

APOLÓGIA
UHORSKÉHO SLOVANSTVA

OD
S. H****

LIPSKO

FRIEDRICH VOLCKMAR
1843

APOLOGIE
DES UNGARISCHEN SLAWISMUS

VON
S. H****

LEIPZIG

FRIEDRICH VOLCKMAR
1843

otopse@watson.sk

otopse@watson.sk

LISTY
PÁNU LUDOVÍTOVI KOSSUTHOVI,
REDAKTOROVÍ PESTI HIRLAPU

ŠUTR123

otopse@watson.sk

otopse@watson.sk

otopse@watson.sk

otopse@watson.sk

AK SOM ZLE HOVORIL, DOKÁŽ,
ZE TO BOLO ZLE; AK SOM VSAK
PRAVDU POVEDAL, PREČO MA
BIJEŠ?

KRISTUS

M.¹ v decembri 1842.

Pán môj!

Nedivte sa, že v takej veci, ktorá sa vlastne týka celej vlasti, a teda všetkých, ktorým záleží na jej blahu, píšem tieto riadky práve vám. Vy osobne ste predsa rečníkom strany, ktorá vo veci maďarizácie odporúča a zároveň uskutočňuje extrémny smer. Vy udávate tón, ktorý za vami opakuje nesčíselný počet ľudí, vy ste majster, na ktorého slová oni prisahajú. Pre tých však medzi vašimi duchovne príbuznými, ktorí sú dosť rozumní, aby mali svoju vlastnú mienku, ste vy zároveň stredobodom, okolo ktorého sa zhromažďujú. Skrátka, obraciam sa na pravého muža.

Ono síce už aj redakcia Jelenkora za tie mnohé roky si tu a tam priniesla nejakú tú kytíčku z boja za maďarizáciu, lenže ľahko bolo vífaziť proti bezbrannému, spútanému nepriateľovi, ktorému sa mohli aj tupé slová rovnako tak metať do tváre, ako aj šípy a nebolo sa treba obávať nijakých odvetných zbraní. Zbrane tohoto časopisu boli však odjakživa také nesuslušné, opotrebované a natoľko neokrôchané, že sa ľudia čiastočne s nevoľou odvrátili od boja a čiastočne ho pokladali za nehodný, takže krik ani nebrali do úvahy. Väčšina Slovanov sa odcudzila tomuto časopisu, lebo ich napokon už poburovalo, aby sa za svoje vlastné peniaze nechali urážať.

Vtedy ste vystúpili vy s vašim Pesti Hirlapom a naše čitateľské publikum malo všeobecnú dôveru k vášmu časopisu, lebo vy ste sa o už zmienennej veci vyslovili umiernené, ako sa inak ani nedalo očakávať od človeka, ktorý bez predsudkov vidí všetky okolnosti v pravom svetle. No príliš skoro, pri istej celkom bezvýznamnej veci, zmenili ste tón vy i vaši spolupracovníci. Podobne ako Jelenkor začali ste upodozrievať Slovanov, vynachádzali ste proti nim nové a veľké obžaloby, dotierali ste na nich najostrejšími zbraňami a vyvolali ste proti nim všetky vášne. Žiaľ, podarilo sa vám zapáliť taký oheň, ktorý horí, šíri sa a — tak sa zdá — neuhasiteľne stravuje vnútro vlasti. Brat zbraňou doráža na brata, ba ešte i syn na otca, jedni nenávidia a upodozrieňujú druhých, a to z jediného dôvodu,

že kým jeden sa chce menovať „Maďarom“, druhý dáva prednosť zostať „Uhrom“, hoci obidvaja dobre vedia, že im rovnako leží na srdci blaho drahej krajiny ich otcov.

V tom je však ohromný rozdiel medzi obidvoma, že kým Maďar ubezpečuje, ako on miluje svoju vlasť a dýcha výlučne len horlivosťou za jej blaho, všetci Uhri s radosťou tomu veria a mnohí mu s radosťou v ústrety jasajú, zatiaľ Uhor márne predkladá svoje úprimné zmýšľanie. Nenachádza nikde nijaký orgán, pomocou ktorého by sa mohol prihovárať obecnstvu. V celej krajine niet jediných slovanských novín, a nemecké sú príliš opatrné a malomyseľné na to, aby sa odhodlali vytlačiť nejaké otvorené slovo. No a napokon maďarské, už či je to pre podceňovanie reči z tejto strany alebo zo strachu, neprijímajú vôbec nič také, čím by sa mohla stať ujma veci, ktorú oni pokladajú za jedine pravú.

Tak sa stalo, že články, ktorých obsahom bola obrana proti najpoburujúcejším útokom na Slovanov v maďarských časopisoch, hoci boli napísané najmiernejšími výrazmi, putovali od jednej redakcie k druhej a žiadna si ich nepovšimla, žiadna ich neprijala. Alebo si myslíte, že to bolo celkom v poriadku? Možno budete tvrdiť že je povinnosťou redaktora, ktorý so svojím časopisom reprezentuje istý duchovný smer, prijímať len to, čo nadržuje tomu smeru. Ja však myslím, že je povinnosťou každého spisovateľa, nech už píše hrubé bachanty alebo letáky, vyšetriť pravdu a pevne sa jej pridržať, nech by ju našiel na ktorejkoľvek strane. Nech je to aj straník, ale nech si váži pravdu nad všetko iné a nech ju predkladá svojej strane aj vtedy, keď ju nájde na druhej strane. Ak napadol niekoho alebo jeho zásady, alebo strpel pod svojou firmou nejaký útok, musí i to strpieť, aby sa napadnutý bránil; ak sa napadnutý odvážil na útok, môže ho odraziť aj nechať odraziť.

Jednako sa podarilo niektorým uhorským Slovanom, po zdolaní najrôznejších prekážok, nechať zaznieť hlasu obrany. Urobili tak v spisoch, vytlačovaných sčasti tu doma a sčasti v zahraničí. Žiaľ, museli tak urobiť po nemecky, lebo nikomu nie je dané byť polyglotom, nikto nemôže dobre vedieť tri až štyri reči, a následok bol, že tieto slová čítalo len málo ľudí, a ešte menej bolo tých, čo si ich povšimli, takže nevyvolali nijaký pravý, a najmä nie zamýšľaný účinok. Niektorí z nich síce zamočili svoje pero do jedu vášne, a hoci chceli písať len obranu, zároveň napadali, ba až poranili a nezdržali sa osobníckárstva. Nedivte sa tomu. Z maďarománskej strany bolo tak mnoho vrcholne poburujúcich nápadov a upodozrievaní, že aj najrozvážnejší, hoci inakšie zmýšľajúci, človek len s námahou sa mohol udržať na správnej strednej ceste. No pri všetkom tom ešte aj oni predložili také mnohé a krásne pravdy, vyfažené zo života, takže, ak by sa vec bola uvážila chladnokrvne a so zmyslom pre pravdu, rozpor by bol

pominul na dlhší čas. Tomu sme sa však nadarmo úfali, lebo ani raz neboli vypočuté a ocenené najmiernejšie, najtriezvejšie slová tých druhých, náruživosti nepodliehajúcich obrancov našej veci. Áno, ako dosiaľ, tak aj na budúce nám chceli upierať najprirodzenejšie práva a chceli horšie zachádzať s nami ako s páriami. Vy, pane, spolu s vašimi spolupracovníkmi v Pesti Hirlape neboli ste posledný v rade tých, ktorí na nás útočili.

Celkom riadne, dôsledné, z našej strany okolnosťami vynútené konanie, totiž slávnostné vyslovenie našej nepriateľsky nám upieranej lojality pred najvyšším trónom, ktoré sa zdalo vhodným uchlácholieť všetky proti nám rozpútané vášne, bolo novou príčinou, novým signálom podnietiť a rozpáliť proti nám už umdlených bojovníkov. Pane Bože, čo všetko sme tu počuli! Čo všetko si dovolili proti nám, aké pohanenia, upodozrievania, aké žaloby! No či nás chceli aj vypočuť? Nie, všade sme boli odsúdení bez vypočutia.

Keď však *vám* adresujem tieto riadky, zároveň vás robím za všetko to zodpovedným, čo vaši spolupracovníci, najmä v úvodníkoch vašich novín, vyslovili a tvrdili. Je to predsa vaše právo, ba ešte viac, vaša povinnosť, keď nesúhlasíte s akýmikoľvek mienkami a zásadami vašich priateľov, dezavovať ich, ako aj používate niekedy toto právo, aj keď pri iných veciach. K tomu ešte patrí, že *vy* ste to boli, ktorý ste rozdúchali taký záhubný, mysle stravujúci, najlepších na dva tábory deliaci oheň nenávisťi a rozbroja. Vyďajte teraz počet z toho sebe samému, aj iným, a keď uznáte svoju vinu, usilujte sa dusiť oheň a uhasiť ho, kde len možno. Alebo sa chcete vari podobáť tomu chlapcovi kráľa duchov, ktorý vedel síce uvoľniť pustošiacich duchov, ale nevedel ich späť priviesť k poslušnosti?

Podivný osud je však to, že som prinútený vystúpiť proti *vám* práve ja, ktorý predsa v mnohých veciach zdieľam vaše zásady, obdivujem vaše vlastenectvo a vašu vytrvalosť, väčšinu vašich snáh schvaľujem a im zo srdca želám šťastie. Prečo muselo byť vhodené do našej vlasti toto nešťastné pomum Eridis?² Prečo sa musia snahy malého počtu dobre zmýšľajúcich natoľko rozchádzať, aby sa hádam nikdy nezišli? No jednako sa ufame tomu najlepšiemu. Majte sa dobre!

Odjakživa tvrdím, že hlavnou príčinou rozporu v mienkach o veci maďarizácie je okolnosť, že sme sa ešte nikdy nedohodli o význame výrazov, ktoré používame pri obrane obojstranných mienok. Každú chvíľku narážam na nekonečný zmätok pojmov. Je to už chybou aj tých, ktorí

vystúpili z našej strany, že nechávajú používané výrazy celkom neurčité a mihotavé. Mnoho povedia pravdivo, ale to nepresvedča protivníkov práve pre svoju neurčitosť, niečo však povedia len polopravdivo. Ešte viac však nachádzam tento zmätok vo všetkých, doslovne všetkých maďarských článkoch. Sú to zlomky rozumkárenia alebo výpad na nepriateľa, ktorého si len ich fantázia predstavila takého, jedno i druhé však bez každej opory, často rečový zmätok, akému niet páru. Neraz sa mi prihodilo, že som prečítal najpravdivejšie a najtriezvejšie tvrdenia, ktoré boli čiastočne tak myslené, ako som aj ja myslel, ale čiastočne boli len preto pravdivé, že som ja našiel v nich celkom iný zmysel, než aký ta vložil protivník. Prv než som sa však v tom rozhladel, protivník vyvodil z veci dôsledky, s ktorými vôbec nebolo možno súhlasiť, ktoré sa však jemu mohli zdať pravými pre zámenu pojmov.

Nechajte nás predovšetkým pevne zachytiť a určiť pojmy, o ktorých je reč, aby sme potom samu vec zoči-voči jasne pochopili, jedni druhých porozumeli, aby sme docielili, keď aj nie vyrovnanie, ale aspoň zblíženie mienok.

Ktoré sú to heslá v boji, čo si ich máme určiť? Sú to slová: *ľud*, *ľudovosť*, *reč*, *národ*, *národnosť*, *vlast*.

Pod *ľudom* rozumiem istý počet ľudí, ktorí sú navzájom spojení zväzkom reči, spôsobu myslenia, obyčajov, zvykov a mravov. Pojem ľudu sotva môže mať viac určení, ako čoskoro uvidíme. Keďže žijeme v polyglotnej krajine, potrebné je vedieť, ako sa ten istý pojem označuje v iných rečiach. Ako tento pojem teraz existuje a ako sa používa jeho označenie, nachádzame zaň v slovančine „národ“, v maďarčine „nép“, ako i „faj“ a napokon v latinčine „gens“. Nie „populus“, pretože tento výraz označuje u Rimanov cives, štátnych občanov, členov štátneho zväzku. Označením toho by bol aj „národ“, „Nation“, no s rozvahou si vyhradzujem tieto výrazy na označenie iného pojmu, ako aj maďarské „nemzet“, aby sme sa v tomto spore s vami a vašimi priateľmi nedostali do nekonečného zmätku pojmov.

Ľudovosť nejakého ľudu tvoria jeho rozlišovacie znaky od iných národov. Podľa toho sú to jemu vlastné mravy a zvyky, najvypuklejšie črty charakteru, panujúce mienky, predsudky a povery, kroje. Sú to súčiastky jeho bytia, ktoré viac alebo menej splynuli do jedného s rečou, ktoré však často prežijú reč o celé stáročia a sú veľmi vyhranené vo verejnom a domácom živote ľudu. Na to sú nesčíselné príklady, najnápadnejšie sú však u slovanského národného kmeňa. V Sasku, Pomoransku a kde inde slovanské zvuky už dávno zanemeli, no zostalo všetko ostatné, čo robí obyvateľstvo slovanským, takže cestovatelia jednoglasne svedčia, že v týchto

krajoch jazyk síce prezentuje Nemca, ale stavba tela, oblek a domáce zvyky ho usvedčujú zo lži.

Aj tu nebude neúčelné pre dôkladné porozumenie uviesť označenie ľudovosti v iných rečiach. Po slovansky to nazývame „národnosť“. V maďarčine nie je na to spôsobilý žiaden výraz, možno by sa to mohlo vyjadriť slovom „népiesség“.³ Čo však „duchu času“ poplatní spisovatelia označujú slovom „Nationalität“ a „nemzetiség“⁴ alebo je nie to, čo my tu myslíme, alebo neurčujú ten pojem dôkladne a rozumejú pod ním celkom heterogénne veci, ako sa to čoskoro ukáže.

Hoci je to, čo sme práve povedali o ľudovosti, pravda, práve tak je isté, že reč niektorého národa nie je len najvhodnejším prejavom jeho ľudového života, ale aj nevyhnutne potrebnou podmienkou jeho zdravej a mocnej prítomnosti. Je ona duchovne vdychované povetrie, prostriedok, ktorým sa ľud vyjadruje, koreň, ktorý mu dáva potravu, element života, s ktorým sa žije, no aj vädne. *Nezomiera sa!* Vegetovať bude totiž stále z toho jediného dôvodu, že aj keď je hlavný koreň jeho bytia prefatý, zostáva mu sto vedľajších prameňov, z ktorých dostáva potravu, jeho zvyky a obyčaje, náhľady a podania a čo ešte okrem toho vytvára jeho ľudovosť. Reč mu síce odňali väčším alebo menším nespravodlivým spôsobom, tú reč, v ktorej on jediný a sám tak sa vedel vyjadrovať, ako myslel a vnímal, tú reč, v ktorej on jasne a zdravo žil a hýbal sa, tú reč, ktorá jediná bola spôsobilá znázorniť jeho vnútorný i vonkajší život. Aká biedna musí byť odteraz jeho prítomnosť! Isteže bez reči nemožno byť, naučil sa teda jednej z prinútenia — je celkom vedľajšie, či išlo o mravné alebo mocenské donútenie —, ale či si ju aj privlastnil? Nie, túto reč si neprivlastnil! Veď ako si môže niekto privlastniť niečo takého, čo nie je primerané jeho vnútru, jeho spôsobu myslenia a cítenia, ba je mu to cudzie a odpudzujúce? Vyjadri sa síce, ale nie tak ako to cítil, bude verejne predkladať náhľady, ale nie tie, ktoré prechováva v sebe a ktoré sa zhodujú so spôsobom jeho myslenia.

Vy však veríte, že vzdelanie, áno, vzdelanie všetko nahradí a vyrovná! Ja hovorím — nie! Veď, povedzte mi, kto vzdeláva človeka? Škola? Pravdaže, ale iba sčasti! Vzdeláva ho predovšetkým matka. Ona so svojím jemným zmyslom vstupuje mu základ, prvé nitky jeho duchovného bytia, prenáša na neho všetko to, čím je sama, od nej sa učí myslieť a vnímať, prikláňať sa a byť odstrkovaným, milovať a nenávidieť. Ako to všetko raz sama dostala, tak to aj odovzdáva. Áno, človeka utvárajú druhovia, dom, život okolo neho. No škola, ako aj vlastný duch môže všetko, čo človek so sebou donáša, čo odinakiaľ prijíma, len zošľachtiť, iba určiť, ale nie neutralizovať, tým menej odlúčiť alebo dosadiť na jeho miesto niečo celkom iného. Škola, najmä ak nezodpovedá požiadavkám, ktoré na ňu

kladie skutočný stav vecí, príde do rozporu so životom a málo vykoná, v nijakom prípade však nenapomôže prirodzený vývoj duševných síl dieťaťa. Podľa toho možno pevne tvrdiť: bez vlastnej reči niet zdravý, zvláštny, silný ľudový život, bez nebo je len vegetovanie, pretože vlastnú reč nemôže nahradiť žiadna iná; cudzia reč nemôže dať život ľudu.

Prichádzam k istému drahému, veľmi dôležitému pojmu, v určení a ohraničení ktorého sa však predsa len vopred zhodneme. Je to pojem *vlasti*, „*patria*“, „*haza*“, „*vlast*“. To je krajina, ktorá bola našim otcom a je aj nám obydľím, kde sme sa my i naši predkovia narodili, kde nás živilí, opatrovali, vychovali, kde budeme mať rodičovskú lásku, priateľstvo, ochranu zákonov, zdedenú alebo nami samými získanú slávu a výsadu, vítané zamestnanie, hádam aj pokojný domov a krb, ako aj pokojné miesto v cintoríne. Ako mnoho sladkého a drahého má v sebe toto slovo! Aké blízke je ono každému srdcu, ako hlboko je vtlačená, aká prirodzená je láska ľudí k vlasti. Ale aký nešťastný je ten, kto by si musel povedať: Veď ty nemáš žiadnu vlasť! Kto by sa však odvážil nás o ňu ozbiť, nás, čo vlasť máme a tú vlasť milujeme! Hľa, ja som sa už chcel priesť, hoci som s chladným, uvažujúcim rozumom najprv mal len ustáliť pojmy. Totiž to, čo všetko zahrňuje pojem „vlasť“. Pokiaľ sa totiž vlasť riadi tými istými zákonmi, zákony však uplatňuje jedna a tá istá vláda, a snahy všetkých vedú k určitému spoločnému cieľu, vlasť sa volá aj „*štátom*“, a to je „*Reich*“, „*civitas*“, „*regnum*“, „*ország*“.⁵ Tí však, ktorí bývajú vo vlasti a pokladajú ju za svoju, žijú pod rovnakými zákonmi, podrobení sú tej istej vrchnosti, majú spoločný cieľ svojich snáh, menujú sa: synovia vlasti, občania krajiny, národ; *cives*, *populus*; krajané, občané; *hazafiak*, a kolektívnym názvom „*nemzet*“.⁶ S čím väčšou láskou však niekto vlasť poslúcha, čím horlivejšie to osvedčuje a svoje snahy a ciele stotožňuje so spoločnými snahami a cieľmi vlasti, v tým šľachetnejšom zmysle prislúcha mu meno občana, „*hazafi*“-ho.⁷

Je však veľmi ľahko pochopiť, že ako môže byť jeden ľud podelený do viacerých krajín, tak aj pojem vlasti alebo štátu naskrze nepodmieňuje a nepredpokladá jednotu ľudu, reči a ľudovosti. Viac národov môže rovnako dobre tú istú krajinu pokladať za svoju vlasť a milovať ju, podriaďovať sa tým istým zákonom, mať spoločné blaho i žiaľ, to blaho podľa svojich síl podporovať a spoločných cieľov sa domáhať: približne tak ako otec a matka svoje dieťa chovajú, opatrujú, vychovávajú a privádzajú k tomu istému cieľu. Že je tu táto rozdielnosť reči, ľudovosti, a teda národov v jednom štáte, na tom má vinu chod svetových udalostí. A kto by chcel ten chod, pokiaľ ide o minulosť, meniť, kto by chcel dejinám patriace skutky urobiť neexistujúcimi? Nemožno síce popierať, že táto rozdielnosť je v niektorom ohľade nedostatkom: pre ňu sa požadujú sily na ciele

všeobecno rozdielnej povahy. Čo však s tým zmieruje, je skutočnosť, že tieto ciele nijako nemusia byť navzájom protichodné, ich sled je ako beh na rozdielnych síce, no rovnakých cestách a k tomu istému cieľu.

Zostáva ešte otázka, čo je národnosť. Keď národ znamená toľko ako súhrn občanov štátu, ako súhrn obyvateľov nejakej krajiny spojených spoločnými zákonmi, totožnou vládou a všeobecným blahom, potom je národnosť nie nič iné ako úcta k zákonu, úctivosť voči vláde a horlivá snaha napomáhať dobro vlasti. To isté by bolo aj „nemzetiség“,⁸ znamená to isté ako pravá láska k vlasti, ako zmysel pre všeobecné blaho. Či je nie tak? Potom je teda aj národ nie taký, ako sme si ho určili, potom je národ nie súhrnom štátnych občanov, ale je to ľud, ktorý žije v jednom štáte, a národnosť je potom zhodná s ľudovosťou.

3

Z doterajších vyjadrení vás i vašich priateľov ľahko vyčítam odpoveď na svoj predchádzajúci list. Sú to síce abstraktné tvrdenia takého druhu, že sa z nich len na máločo možno rozpamätať, no ich aplikovanie na pomery v Uhorsku je zarážajúce, lebo sa tu musí všetko inak opisovať ako kdekoľvek inde a ako to má byť podľa všeobecne ľudského spôsobu.

Teraz je však čas aplikovať tieto pojmy na nás a našu vlasť. Radi sa menujeme „Slovani“, „Srb“, „Valach“, „Maďari“, čím chceme poukázať na ľud ku ktorému patrime. Veď my všetci sa radi honosíme svojim ľudom a vindikujeme toto meno celku, časťou ktorého sme. Matke prírode sme však odcudzení a nehodní dobrodení, ktoré nám dáva, sme neverní jej pokynom. Je zradcom jej svätých záujmov, kto sa nepriznáva s radostnou pýchou k ľudu, v strede ktorého žije, na prsiach ktorého sa napájal.

Istý čas u nás maďarskí žurnalisti najdrzejším spôsobom upierali meno národa všetkým ostatným ratolestiam uhorského obyvateľstva. S posmechom a opovržením hovorili: „V Uhorsku je len jeden národ, a to sú Maďari.“ Teraz však, pán môj, vďaka vám a vašim priateľom, sú v tom už spravodlivejší. Tak váš spolupracovník A. B. nadpisal svoj úvodník v číslach 163, 164 a 168: „Uhorsko a jeho národy.“ Podľa toho malo Uhorsko nie jeden, ale viac národov. Ktosi iný ide tak ďaleko, že hovorí nielen o „národoch bývajúcich v Uhorsku“, ale sa v čísle 177 aj sám podpísal „Egy szláv“,⁹ hoci máme pochybnosti, či ho podľa jeho zásad máme uznať za jedného z našich, ale podľa toho sa jeho podpis ukazuje byť klamom. Pán gróf Zay ide dokonca tak ďaleko v kondescendancii, že hovorí o istom s Maďarmi „zbratrenom slovanskom národe“,¹⁰ takže zjavne slovo „národ“ pokladá za totožné so slovom „ľud“. Mohlo sa teda stať asi z nedorozu-

menia, že sa pred krátkym časom váš torontálsky korešpondent v celej zbroji vyrútil na temešvársky týždenník, ktorý sa zmienil o rozdielnych „národoch“, prítomných na istej slávnosti. No týždenník pravdepodobne tým mienil len Iudí „z rozmanitého Iudu“.

V tom by sme teda boli rovnakej mienky. Veď ako by aj mohlo byť inak! Veď aké iné meno by sme aj mohli dať masám Slovanov, Valachov a Nemcov v Uhorsku, závažným tak počtom, ako aj rečou a zvláštnosťami? Áno, národom v označenom zmysle nie sú len Francúzi, Angličania, Írčania, Dáni a Maďari, ale aj Bretonci vo Francúzsku, Baskovia v Španielsku, Lužickí Srbi v strede Nemecka, Slovania a Valasi v Uhorsku. Práve tak je nepochybné, že takým istým právom ako označenie „Iud“ patrí národom Uhorska aj označenie Iudovosti, a ak s ňou za totožnú vezmeme „národnosť“, tak aj ona. Či by snáď Slovania v Uhorsku so svojimi pododdeleniami, ako sú Slováci, Srbi, Rusíni, ďalej i Valasi nemali také znamenia v mravoch, zvykoch, spôsobe myslenia a cítenia, ktoré sú im, odhliadnuc od reči, ich zvláštnosťou a odlišujú ich od všetkých ostatných? Kto by o tom pochyboval, môže predsa ísť medzi nich a tam sa zdržiavať, aby sa o tom presvedčil v plnej miere. Veď ako inak? Iudovosť má každý Iud, Hotentoti a Kafri rovnako ako Angličania, Čerokézi, ako aj občania Severoamerických slobodných štátov; ba ešte viac, lebo kým títo ich zdedili a verne opatrili, tamtí ich čiastočne zotreli a priniesli za obeť civilizácii. To je totiž povaha civilizácie, že zotiera zvláštnosti národov, hrany otupuje a vyvoláva opravdivú, všetkým národom spoločnú, šlachetnú humanitu, ktorá Iudský rod bližšie k sebe privádza, ale bez toho, aby celkom zničila tieto zvláštnosti.

Áno, národy Uhorska nielenže majú svoju Iudovosť, ale ju aj milujú, pridržajú sa jej železnou rukou, pridržajú sa jej čoviac aj v zlých výhonkoch a s nimi spojených nespôsoboch. Ale právom, lebo Iudovosť je, ako sme už videli, podmienkou bytia každého národa, jeho zdravého života, radostného rozvoja jeho síl, ona je drahocenným darom neba, ktorú milovať je svätou povinnosťou a podceňovať ju znamená spreneveriť sa božiemu daru, to znamená hotovú samovraždu. Práve preto je smiešne, ba je hotovým nezmyslom chcieť tento skvost stále upierať Slovanom alebo ktorémukoľvek uhorskému národu, ako to predsa robia vaši spolupracovníci, keď aj nie pod menom „Iudovosti“, ale predsa pod menom „národnosti“. Na to prideme čoskoro.

Je však ďalšou otázkou: *majú tieto národy Uhorska aj svoju vlasť?* Môžu teda Uhorsko právom tak menovať? Alebo, čo je to isté: sú oni práve tu „národ“, štátni občania, populus? Na to vaši priatelia a pravdepodobne aj vy sám odpoviete s rozhodným *nie*.

Počujme ich slová. V 155. čísle Pestí Hirlapu píše v úvodníku istý pán

A. B. takto: „Národnosť (nemzetiség) je najsvätejší dar nebies, o ktorý nemožno nadostať zápasíť, za ktorý s radosťou obetujeme najväčšie dary Zeme, dobre vediac, že národnosť je prameňom miliónov požehnania pre spoločenský život, pre blaho občianstva a slobodu. Dobré vieme, že v súčasnosti nemožno hrať nijakú slávnú úlohu bez národnosti. Iba národnosť je dejinnou skutočnosťou, pre ktorú jazyk nie je jediným faktorom. K tomu totiž, aby nejaký národ mal národnosť, potrebné je aj to, aby nás spájali spoločná ústava, spoločné city a záujmy, spoločné napomáhanie pokroku a rozvoja, spoločné rozpomienky na spolu prežitú veľkú minulosť. Slovom: národnosť už predpokladá určité kvantum vzdelania, istý stupeň seba-vedomia na činnosť nabádajúceho, a zároveň podmieňuje schopnosť týmto veciam za určitých okolností zabezpečiť pozornosť a od každej inej národnosti nezávislé trvanie; skrátka, podmieňuje hmotnú a mravnú silu, bez ktorej národnosť nemôže existovať a tú právnu držbu, ktorú posvätili čas a dejiny. Kdekoľvek sa však po Uhorsku obzrieme, nikde nenachádzame materiál k nejakej slovanskej národnosti. — No a všetky tie vlastnosti, ktoré sme ako k národnosti potrebné vypočítali, má v našej vlasti iba maďarský rod, ako taký, v ktorom je zahrnutý majetok, inteligencia a moc — veru áno, moc. Môžeme totiž, ako len chceme krásne rečniť, napokon je moc jednako len najvýznamnejšia historická časť národnosti. Keď my teda v slovanskom obyvateľstve Uhorska k nejakej budúcej slovanskej alebo akejkolvek inej národnosti okrem jediného jazyka nijaký iný materiál nevidíme, ak je pravda, že to na najnižšom stupni spoločenskej vzdelanosti stojace obyvateľstvo musíme vychovať k akokoľvek sa pomenovať majúcej národnosti: odvažujeme sa skromne slovami prosebníkov len na to sa pýtať: Budú národy Uhorska šťastnejšie, ak sa stanú takým národom, ktorý doteraz nikdy neexistoval (lebo skutočne, skutočne vám hovorím, že nejaký slovanský národ ani len vo sne neexistoval) a okrem toho stojí na najnižšom stupni vzdelanosti?“

Potiať slová vášho priateľa. Musím tu predovšetkým podotknúť, že ten človek navzájom pomiešal také veci, ktoré — dobre to rozumejme — nie sú tie isté. On hovorí o národnosti ako o nebeskom dare, o historickej skutočnosti, teda ako o niečom zdedenom, prijatom. Ono ľudovosť je naozaj tým, ale nie národnosť. Tieto dve veci sú celkom rozdielne. Toto posledné on právom označuje ako niečo takého, na čo treba národy vychovávať, neprávom nám však upiera to prvé. K faktorom národnosti pripočítava jazyk. Zase omyl! Jazyk je totiž súčasťou ľudovosti, ale sa môže stať predmetom národnosti, pretože národnosť, so zmyslom pre všeobecnosť, s láskou k vlasti jazyk ako spoločný majetok opatruje, vzdeláva a vysoko si ho váži. Kde sa vyskytujú rôzne národné reči, národnosť každého národa sa obracia k svojmu vlastnému jazyku, takže napr. Slovan bude

milovať slovanský jazyk, bude sa snažiť zdokonaľiť ho, bude na to prinášať obete, prostredníctvom neho bude iných svojich spoluobčanov, zároveň svojich rečové príbuzných, dvíhať na vyšší stupeň civilizácie, a tým bude chcieť skutkom dokázať svoj zmysel pre celok.

A. B. vypočítava však faktory národnosti a všetky ich jedným ťahom pera upiera uhorským Slovanom. Naozaj sa veľmi ľahko zhostil celej veci, a keby sme chceli nasledovať jeho príklad, potrebovali by sme len všetko to na ten istý spôsob uprieť maďarskému rodu. Ten človek však chce vykonať na nás násilné zločinstvo a robí to s takou nebezpečnou istotou a rozhodnosťou, že je našou povinnosťou postaviť sa proti jeho deklamácii.

Podľa jeho výroku nemáme vraj s Maďarmi v Uhorsku „spoločné zriadenie“. No, to je ozaj akési celkom nové učenie! My Slovania v Uhorsku boli by sme teda mimo dosahu ústavy, neboli by sme zahrnutí do dobročinných zväzkov zákona. Slovan, a práve len preto, že je Slovanom a nie Maďarom, nemal by žiadne nároky na meno štátneho občana v tejto apoštolskej krajine!¹¹ Tak sa zdá, že pán A. B. so svojou fantáziou žije ešte stále v tých časoch, keď prišielci a hostia, akými Maďari vtedy boli, na poli Alpár vyzdvihli Arpáda na svojich štítoch a uznali ho za svoje knieža. Zdá sa, nevie vôbec nič o tom, čo sa stalo od toho času, nevie, ako sa vytvárala ústava tejto krajiny. Maďari prišli do tejto požehnanej krajiny ako diví bojovníci, ako smelí kočovníci, a našli tu z jednej strany kresťanstvom a poľnohospodárstvom, ako aj svojou jemnou a pokojnou povahou z drsného stavu vytrhnutý ľud Slovanov, z druhej strany ešte rímskymi kohortami a kolóniami v Dácii civilizovaný ľud Valachov; národy, ktorým nič iného neprekazilo nepohodlných hostí mocou vykázať, iba ich rozdrobenosť a vnútorná nejednotnosť. Skrátka, Maďari tu našli zriadené krajiny a usadili sa v ich strede. Nemohli však na dlhší čas odolávať blahodarnému pôsobeniu civilizácie na seba. Vidíme ich, ako v krátkom čase zamieňajú bojový meč za pluhovú radlicu, kočovný život za stále sídla, pohanstvo za kresťanstvo a už sa utvárajú pomery vlastníctva a obyvateľstva v novozaloženom štáte. Medzi elementom divokosti a kultúry začal sa pokojný boj a ľahko sa dá povedať, ktorý element zvíťazil. Silou zbrani premožení stali sa učiteľmi a majstrami víťazov a všetci sa stali priateľmi a druhmi. Odkiaľ teda pošlo to, že svätý Štefan, sotva sa stal sám kresťanom – pokrstil ho slovanský biskup – už sa obklopil kresťanmi a len nimi? Zrejme preto, lebo kresťanská viera bola tu už doma od pol-druha storočia a v tichosti sa zakorenila aj medzi Maďarmi. Ako došlo k tomu, že ten istý kráľ, keď sa masa maďarského ľudu pozdvihla proti kresťanstvu, ľahkým spôsobom zhromaždil okolo seba chrabrych bojovníkov a potlačil to povstanie? Pravdaže len preto, lebo v praobyvateľstve krajiny, v dávnejšie už pokresťančených Slovanoch našiel oporu, mal

v nich mocnú podporu. Preto nachádzame teraz v spoločnom zriadení nielen nemecké elementy, ale aj prevzaté hodnosti a triedy, aké boli obvyklé u Slovanov, spolu s ich slovanskými pomenovaniami, ako: nádor, bán, ispán, vojvoda, udvorník¹² a viac takých. Tak prišlo k tomu, že už posledné kniežatá a ešte viac prví králi zverovali úrady a hodnosti Slovanom, Nemcom a Valachom. Kto toto neuznáva, naozaj neštudoval žiadne dejiny a zostali mu neznáme tajomstvá života národov.

Keď sa preto kladie otázka, akého pôvodu je uhorské zriadenie, je jasné, že zahrnuje rovnako slovanské, germánske, ako aj maďarské prvky, a preto už so zreteľom na to je toto zriadenie spoločné nám všetkým.

Pán A. B. hádam verí, že Slovania neboli skutočne prijatí do rámca organického zriadenia? Zdá sa to byť jeho mienkou. Aby sme však túto otázku mohli rozhodnúť, pýtame sa: ako ďaleko siaha tento rámec, alebo, čo je to isté: kto je teda v Uhorsku národom? Kto požíva v Uhorsku dobrodenia národa a zriadenia? Vieme veľmi dobre, že sa v Uhorsku národ v diplomatickom zmysle skladá zo štyroch stavov: klér, magnáti, šľachta a slobodné kráľovské mestá, tie stavy reprezentujú na sneme krajiny. Ku ktorému národu, alebo podľa slov A. B. ku ktorému rodu patria? Myslím, k všetkým tým, ktoré sa vyskytujú v Uhorsku. Nože sa len opýtajte, ako sa rozprávajú doma, aká je ich materinská reč, v strede ktorého národa vyrástli a boli vychovaní? Ku ktorému národu patria svojimi zvláštnosťami v zvykoch, spôsobe myslenia a cítenia? Hovorím: k *všetkým*! Popri pravých Maďaroch možno nájsť aj pravých Slovákov, Srbov, Chorvátov a Nemcov. Možno na to namietnuť, že mnohí o tom nechcú nič vedieť a že napríklad Slovania zapierajú svoj národ. Veľmi správne, no ich mená na: -ič, -ka, -cký atď., ich výslovnosť, áno, ich tvár, ešte viac však ich dom, ich príbuzní a susedia usvedčia ich z klamstva a potvrdia, že príroda vtlačá každému pokoleniu a každému národu silné, nezmazateľné znaky a že jej večným zákonom sa nemôže vyhybať ani najväčšia ľudská prevrátenosť. Okrem toho svoj národ zapierajú len jednotlivci a len odneďávna, odkedy sa podriaďujú móde. Nachádzajú sa aj šľachtické rody a slobodné mestá, ktoré sa dosiaľ bez akéhokoľvek zatajovania priznávajú k Slovanom a Nemcom. Či snáď oni nepatria k národu? Sú oni mimo rámca ústavy? Pán A. B. asi odpovie: musia sa najprv pritiahnuť k národu ako jeho odcudzená časť, musia s ním splynúť. Ja sa však pýtam: kedy sa odcudzili národu, čím sa oddelili od neho? Je to vari náhľad zákona, že každý musí zaprieť svoju slovanskú ľudovosť? My neveríme tomu, a to právom, ako ďalej uvidíme.

V označenom zmysle je, pravdaže, len nepatrná časť krajanov vzatá do rámca ústavy a slovanská, valašská, rovnako, ako aj maďarská misera contribuens plebs¹³ má ta ešte len byť pojatá. Ale ak pán A. B. rozumie

pod spoločným zriadením len zákonné zväzky vôbec, ktorými sú celé teleso štátu a všetci obyvatelia krajiny navzájom spojení, tak je do toho slovanská časť práve tak dobre pojatá, ako aj maďarská. Veď vlastne aký je rozdiel medzi nimi? Žiaden, iba ak ten, že tamten sa narodil a vyrastal na Hrone, Váhu, Slanej a tento na Tise. Krivdu, a to najvyššieho stupňa krivdu robí teda pán A. B., keď Slovanom v Uhorsku upiera spoločné zriadenie len preto, že sú Slovania.

Dalej stretávame tu ako súčasť národnosti „spoločné pocity“. Pod tým nemôže rozumieť nič iné ako pocit lásky k vlasti, ten pocit, v ktorom sa pokladáme za jedno s krajinou našich národov a v ktorom sa rozplývame. Ako nám to však môže ktokoľvek tak doprosta upierať? Či nás vlast, táto spoločná matka, nekojila na svojich prsiach, nezaložila ona naše duchovné i telesné blaho? Či my nie sme závažná časť vznešeného a vysokého celku? Či jej pýcha nie je i našou pýchou a jej povznesenie nie je aj našim? V teórii nám to upierať, pán môj, je, najmiernejšie povedané, nezmysel. V praxi nám však dokazujete, že nemáme tento pocit, a my sme vystrojení dokázať vám zrozumiteľne opak toho, čo si zatiaľ vyhradzuje.

To isté, pochopiteľne, platí aj o „spoločných záujmoch“. Záujmy Slovanov síce v niektorých veciach, myslím vzhľadom na jazyk, nie sú totožné, ale predsa znamenajú to isté a majú, povedal by som, tú istú povahu paralelne so záujmami Maďarov. V mnohých veciach však my všetci sme jedno, a to nerozlučné jedno. Ak sú rozdielne, ba dokonca nepriateľsky proti sebe stojace záujmy, sú to len záujmy Slovanov a maďarománov alebo priateľov maďarizácie, to však je len ich vinou.

Čože mám ešte povedať o „spoločnej potrebe pokroku a rozvoja“? Akým právom to on môže upierať všetkým národom Uhorska a pripisovať len samým Maďarom? V mase ľudu musia túto potrebu, ak jej tu niet, prebúdzajú jeho vodcovia. Vy sa azda vychvaľujete tým, že táto povinnosť príde sama od seba? Nuž, v tom sme vás my, aj Nemci už dávnejšie predbehli. Po slovanských krajinách sú už dávnejšie zriadené školy, dokonca aj v najmenších dedinkách. Ak sú nie také, ako by sme si žiadali, tomu je nie na vine ľud, ale jeho chudoba. Slovan, najmä evanjelický Slovan, s radosťou siaha po knihe, aby sa z nej poučil. No a v materiálnom ohľade, kto je väčšmi naklonený pokroku, kde sú viditeľné väčšie zlepšenia v roľníctve a v remeslách, u Maďarov, alebo u Slovanov a Nemcov? Aby som uviedol len jeden príklad, či to neboli pričinliví békešskí Slovania, ktorí pozdvihli roľníctvo a zaviedli pestovanie ďateliny, a tým sa stali učiteľmi Maďarov?

Je však nespravodlivé a zároveň aj poburujúce upierať nám „spoločné rozpomienky na družne prežitú veľkú minulosť“. To je asi to isté, čo pán

A. B. hovorí v 162. čísle Pesti Hirlapu: „Jeho (rozumej Maďarova) je história tejto vlasti. Kto vykonal činy, pri spomienke, na ktoré sa pyšne dvíha hruď syna vlasti? Kto boli tí, ktorých kosti pokrývajú pahorky, keďže padli v tuhom boji za vlasť? Čia je ústava? Kto písal krvou svojho srdca jej láskou k slobode preniknuté slová?“ To všetko, odpovedá A. B., je vlastníctvom Maďarov.

Áno, je pravda, že čím slávnejšiu históriu má niektorý národ, tým je pevnejší a jeho existencia je tým bezpečnejšia. Stojí za námahu opýtať sa, či má v tomto pravdu pán A. B.? Odpoveď na to je však veľmi ľahká. Spytujem sa najmä: či je slovanský národ v Uhorsku od včera, a či od dávna? Keďže je však starý, ba prastarý, nevyhnutne musel mať podiel na radoostiach a strastiach vlasti, na jej bojoch a sláve. Takže pán A. B. už vopred nemá v tom pravdu. Keď však zájdeme hlbšie do histórie a opýtame sa jej hlasu, ona zreteľne vindikuje Slovanom významný podiel na *všetkom*, čo kedy zastihlo Uhorsko, čo sa stalo, čoho sa domohli a čo sa vydobylo. História rozpráva, že Maďari získali túto krajinu čiastočne výbojom a čiastočne dohodami pod moc kniežata zo svojho rodu, ako aj, že niektoré svoje výpravy do susedných krajín podnikli bez svojich spojencov, alebo, ak sa tak páči, krajanov. Z druhej strany však tá istá história rozpráva, že ešte pred týmto časom prekvitala v Uhorsku veľká slovanská ríša pod Rastislavom a Svätoplukom, že však nejaký čas pred príchodom Maďarov padla rozdrobená pre vnútorné roztržky. História rozpráva oboje, a až potiaľ odlučuje dva, ako aj ešte viac ďalších národov, ale vôbec nemožno zabraňovať, aby sa tie národy na týchto rozpomienkach obojstranne občerstvovali, len sa tak musí diať s pocitom uhorstva, s pocitom, ktorý dnes už nechce odlišovať Maďara od Slovana. História potvrdzuje však aj to, že Maďari pomocou svojich susedov a spojencov, Slovanov a Nemcov, vstúpili do zväzku európskych kresťanských národov a naučili sa vážiť si *jus gentium*.¹⁴ Odteraz, od svätého Štefana ďalej, neexistoval v Uhorsku žiaden maďarský, ale uhorský národ ako nedeliteľný celok. Jeho záujmy, nenávisť a láska, podujatia a želania boli tie isté. Kde tento národ za vlasť krvácal, kde bránil svoju slobodu, prinášal obeť na oltár spoločného blaha, nerobili to Maďari, ale nerozdelení Uhi. Takto nás pozná, a tak to dosvedčuje história. Práve preto mlčí história o tom, aký podiel na niektorom veľkom čine, na niektorej šľachetnej obeti mal tento alebo tamten národný kmeň, lebo nie je taká úzkoprsá ako Novomaďari, ale v jednotlivých osobnostiach vidí národ a v jednotlivých národoch ľudstvo. Bola by nepotrebná, ale aj nemožná námaha chcieť vyľúčiť, čo vykonalá ktorá zložka národa. Niektorí Slovania v Uhorsku radi si vypočítavajú mená hrdinov a štátnikov, ktorí sa starali o spoločné blaho a patrili k ich kmeňu. Ja tak nerobím, ale ctím si mlčanie histórie

o tom, lebo je to múdra vec. Ján Hunyady bol vraj Valachom. Dobre, nebol nijaký Maďar, bol však Uhor a tak je našou spoločnou pýchou, našim drahým vlastníctvom.

Keďže však pánovi A. B. dala história také zázračné vysvetlenia o minulosti, mohol by nám teda hneď prezradiť, kde boli prv predkovia dnešných Slovákov: či aj severné stolice Uhorska, obývané tak vtedy, ako aj teraz slovanským kmeňom, vysielali svoju mládež a bojaschopných mužov, aby bojovali v bitkách za vlasť. Či a aké obete oni prinášali, aby ochraňovali ústavu a slobodu, či svoje verné prsia nadstavovali každému nepriateľovi. Mal by nám povedať, či vtedy, keď viac než za jedno storočie bolo vlastné Uhorsko obmedzené len na Slovanmi obývané stolice, keď hranicami Uhorska boli Parkan a Komárno, Fiľakovo a Sečany, Mukachevo a Potok, a Maďari alebo priamo vzdychali v tureckom područí, alebo nepriamo v spojení so Sedmohradskom poslúchali polmesiac, či a kto vtedy bránil slobodu a právo, či vtedy žili hrdinovia a — či vie a môže rozlíšiť — k akému kmeňu patrili. Mal by nám povedať, či v tom čase, keď k vysokej panej zazneli vznešené slová jej verných: „*moriamur pro rege et patria*“, ¹⁵ bol tam aspoň jeden Slovan alebo tam boli prítomní len číri Maďari. Ak to nadostať osvetlil a dokázal, že na všetkom mali podiel len Maďari a nie Slovania ani nijakí uhorskí Nemci, skladáme pred ním zbraň. Do tých čias však nech nám nechá nepohanený náš dobre zaslužený podiel na spoločnom drahom vlastníctve. Ak to budeme pokladať za hodno podobnej námahy, bude nám ľahko dokázať, že kým Slováci majú celý rad podaní zo 16. a 17. stor. z tureckých vojen, majú piesne z pohraničných pevností, o ich zaujatí, o bitých bojoch, ktorých pôvodnosť nepodlieha nijakej pochybnosti, Maďari nevedia vykázať ani tónu toho. No dosť o tom, veď aj tak o tom nerozhoduje žiaden „novinársky úvodník“. Všetko záleží na tom, aby sme *my sami* pokladali históriu Uhorska za *svoje* vlastníctvo, áno, za svätosť, a s pýchou hľadeli na ňu. — Jedno by sme sa ešte radi opýtať pána A. B.: ako sa mu to zrovnáva s pravdou a spravodlivosťou, že Slovanom upiera akýkoľvek podiel na slávnych rozpomienkach na otčinu, a naproti tomu 168. číslo Pestí Hirlapu Valachom *jedno* pripúšťa: „Tento ľud raz pod spoločnými zástavami prelieval svoju krv za tú vlasť a to zriadenie, ktoré mu v porovnaní s každým právom upiera jeho dedičstvo.“ To hovorí on, a ako spravodlivo, ako humánne! Prečo však chce *jednému* z rovnorodých uprieť to, čo na spôsob práva náleží *druhému*? Prečo sa dopúšťa sám toho zbojstva, ktoré odsudzuje u predkov?

Podľa všetkého toho, čo povedal pán A. B., možno usudzovať, že chce uprieť národu Slovanov akýkoľvek podiel na uhorskej vlasti, uprieť to tým, ktorí tu boli ak nie aborigines, ¹⁶ teda predsa prví, ktorí urobili ornou túto krajinu. Nachádzajú sa síce maďarskí spisovatelia, ktorí vyvodzujú

právo Maďarov na Uhorsku z toho, že ono raz bolo majetkom Hunov, ich predkov. Áno, lenže po prvé je u všetkých historikov, ktorí sa po určitú mieru odvažujú robiť nároky pod týmto menom, celkom isté to, že Huni nie sú žiadni predkovia Maďarov, a po druhé nemali Huni vôbec žiadne právo na túto krajinu z toho faktu, že prechádzali cez ňu vojensky a pustošiacim spôsobom a že tu po istý čas odpočívali od svojich divokých poľovačiek na ľuďoch. Naproti tomu majú Slovania na ňu dobre odôvodnené právo, pretože alebo už za čias tohto pochodu Hunov ovládali krajinu, alebo čoskoro na to sa tu usadili. Nazývam ich právo dobre odôvodneným, lebo oni vytrhli krajinu z divokého stavu prirodzenosti a urobili ju ornou, oni presekali jej pralesy, zmocnili sa jej vôd, prví rozkypřili pôdu radlicou pluhu, a potom vybudovali dediny a mestá. Pomenovania mnohých starých miest, rovnako v slovenských, ako aj v maďarských krajoch, sú slovanské. Nielen Bystrica-Beszterce, Zvolen-Zólyom, Lučenec-Losonc, Semlin,¹⁷ ale dokazujú to aj Debrecín, Miškovec a mnohé iné. Keby história aj nehovorila tak zrozumiteľne, že sa Maďari naučili roľníctvo od Slovanov, dali by o tom dostatočné poučenie už maďarské pomenovania poľnohospodárskych prác a nástrojov, ktoré si Maďari napospol vypožičali od Slovanov. Borona, kasza, gereblye, asztag, csépely, szalma, búza, széna, pitvar, padlás, udvar¹⁸ a stovky iných sú slovanského pôvodu, lebo majú svoj etymon v slovanskej reči. Veru tisíc iných im podobných ukazuje na to, že Maďari môžu ďakovať Slovanom za svoj celý domáci spoločenský život. Keďže je to však takto, pýtame sa, či národ, na ktorého zmocňujúcu sa silu, železnú vytrvalosť, zmysel pre poriadok tisíc násobne poukazuje každý krok, nemá právo takúto krajinu nazývať svojou vlasťou? Keby sme sa chceli priesť s Maďarmi, mohli by sme im podľa pravdy povedať: my sme tu doma, vy však ste hostia.

Odhliadnime však od histórie, ktorá nám už od asi 13–14 storočí nepochybne pririeká významný podiel na vlasti, aj prítomnosť nám vykazuje práve také čestné miesto medzi obyvateľmi tejto krajiny. Kým sa Maďar rozplýva v tuku vlasti a utráca jej prírodou mu dobrovoľne dané ovocie, nedáva si žiadnu prácu a námahu, aby vyťažil prírodné poklady na prospech svojich bratov, aby jej sily urobil používateľnými a zmnohonásobil jej ovocie — zatiaľ Slovan vie aj tú krajinu, ktorú Maďar nazýva krajinou hladu, urobiť užitočnou na prospech celku. V pote svojej tvári obrába on tvrdú hrudu a vie železnou usilovnosťou vylákať jej plody, za tisícorakého nebezpečenstva hrúži sa do hĺbín Zeme a vynáša na svetlo jej poklady, nebojí sa páliaceho a jeho samého stravujúceho plameňa, aby získal čistý kov. Neodpočívá v lete, neoddychuje v zime, aby vlastnými rukami na storaký spôsob a pre pohodlie miliónov pripravil prácu z dreva a každej inej látky. Zveruje sa záľudným vlnám, putuje do širých diaľav, aby svoje

dielo odovzdal bratovi. Opúšťa pohodlný drahý dom, zanecháva verných, skormútených príbuzných, aby — niečo pritom získal, správne, ale aj, aby — spojil Sever s Juhom, oživil obchod, priviedol krv otčiny do rezkého prúdenia, dal jej život. Tak teda, vy, múdri, uprite mu predsa vlasť, veď nehovorí po maďarsky.

Čo pán A. B. ešte ďalej hovorí, odbavíme už len nakrátko. Uňho predpokladá národnosť určitý stupeň vzdelania a istého sebavedomia, nabáda júceho k činnosti a viac podobného. Predpokladajúc, že je to nie inak, spytujeme sa ho: má masa maďarského ľudu zo všetkých vecí viac ako slovanský plebs,¹⁹ viac ako nemecký? A potom, že je „moc“ u maďarského rodu! Podľa toho, ako sa to vezme. Pozri, schádza sa *uhorský* snem, reprezentujúci rozličné záujmy *národov Uhorska*, bude sa radiť o tom, čo by bolo prospešné pre blaho *všetkých*. Pretvorí sa on na *maďarský* snem? Ak to chce, pravda, má na to k dispozícii polovicu „moci“ a môže vysloviť výrok smrti nad tými, ktorých sčasti reprezentuje. No nech je Bohu vďaka za to, druhá polovica „moci“²⁰ si je vedomá svojho vznešeného povolania a povie jej mohutné *nie*. Keby však sa toto „nie“ ani nevyskytovalo v pozadí, privolali by sme čírym maďarským reprezentantom: je to dôstojné národa, chváliaceho sa svojou veľkodušnosťou, zneužívať svoju moc na zničenie iných, len aby seba pozdvihol? A reprezentantom nemaďarských stolíc: Zastávate záujmy toho ľudu, na zastupovanie ktorého vás sem poslali, alebo ste otrokmi módy? Áno, uhorský snem má moc. Pozvaný duchom času, odstráni prekážky duchovného i materiálneho blaha národov, alebo opačne, bude chcieť duchov uvrhnúť do reťazí? Chcel by nahromadiť nezdolateľné prekážky duchovnému rozvoju národov? To nikdy neuveríme. Ak by sa to jedna časť aj pokúsila urobiť, je tu druhá, zdravá časť, aby jej to prekazila.

4

Keď sme aplikovali a vyhradili všeobecný význam pojmov na uhorské pomery, chceme teraz položiť a osvetliť hlavnú otázku. *Čo chceme my? Čo chcete vy? Akými prostriedkami zamýšľame dosiahnuť prospešný cieľ? Čím sa vy chcete domôcť svojich cieľov? Prečo chceme my to, a len to? Aké vyššie dôvody vás oprávňujú sledovať tie vaše ciele a používať vami odporúčané prostriedky?*

Čo chceme my?, spytujeme sa znova. Chceme, aby každý, komu je to možné bez zanedbania jeho svätejších povinností, maďarsky rozumel a vedel hovoriť. S tým sme uzrozméní, že krajinský zákon, podľa ktorého bola maďarčina povýšená na diplomatickú reč, má zostať v platnosti a vo

vážnosti. Tento zákon berieme však tak, ako sa on sám jasne a určite vyjadruje, bez akýchkoľvek komentárov z vašej strany. Chceme poslušne vedieť, že všetky vyššie a nižšie súdne stolice uznávajú sa po maďarsky, v tej reči si dopisujú, vyhotovujú v nej listiny, výnosy a rozsudky. V tomto smere by nás bol uspokojil úvodník v 183. čísle Pesti Hirlapu, keby skoro v každom predchádzajúcom a v mnohých za tým nasledujúcich číslach toho istého časopisu neboli sa vyskytovali protirečenia voči tejto vašej humannej manifestácii. Niektoré z nich boli naznačené už v predošlom liste a iné ešte len budú uvedené. S celkom nepatrnými modifikáciami pripúšťame, že tento zákon so všetkými svojimi dôsledkami, ktoré budú určené najbližším zákonodarstvom, bude uskutočnený. Veríme s vami, že menej než to urobiť nebola by síce zbabelosť, ako vy tvrdíte, no nazvali by sme to nedôslednosťou, ale *viacej rozkázat* by bolo tyranstvo. Nám však nepostačuje, že vy tieto slová len tak hádzate, my chceme aby boli pravdou, a predovšetkým chceme, aby sa vaše noviny správali celkom podľa nich.

Keď sa však z druhej strany pýtam, čo *chcete vy*, nijako nechcem zostať pri vašej spomenutej manifestácii, ale musím vziať do úvahy všetky hlasy v Pesti Hirlope, ba vôbec všetky hlasy ultramaďarskej strany, lebo len tak porozumiem čo *chcete vy*.

Vy totiž nechcete len to, načo u nás nachádzate ochotu, ale vašim verejne vysloveným cieľom je: zničiť všetky reči a tým aj všetky ľudovosti v krajine a, keď aj nie jedným razom — lebo nezmysel toho je vám samým jasný —, jednako predsa pozvoľna premeniť všetky národy Uhorska na jediný národ, a to maďarský. Je nad slnko jasnejšie, že nechce to len onen pán duchovný, ktorý pred dvoma rokmi napísal v Jelenkore: „že je primerané slovanskú reč čím prv vyhnať z hraníc Uhorska, je to hotová vec“. Nerobí to ďalej iba pán F. K.,²¹ ktorý v evanjelickom generálnom konvente roku 1841 rečnil o vyničení „cudzích rečí“, chcete to aj vy a vaši priatelia. Tak hovorí ten istý A. B. v 162. čísle Pesti Hirlapu, v úvodníku, že treba jedine na tých rozšíriť dobrodenia národnej ústavy, ktorí „predovšetkým podľa reči, citov a politicky budú Maďarmi“. A v 164. čísle Pesti Hirlapu, v úvodníku, zase hovorí: „Keď vykonáme maďarizovanie uhorských Slovanov, splníme len povinnosť, na čo vyzýva každý syn vlasti, áno, vlast sama, národ, konštitučná sloboda a civilizácia.“ To isté, zdá sa, chcete naznačiť aj vy, keď píšete v úvodníku 166. čísla Pesti Hirlapu: „Verejný život potrebuje Uhor, aby ním bol slobodný, a vo verejnom živote maďarskú reč, aby ňou bol slobodný ľud maďarským.“ Čo však rozumiete pod verejným životom, to naznačujete, keď kdesi hovoríte: doma môže každý so svojimi slovansky hovoriť, ak sa mu tak páči. Teda obchodné styky, úprava vzťahov medzi jednotlivcami, vzdelávanie duchov-

ných síl, literatúra, to všetko by muselo patriť k verejnému životu a byť maďarské, pri našom krbe však, ak tak chceme, môžeme hovoriť aj po slovansky. Akú veľkú milosť nám vy to chcete dožičiť! Naozaj ťažko na to napísať satiru. *Domov* je teda v každom prípade obmedzený len na naše štyri steny, lebo keď minulého leta niektorí študenti v Trenčíne pre seba a svojich priateľov a spoluobčanov v prospech tamojšej nemocnice chceli predviesť slovanskú drámu,²² ale pán mestský kapitán — Boh nech ho udrží pri jeho horlivosti za dobro krajiny a verejnú bezpečnosť — mocou svojho slova to zabránil, Pesti Hirlap bol hneď hotový vychváliť túto jeho horlivosť. No aj tá milosť, aby sme sa doma podľa našej vôle rozprávali má byť dovolená len nám, obecným ľuďom, lebo v 184. čísle Pesti Hirlapu požadujete od dám, ktoré bývajú v palácoch, aby v ich krúžkoch bola maďarčina výlučnou konverzačnou rečou, aby na svojich pozvánkach výslovne uviedli, že sa domáca pani so svojimi uhorskými hosťmi (a či chcete povedať maďarskými?) baví výlučne len po maďarsky. Teda i tá koncesia, ktorú nám dávate, myslená je len ako dočasná a má trvať len dovtedy, kým aj nás nezasiahne maďarizácia.

To je tá nešťastná idea maďarizácie, ktorá všade vystupuje, totiž idea, aby obyvateľstvo Uhorska, ako len možno čím prv bolo tak pretvorené, aby nielen maďarsky hovorilo, ale aj myslelo, cítilo a konalo. Pozrime sa len na túto ideu, čo je to za chiméra, aký je to myšlienkový netvor! Vy nám chcete zničiť našu duchovnú prítomnosť, vymazať nás z radu živých národov! Nuž a akým právom? Len preto, že sa vám tak páči, že je to na prospech vašej modle, ktorú vy radi voláte maďarskou národnosťou, jednotou v národnosti. My vám privolávame: aj my máme *svoju* vlastnú reč, máme *svoj* spôsob myslenia a cítenia, ktorý nám pristane, jediný len on, my chceme tým zostať, čím sme. Vy však, vlastníci „moc“, hrmíte na nás: nie ste žiaden národ, žiaden ľud, vaša reč je cudzia reč, slovanský spôsob myslenia nebezpečne ohrozuje našu národnosť, vy musíte zahynúť. Veď áno, namiesto *nášho* bytia chcete nám dať iné, zdieľať s nami to *svoje*. Je to však možné? Budete vy môcť k stvoriteľskému slovu zaopatriť aj výsledok? Nakoniec sa vám podarí vytvoriť bastardné dielo a pomôžete prísť na svet nešťastnému nepodarku.

Či si vaša strana aj premyslela, čo si zaumienila? Či uvážila, keby sa to dielo aj vykonalo, že by bolo nepodarené a muselo by priniesť nevysloviteľné duchovné nešťastie pre Nemaďarov a škodlivý účinok pre samých Maďarov? *My* sme to dobre uvážili, a práve preto sa naša myseľ so zármutkom obracia k budúcnosti, ktorá potom príde, a nenecháme nevyskúšaným nijaký spravodlivý a dovolený prostriedok, aby sme ním odvrátili toto nešťastie. No, chcem byť stručný. Vaša idea, vyslovený cieľ, maďarizácia, je sama o sebe tisícnásobné bezprávie, pretože vy chcete

rukou prehrešujúcou sa na prírode pripraviť o ich duchovné bytie celé národy, milióny ľudí. Nech to ospravedlní, kto chce.

Alebo ste *vy*, pán môj, za svoju osobu, proti idei maďarizácie? Ej, ak je tak, prosíme vás, aby ste sa o tom čím prv vyjadrili. Vaše slovo je totiž talizman, keď ho dostaneme budeme spokojnejší, budeme vidieť ako miznú pred našimi znepokojenými dušami hrôzy a strašidlá budúcnosti. Ale *vy* to sotva budete chcieť urobiť, hoci by bolo chlapské, aby ste sa kvôli pravde rozišli s veľmi veľkou časťou vašich priateľov.

Ak nie sme uzročení, čo sa týka cieľa, tým menej budeme uzročení pokiaľ ide o *prostriedky* vedúce k rozdielnym cieľom. Myslíme, že potrebnú znalosť maďarčiny prinesie mládeži školská výučba, takže maďarčina bude pravidelným, vo vyšších triedach každej dobre zriadenej ľudovej školy predpísaným učebným predmetom. Tá mládež však, ktorá môže, nech putuje aj do maďarských sídel, aby tam alebo navštevovala školy, remeslu sa učila, alebo šla do služby, ale bez toho, aby to bolo niekomu prikázané, bez toho, že by bol s tým spojený fyzický alebo mravný nátlak. Mládež v učených školách sa beztak bude učiť po maďarsky, lebo nie sme proti tomu, aby vo vyšších učených školách celé vyučovanie znenáhla bolo maďarské. Pritom si len to žiadame, aby na každom dobre zriadenom ústave súčasne boli na to prostriedky a príležitosti, aby sa Slovan zdokonalil v slovanskej, Nemec v nemeckej a Valach vo valašskej reči. Ešte viac než vyučovanie v ľudových školách, má sa aj vyučovanie v nižších gymnaziálnych triedach diať prostredníctvom materinskej reči. My to uznávame za potrebné preto, lebo nechceme, aby výučba nabudúce tak isto ubíjala ducha ako kedysi, ba zväčša až doteraz tam, kde latinčina bola prostriedkom výučby. Pre dospelých nie je potom žiaden iný spôsob naučiť sa maďarskú reč ako samouka, a tú pokladáme — kde je len možná, lebo „ad impossibilia non datur obligatio“²³ — za povinnosť o toľko prísnejšiu, o koľko je patričný schopnejším slúžiť svojej vlasti v nejakom verejnom zamestnaní, v ktorom je táto reč potrebná, alebo čím viac môže byť prospešný svojím vplyvom na verejné veci. Samouka dospelých beztak čoskoro sama od seba prestane, kým vyučovanie mládeže zostane. Samo sebou sa rozumie, že tento odbor školskej výučby nemôže byť na podstatnú ujmu ostatnému školskému vzdelaniu, lebo maďarská reč bude len predmetom výučby, s ostatnými rovnocenným, nijakým spôsobom sa však nebude používať ako prostriedok, aby sa ňou vyučovali ostatné predmety.

Ako však chcete smerovať k cieľu, ktorý ste si vytýčili? Chcete si predovšetkým nárokovať, keď aj nie celú, tak aspoň najväčšiu časť školskej výučby a pre materinskú reč ponechať sotva postačujúcu výučbu čítania a písania. Že to je vaša túžba, vidieť podľa toho, ako nemierne aplaudujete každej ľudovej škole, v ktorej sa učebné predmety vyučujú po maďarsky.

Nepomyslite však, že sa tým spôsobuje všeobecné nešťastie. Výchova mládeže, ak sa má zdať, musí sa diať podľa prírody, musí súhlasíť so sebou. Vezmite nejaké dieťa, ktoré v domove vsalo s materinským mliekom slovanskú reč: *len* v nej vysloví čo cíti jeho srdce, *len* v nej sa vyjadria sladké slová detskej lásky, *len* v nej vie svojmu Bohu prinášať vnímavú vďaku; berte tak, ako *len* v tejto reči vie *to* a *tak* povedať, ako a čo cíti a myslí. Teda s pravdou, s duchom, a pošlite ho potom do nejakej školy, kde sotva po biede sa naučí vo svojej materinskej reči čítať a písať a už sa bude maďarčinou sýtiť, pestovať a prepchávať. Mladušká rastlina prišla do pôdy pre ňu cudzej, v ktorej sa jej nedarí, výživa jej je nezáživná, vzduch jej nesvedčí. Alebo bez prirovnania: dieťa sa naučí slovám, ktoré rozumie *len* s najväčšou námahou, zmysel ktorých však nechápe, naučí sa slovám, ktorých zvuky síce navela v ňom môžu zostať, ktorým však nezodpovedá vo vnútri nič príbuzného, ktoré nevyvolajú žiadnu ozvenu v svätyni duše. Také dieťa sa môže naučiť, a to veľmi mnoho, ale vzdelaným sa zato nestane. Lepšie city, naočkované kedysi starostlivosťou rodičov, nenájdu nijakú opateru, vnútorné teplo pocitu musí odumrieť. Viera, láska k rodičom, láska k pravde a právu, k ľudu a vlasti budú krásne zvučiace slová, ktorým ono s inými a pre iných možno aj priložilo vysokú hodnotu, ale nestanú sa mu svätými, jeho vlastnými pocitmi, lebo ho nechajú chladným. Bude ho vyznačovať a sprevádzať zisťnosť, vypočítavosť, schytralá orientácia a sofistické rozumovanie. Všetko musí tak byť, lebo sa premeškalo prehovoriť k dieťaťu v reči jeho srdca, drsnou rukou sa zotrela sviežosť a prirodzenosť citov; chladný rozum sa síce naučil slová, ale k pocitu sa nedospelo. A to — v najlepšom prípade smutný výsledok — docielili ste vy so svojou maďarskou výchovou.

Isteže, iste, kde je ľudová škola v rozpore so životom a prírodou, tam je stratené najkrajšie, najšťachtnejšie ovocie výchovy, a každý jedinec, ktorý bol taký nešťastný, že sa musel podrobiť výchove tohto druhu, zostane po celý život bez zásad, lebo je bez vnútornej stálosti, a tak vydaný na pospas všetkým životným zmenám. Nešťastná obeť maďarizácie. Práve preto by som ponechal na uvaženie slovanským a nemeckým rodičom, či je radno zveriť objekty ich najvrúcejšej lásky maďarským pestúňkam, aby si *len* získali dobrú výslovnosť, či je radno, príliš včas ich zveriť maďarskej škole. Rodičia sami hovoria nemecky, slovansky; v týchto rečiach dokazujú deťom svoju lásku, tak ich pritiskajú na svoje srdce, tak ich učia Boha poznávať a s pobožnou myslou svoje modlitby k nemu vysielajú, tak ich učia ľudí si vážiť a ich milovať. Tak je aj správne. Nech však príliš včas neprerušia toto svoje prirodzené zamestnanie, nech svoje deti ešte dlho pridŕžajú blízko vlastných srdiec a pestujú svätosť ich citu, lebo *len* vtedy, keď ten cit zmocnie, môžu deti bez nebezpečia pustiť

od seba a zveriť ich každej škole, hoci i maďarskej. Len vtedy budú ich deti milovať dobro z hĺbky svojho srdca, lebo ich duch a cit sa rozvinul prirodzeným spôsobom.

Keď som však uzrozumený s tým, aby sa vo všetkých školách vyučovala maďarská reč ako jeden z učebných predmetov, predpokladám, že to budú dobré, riadne vybavené školy. Na ľudovú školu, ako je teraz vo všeobecnosti vybavená, nemôžu sa na nijaký spôsob klásť podobné požiadavky. Keďže bývam na vidieku a poznám školy z vlastného postrehu, chcem vám predstaviť také dedinské školy, aké bývajú obvykle. Beriem dedinu s tristo až päťsto obyvateľmi. Učiteľ je skrachovaný hostinský, čižmár, a podobne, ktorý najviac ak skončil štvrtú gramatickú a o výchove nemá jediného zdravého pochopu. Prečo je učiteľ na tom takto? Lebo taký je aj jeho plat. Ako notár dostáva šesť zlatých konv. m.²⁴ a tri až osem meric raží a od každého školského dieťaťa tridsať až štyridsaťpäť grajc. vied. čís.,²⁵ byt a drevo na ohrev. Prečo však ľudia nepridržať, aby viacej platili, a aby sa ustanovil riadny učiteľ. Odpoveď: lebo sú príliš chudobní, ich farchy sú pomerne veľké a väčší plat by sotva zohnali. Tých štyridsať-päťdesiat detí však príde do školy — keď sneh pokryl nivy a už nieto statku, ktorý by bolo treba strážiť, teda často len začiatkom decembra. A to prečo? Pretože niet nijakého vydeleneho pastviska, a tak statok treba strážiť, ľud však svojho vlastného pastiera alebo, ako by sa žiadalo, viacerých pastierov nevládze vydržiavať. Na Ondreja²⁶ sa zhromaždí milá mládež a na Ďura²⁷ už niet ani stopy po nej v škole. Predpokladajme teraz, že je učiteľ riadne vyučený človek a že je aj voľný od osudu život strpčujúceho, pretože je súčasne kantorom. Predpokladajme, že má sto školských detí: čo môže vykonať s nimi v tomto krátkom čase a pri tak mnohých triedach? Akože môže vedľa iných učebných predmetov dosiahnuť s pozoruhodným výsledkom ešte aj znalosť maďarskej reči? Ak mu to pričítate, povzbudíte ho na to darmi a on zo ziskuchtivosti všetko ostatné premešká, len aby vám vyhovel. Žiaľ, vidieť to v mnohých dedinských školách Novohradskej, kde takzvaný Národný ústav²⁸ síce čiastočne dosahuje svoj cieľ, ale aj potláča ne jeden zárodok dobra.

Už som podotkol, a tu to opakujem: v slovanských krajoch sú všade školy, a to veľmi navštevované. Ale ak jednako aj pritom školské vzdelanie nekoná a nemôže konať, čo by bolo žiadúce, nemá na tom vinu ľud ani jeho nevnímanosť pre lepšie vzdelanie, ale jeho položenie. Ako možno napraviť tieto zlé pomery? Vie sa, že v Tekovskej sa tejto veci ujali zo strany stolice. Platenie učiteľov, pridržiavanie detí k dochádzke, dozor na školy, všetko to prevzala stolica. Niečo sa tým iste získalo, ale rozhodne nie mnoho, a bolo by zaujímavé, keby nám podal správu o výsledku niekto, kto je s vecou dostatočne oboznámený a súci vyniesť o výchove

kompetentný úsudok. Odvažujeme sa tvrdiť, že výsledky nemôžu byť veľké, lebo čo je nanútené, čo samo nevyplýva z prirodzenej povahy vecí, trvá najviac tak dlho, kým trvá donútenie. Myslíme, že treba niekde inde začať, a to aj vypovieme. *Dvíhajte materiálny blahobyť* roľníka, spôsobte, aby nemusel spolu i s rodinou deň čo deň bojovať s ťažkými starosťami života, spôsobte, aby jeho námaha prinášala bohatšie ovocie. Keď ľahšie uspokojí svoje telesné potreby, prebudia sa jeho duchovné potreby, bude sa usilovať o ne, prinesie im obeť. Potom bude škola, a to oveľa lepšia škola, prýštiť z vnútorných potrieb dedinského obyvateľstva, bude tam hlboko spočívať a budú ju s radosťou vydržiavať. Toto je prirodzené korolárrium²⁹ terajšieho stavu ľudovej výučby. Že je to jedine správne a mocné podporovanie ľudovej výučby, ľahko by som dokázal, keby som sa nebál, že budem príliš napínať vašu trpezlivosť. Predbežne ešte len toľko, že v slovanských obciach, kde je blahobyť, zároveň je aj školská výučba na znamenitom stupni zdokonalenia, kým naproti tomu v obciach kde vládne bieda, útlak a núdza, žiaci školy vôbec usilovne nenavštevujú, a to ani tam, kde sú k dispozícii dobrí učitelia, pretože ľud ich vôbec nemôže platiť alebo len nedostatočne.

Dívajme sa však na vec tak, že sú už poruke dobré školy, ako budú ony podporovať maďarizáciu? Ony, podľa svojej vlastnosti dobrých škôl, pripraví istú primeranú vieroučnú známosť, budú cvičiť silu myslenia a rozsudzovania, naučia znalosť prírody a jej zákonov, štátneho zväzku a povinností štátnych občanov, dejín, racionálneho poľnohospodárstva, mechaniky, a to v materinskej reči, ktorá je mládeži najzrozumiteľnejšia. Keby sa tak stalo v inej reči, minie sa cieľ. S námahou a použitím celého školského času sa vec privedie natoľko, že sa mládež pobiede naučí cudziu reč, ale predmety, ktoré sa majú jej prostredníctvom priblížiť detskému rozumu a citu, zostanú neznáme a cudzie. Práve tak ako doteraz školská výučba v nižších triedach gymnázií skoro napospol zostávala bez úžitku pre toho, kto prešiel z gymnázia do občianskeho života. Skrátka, ľudové vzdelanie možno napomáhať len materinskou rečou, ale aj maďarská reč má byť závažným učebným predmetom.

Z takejto ľudovej školy by šla potom mládež do gymnázia. Tu by sa na istý čas podržala materinská reč, kým vo vyšších triedach by celkom ustúpila maďarčine, v ktorej sa potom bude všetko prednášať. Je to však oprávnené a slušné, áno, potrebné, aby aj tu nebola vytvorená ako učebný predmet slovanská reč v slovanských krajoch a na ústavoch, ktoré hromadne navštevuje slovanská mládež. Veď ona aj naďalej bude pre učenca prostriedkom účinkovať na obklopujúcom ho ľude a v ňom, svoje vedomosti urobiť užitočnými pre ľud. Ako to však bude vedieť, čo za pochop predloží prostému človekovi o svojom úmysle, svojich vedomostiach a pre-

vahe, keď sa bude vo svojej materinskej reči biedne vyjadrovať, ešte biednejšie ako tamtem? Jasné je, že je to potrebné predovšetkým pre budúcich učiteľov viery a školy. Reč, v ktorej chcú iných vyučovať, musia čo možno celkom ovládať, lebo len tak sa môžu vyjadriť náležite, spôsobne a zrozumiteľne. Ako to však bude možné, keď budú cez celý školský čas vzdialení z domova, zriedka prehovorí vo svojej materinskej reči a nepoznajú pravidlá jej stavby a jej náležitého upotrebenia? Istý evanjelický seniorát na návrh mladého maďarského duchovného dal podnet, aby generálny konvent zakázal vstupovať na učených školách do takzvaných filologicko-slovanských spoločností. Nebolo to nič iné ako školy, učebné hodiny pre slovanskú etymológiu a gramatiku, ale generálny konvent rozkázal, že sa smú strpieť len homiletické cvičenia pre teológov. Vy, pán môj, podporovali ste ten návrh so všetkými silami, ktoré ste mali k dispozícii. Či ste však uvážili že podporujete prevrátenosť, pretože patriční boli síce za ovocie, ale pod pokutou zakazovali ošetrovať strom? Akože sa môže cvičiť v teologickej výrečnosti, keď sa nepozná reč, jej stavba, pravidlá, obraty a finesy? Onen navrhovateľ z Novohradu hovoril o tom coecus de colore.³⁰ Je to kazateľ v čistoslovanskej obci. Keď raz kázal v prítomnosti svojho predstaveného, ten sa ho spýtal: „V akej reči a o čom ste to vlastne hovorili?“ Ten teda, dokonalý Slovan, ho nerozumel, a tak ako by ho potom porozumel ľud? Ako on môže vzdelávať ten ľud? No a predsa len odsúdil filologické poznávanie materinskej reči! Pravdaže, „ars non habet osorem, nisi ignorantem“.³¹ Našiel sa však predsa istý seniorálny konvent, väčšina jedného dištriktuálneho konventu, a osvojili si jeho návrh, pohnutí jeho dôvodmi, neviem akými. Ak chcel generálny konvent, aby budúci zvestovatelia evanjelia neboli vstave slovansky hovoriť k ím zverenému ľudu, ale boli nútení v cudzej, alebo keď to nie, v nevzdelanej reči zvestovať slovo božie, ak chcel generálny konvent, aby sa ľud systematicky zanedbával a ohlupoval, tak si zvolil za cieľ najvhodnejší prostriedok na to. Odznali pritom slová, že biblická reč postačuje pre náboženské vzdelávanie ľudu. Obdivuhodní ľudia! Pripúšťame, ale či známosť biblickej reči padá z neba? Či sa netreba najprv vzdelávať, aby si ju človek osvojil a mohol zaobchádzať s ňou? Alebo či každý, kto prečítal Vörösmartyho, bude hneď tak vedieť písať ako písal Vörösmarty?³² Ak áno, tak načo učia v maďarských školách maďarskú gramatiku? Načo má maďarská Akadémia filologickú triedu? Keďže však aj to vieme, že budúci učitelia sotva dôjdu po homiletické cvičenia a včasnšie opustia školu, akože sa môžu dokonale oboznámiť so svojou materinskou rečou?

My sa nijako s tým neuspokojujeme, aby sa slovanskú reč učili len teológovia a budúci učitelia, lebo chceme, aby sa aj budúci lekári, politickí a hospodárski úradníci, sudcovia, ktorí pochádzajú zo slovanského

ľudu a v jeho lone chcú slúžiť štátu, usilovali túto reč si náležite osvojiť a mohli si ju osvojiť na našich školách. Niet nič prirodzenejšie ako táto požiadavka. Či je nie potrebné, aby sa lekár pred obecným človekom v tejto jemu jedine zrozumiteľnej reči vyjadroval vhodne, precízne a zrozumiteľne, ak nechce porobiť prechmaty, často chyby životu nebezpečné a súčasne chce získať dôveru? Či je ďalej nie slušné a správne, aby sa vrchnosť vyjadrovala dokonale dobre, obratne a na spôsob vzdelancov v reči podriadených, aby ju riadne porozumeli? Či je nie prirodzené, že jednoduchý človek bude mať veľmi skromnú mienku o svojom predstavenom, ktorý, hoci je narodený v tej istej alebo susednej obci, lapá po vhodnom slove a jednako nenachádza správne slovo, aby mohol predložiť svoj rozkaz? Alebo sa vari poddaní musia kvôli vrchnosti naučiť po maďarsky, aby ju porozumeli? Potom by tu asi poddaní boli kvôli vrchnosti a nie naopak? Alebo hádam ešte dlho podrží prevahu oná hatlanina, ktorá sa skladá spolovice z maďarských nadávok a spolovice zo slovanských slov a ktorú teraz napospol počuť od vrchností voči ich podriadeným?

Tento postulát predložil aj zvolenský seniorát na dištriktuálny a odtiaľ na generálny konvent, a niekoľkí za dobrú vec zapálení ľudia nechali ten prípis aj tlačou rozmnožiť,³³ aby tým istejšie dosiahol účinok. No čo tým získali? Ich dôvody boli také porážajúce, že sa proti nim nič nemohlo namietť. S tým sa vôbec nenamáhali, ale ani na ničom sa neuzniesli, skrátka, ignorovali ich prípis. Aké meno zasluhuje taký postup, posúďte sami, ak ste nezaujatý človek.

Teda celú školskú výučbu ako takú nevieme a nechceme na žiaden prípad obetovať ako prostriedok maďarizácie, a tým menej pridať k nej ešte i *bohoslužbu*. Bohoslužba je prostriedok povznášať k Bohu mysle celej zhromaždenej obce, živo udržiavať vedomie večitého určenia v každom človekovi, aby kráčať zhodne s týmto určením. Nepotrebujem ani dokazovať, že je bohoslužba veľká, áno, svätá záležitosť kresťanov. Náboženstvo je sväté, a tak je svätý aj prostriedok náboženstvo živiť, udržiavať, vštepovať do myslí, svätý je aj jej prvý prejav, čiže bohoslužba. Práve preto ju však nemožno zneužívať ako prostriedok na žiaden iný, jej cudzí cieľ, lebo práve tým by sa odcudzila svojmu hlavnému poslaniu. Tu však, rozvážte si to, stavia sa do úzadia hlavný cieľ bohoslužby, totiž napomáhanie náboženského vzdelávania, a za hlavný cieľ sa stavia podporovanie rečovej znalosti maďarčiny. Nie, natoľko sa protestantizmus ešte nezabudol, ani nezabudne, aby tak konal proti svojmu duchu ako práve tu. Lebo práve to ho vyznačuje, že všade nalieha na jasné porozumenie náboženských právd, že sa hlavná časť jeho bohoslužby skladá zo zrozumiteľného hlásania evanjelia, a to je zároveň jeho najsilnejšou oporou. A práve o túto oporu ho chcete ozbiť zločinnou rukou? Chcete sa dotýkať jeho

koreňov? No nie, to neurobíte, lebo zdravý zmysel Iudu bude si vedieť ochrániť svoj poklad. Tam však, kde sa vám dnes hlas Iudu zdá príliš slabý, tam si on zajtra bude späť požadovať svoje vlastníctvo.

Vy na to asi odpoviete: Načo toto rozhorlenie, veď na to nik nemyslí. A predsa, môj pán! Bol čas, kde v Peštianskom senioráte nemali na starosti nič súrnejšieho, len ako často bude cez rok v ktorom slovanskom zbore maďarská bohoslužba. To isté sa opakovalo aj v Békešskej.^a Čo je to však, čo pohlo na niečo také mocipánov? Boli vari v týchto končinách Maďari, ktorí boli ináč bez bohoslužby, a tú si teraz požadovali v zbore? Ach, nie, všade je len istý počet maďarsky rozumejúcich a hovoriacich obyvateľov, tých chceli utvrdiť v ich vedomostiach a iným, ktorí sú v tej reči menej zbehlí, chceli poskytnúť príležitosť naučiť sa ju, všetci ostatní mali si prinajmenšom zvyknúť na maďarské zvuky. Či sa však dostatočne uspokojili aj náboženské potreby Iudu, keď po nedeliach, v ktorých sa konala maďarská bohoslužba, zároveň bola aj slovanská? Vôbec nie! Tým by sa bol chybil cieľ, lebo by tu nik nezostal aby si vypočul maďarskú kázeň. Kto však bol, kto to tak zariadil? Chcel to tak mať Iud? Nie, kde v zbore nebola žiadna šľachta, tam o niečom podobnom nechceli ani počuť. Len tam došlo k tomuto stavu, kde si to žiadala šľachta a kde kazateľ k tomu povedal svoje „humillimus servus“.³⁴ Následky tej veci, aké boli tu alebo tam, nemôžem síce uviesť, ale je notoricky známe, že sa na Sarvaši zo začiatku Iud dostavil na maďarskú bohoslužbu so svojimi slovanskými spevníkmi a s maďarským chórom spolupieval po slovansky, po skončení piesne však odišiel. Teraz sa však sotva kto tam ukáže, hoci je na to určená každá štvrtá nedeľa, a zase je známe, že sa na Čabe za krátko muselo prestať s podobnou bohoslužbou. V Štítniku, ako je známe, býva početná šľachta, a pretože ju pohoršovalo chodiť na slovanské bohoslužby, dovoľávala sa každú štvrtú nedeľu maďarskej bohoslužby. Podľa hodnoverných správ sa však vtedy krásne kázalo prázdny lavičiam. Prípad z Malej Čalomie³⁵ sa nám stal známym z 93. čísla Pesti Hirlapu. Spravodajca sa tam ani trochu neostýcha najcynickejším spôsobom držať kázeň o maďarizácii prostredníctvom Iudovej školy a kultu. Učiteľovi sa nariadilo, aby jeho školská mládež po roku sa vedela modliť po maďarsky a po troch rokoch čítať, spievať, ba i hovoriť. Teda sa majú modliť po maďarsky, prv než by vedeli tak hovoriť, ba ešte aj čítať! Modliť sa v im neznámej reči! Nebúri sa proti tomu vaše protestantské svedomie? Modlili sa niekedy tí páni? Vedia oni vlastne čo je modlitba? Tak ďaleko nezašla ešte žiadna viera, žiadna cirkev, aj keby otvorene smerovala na ohlupovanie Iudí, naša cirkev však smeruje k *modlitbe v Duchu a v pravde*. Čujme však ďalej, čujme čo za inštrukciu dali páni svojmu kazateľovi: 1. V prvý rok sa má kázať po dve nedele slovansky, na tretiu nedeľu však

maďarsky; 2. na výročité sviatky má byť v prvý deň bohoslužba maďarská a na druhý deň slovanská. 3. Na Veľký piatok, kde najmä panské osoby chodievajú k svätej Večeri Pánovej, má byť tak bohoslužba, ako aj prisluhovanie svätej Večere Pánovej maďarské. Aké múdre a zároveň prosté všetkého kresťanského citu! Práve tie dni, ktoré sú kresťanovi najsvätejšie, majú byť odňaté jeho vzdelávaniu, alebo ak ich predsa len chce mať na to, musí sa pomaďarčiť! Práve tie dni sa zneužívajú a znesväcujú ako prostriedok na podporovanie maďarizácie. Ďalej ešte udáva patričná inštrukcia: „Tento poriadok trvá jeden rok, potom budú za tri roky striedavo slovanské a maďarské bohoslužby. Cez ďalšie tri roky je ustanovená pre slovanský kult len každá tretia nedeľa, pričom sa len svätá Večera Pánova bude starým Slovanom prisluhovať po slovansky. Za desať rokov však, počítané odteraz, prestane aj to a vo všetkom sa bude výlučne používať len maďarčina. Len pri dodržaní tohto poriadku môže náš nový, všeobecne obľúbený duchovný pastier počítat na obzvláštnu priazeň patronátu.“

Prenechávam každému nezaujatému človekovi vyniesť svoj úsudok o tomto neslýchanom prípade, ale chýba mi aj každý správny výraz, aby som nad tým vyslovil svoje rozhorčenie. Vec sa komentuje sama sebou. Musím len toľko podotknúť, že v uhorskej protestantskej cirkvi neexistuje žiaden osobitný patronát, a ak taký je, má ho len celý zbor, lebo veď on platí a vydržiava duchovného a učiteľa. Spravodajca hovorí síce, aby toto pokračovanie nakoľko možno ospravedlnil, že „filie sú viacej maďarské ako slovanské, v matkocirkvi samej však nie je maďarská reč inauditum quid“³⁶ atď. Podľa mojej vedomosti je však jedna jediná filia medzi mnohými taká, v ktorej sa doma viac hovorí maďarsky ako slovansky. V ostatných dedinách mnohí rozumejú síce po maďarsky, no nie natoľko, aby nejakú kázeň s úžitkom a vzdelávateľne mohli vypočuť. Celý tón tej správy aj na to ukazuje, že na toto rozhodnutie ani trošku nevlplyvali roľníci, ktorí, ako je známe, sú u nás na konvente práve tak oprávnení hovoriť ako ktokoľvek iný. Ba z istej správy uverejnenej v *Protestáns Lape*,³⁷ ako sa zdá od toho istého dopisovateľa, je zrejmé, že sa ľud týmto rozhodnutiam nijako dobrovoľne nepodrobil, ba čorviac podriadil sa im len s viditeľnou nevoľou, ustúpiac pred „mocou“. Aby som vyobrazil ľahkomyselnosť, s akou sa pokračovalo pritom, a nesväté zámery, aké tam mali, príkladám tu ešte záver správy: „Aby sme sa ani neprenáhľili, ani násilnícky (!?) nechceli konať, pokladali sme za potrebné ponechať jeden rok na to, aby si naši kresťania navykli počuť maďarskú reč z kazateľne a – ako sa tomu aj úfame od výrečnosti nášho duchovného – súčasne si ju aj obľúbili. Za ten čas aj starší zablúdia do maďarského chrámu a z jednej strany, keď sa zoberú, dostanú sa k porozumeniu maďarskej kázne (lebo niečo rozumie každý z nich), z druhej strany prestane ich odcudzenie voči

nej. Po uplynutí jedného roku nebude už nikomu novinkou maďarský zvuk z úst duchovného.“

Dajme dobrý pozor: „Ľud sa musí navyknúť počuť maďarskú reč z kateštiny,“ týmto pánom treba len okolo toho robiť, oni sú s tým spokojní, keď „starší zablúdia do maďarského chrámu“, veď „niečo rozumie každý z nich“. Áno, rozumie, keď sa treba jednať o nejakú vec na výročnom trhu alebo s krčmárom sa porozumieť o najnutnejšom. Že medzitým ľud zomrie duchovným hladom, že sa odučí hladieť na náboženské povznesenie ako prvoradú potrebu, čo na tom, keď predsa „prestane ich odcudzenie voči maďarskej reči“.

A túto správu ste vy, pán môj, vzali do svojho časopisu, bez toho, aby ste boli aspoň v najmenšej miere pokarhali ten skutok. Je predsa vašim zvykom pozastaviť sa na anomáliách, alebo prinajmenšom žiadať si ich vysvetliť, ako sa aj patrí na časopis ktorý sa drží pevne svojich zásad. Nie je podľa toho pravdepodobné, že ste vy uzrozmenejší s týmito opatreniami, znesväcujúcimi svätyniu? Že vy pokladáte kult za prostriedok maďarizácie, na ktorý tak treba hladieť, že keď nie dnes, tak zajtra môže byť použitý, zdalo sa nám už vtedy pravdepodobným, keď ste, ak sa nemýlim, v septembri roku 1841 poukázali na to, že protestantská únia musí nájsť protivníkov najmä u Slovanov, lebo títo asi porozumejú, že sa ňou má podkopať Slovanstvo.

Vy však možno odpoviete, čo sa už tak často opakovalo: vaša bohoslužba a najmä vaše „české“ kázne sú predsa ľudu nezrozumiteľné, takže je celkom jedno, či ľud počuje tie alebo maďarské. Tak je, odpovedám, naše kázne sú české, lebo je to reč Biblie, je to naša vzdelaná, naša spisovná reč. Odkiaľ však viete, že túto reč náš ľud nerozumie? Posudzujete ľud podľa seba: Keďže vy nerozumiete túto reč alebo sa často len tak tvárite, ako by ste ju nerozumeli, myslíte si, že ju ani ľud nerozumie. Tento záver je však celkom nepravdivý. Naš ľud sa všetko v škole učí v tejto „českej“ reči, v nej spieva svoje piesne, modlí sa svoje modlitby, číta náboženské knihy a Bibliu, každú nedeľu počúva v nej kázne, teda ju stále upotrebuje. Preto ľud sám hovorí v tejto vzdelanej reči pri všetkých slávnostných príležitostiach a ona mu je bežná. Naproti tomu šľachta, rovnako stredná, ako aj vyššia, donedávna sa učila v mladosti po nemecky a od istého času sa učí po maďarsky, učí sa čítať po slovansky je nedôstojné mladého pána, preto sa učí nemecky, francúzsky, anglicky, latinsky, slovom všetko možné, len nie tú reč, ktorou hovorí okolo neho bývajúcí a naňho pracujúci ľud. Čítať slovanskú knižku? Bože uchovaj! Sám som predsa videl ináč dobre zmýšľajúcich a rozumných ľudí, ako ich polial rumenec hanby, keď rozprávali o niečom v spoločnosti, a keď sa ich opýtali na vec, museli sa priznať, že to vyčítali z niektorej slovanskej

knihy. Títo páni prichádzajú potom na výročité sviatky do kostola, ak sa vôbec na to odhodlajú. Pripojí sa k spevu nejakej piesne, na to sú najmä mladší nie schopní. Keď potom príde kázeň, tú nerozumejú. Ktože by jej aj rozumel, a tak je — česká. Tak sa majú veci, a je veľmi smutné, že je tak.

Je možné, že sa niekedy vyskytnú v slovanskej kázni neobvyklé slová, ale nie je to zakaždým slovná chyba, lebo pokrok vo vzdelaní prináša so sebou pojmy a pojmy zase slová, ktoré neboli ešte vžitú v lude. No a či je upotrebovanie takých slov náležité alebo nenáležité, o tom môžu v zbore rozhodnúť len pozornejší a usilovnejší návštevníci chrámu. Je to presne to isté ako u mladých maďarských kazateľov, ktorí, ako je známe, upotrebuju pri ľudovej výučbe ešte viac ako slovanskí nové slová.

Tretí prostriedok maďarizácie nám odporúča pán A. B. v Pesti Hirlape, číslo 162, na konci úvodníka, kde píše: „Kto by pochyboval o tom, že je Maďar v práve, keď na obyvateľov nemaďarského jazyka alebo cudzích snáh rozprestrie blahoslavenstvá národnej ústavy jedine a výlučne len pod podmienkou, že sa predovšetkým stanú Maďarmi podľa reči, cítienia a politických snáh.“ Odhliadnuc od nesprávneho používania slova „magyar“ a upodostatovania nás, ktorí v tom ako „anguis sub herba latet“,³⁸ o čom predbežne nechceme nič hovoriť, rozumieme toho pána takto: Tým, ktorí vo vlasti doteraz požívali len obmedzené práva, ponecháme tieto práva aj naďalej, ak sa pomaďarčia, ale inak nie. Ak pod tým nerozumel nič iné, len to, aby každý, kto chce byť uhorským štátnym občanom, po uhorsky utváral svoje cítienia a politické snahy, ak sa až potiaľ povznesie, mal celkom pravdu. Nechápeme však, prečo by museli byť „maďarské“, veď táto krajina nie je maďarskou krajinou a jej zriadenie nie je „maďarské“. A naposledy musel by to byť Maďar podľa reči, aby mohol dosiahnuť viac slobody! Aká nespravodlivá požiadavka! Tu je len to otázkou: či je oprávnené alebo slušné a múdre, nižšie stavy v Uhorsku, tú „misera contribuens plebs“,³⁹ zbližiť s vyššími, uprednostnenými stavmi? Ak áno, nech sa tak robí bez podobných podmienok, ktoré nie sú v povahe veci. Uhorské zmýšľanie, ktoré sa právom požaduje od uhorského štátneho občana, vyplýva z toho všetkého samo sebou. Maďarská reč nepatrí k tomu ani najmenej. Šľachta v slovanských župách mala predsa uhorské zmýšľanie a prislúchala k národu aj prv než hovorila po maďarsky. No a potom aké je to dobrodenie, zahrnúť oprávnenie pod nespĺniteľnú podmienku! Pripustíme prípad, že by v nejakej dedine, ležiacej v čistoslovanskom okolí, bola najlepšia ľudová škola. Rád uverím, že sa tam nadanejšia mládež naučí troške maďarčiny, keďže však nebude doma tú reč stále používať, zabudne mnoho aj z toho, čo vie. Menej nadaní však dávno zabudnú všetko, ešte prv než vstúpia do občianskeho života. Skrátka, u masy je to nemožné a ešte aj po stáročiach nemožné, aby sa stala maďarskou.

Keďže je to však nemožné, tak má byť vylúčená z požívania občianskeho práva. Ci to neznamená jednou rukou dávať a druhou brať?! Aj to sa navrhovalo, aby sa v slobodných kráľovských mestách nikto nemohol stať mešťanom, kto nehovorí po maďarsky. Nuž, pre obyvateľov mesta je a bude ľahšie prísť k takejto znalosti, ale pre všetkých je to zďaleka nie také ľahké, ako by si niekto myslel. Majú však tí, ktorým ináč nič nechýba, aby sa stali zdatnými a užitočnými mešťanmi a majstrami, ako to, že nehovoria po maďarsky, len preto byť odsotení a odsúdení na nezavinenú nedospelosť? Ale akým právom a podľa akej štátnej múdrosti? Títo, chceme tak veriť, hľadia na poriadnosť, na príslušnú prípravu k budúcemu povolaniu, na zmyšľanie, nakoľko ho možno posúdiť podľa činov, ale nie na rečovú znalosť. Sme žiadostiví dožiť takú štátnu skúšku, ktorej budú podrobení naši štátnici podľa spôsobu meštianskych a sedliackych synkov, aby tamtí boli vyhlásení za schopných na mešťanstvo a títo za schopných hospodárov.

Keďže sa tento prostriedok nedá uskutočniť bez tisícnásobne spôsobenej nespravodlivosti, ba že zrovna vedie ad absurdum, preto som rozhodne proti nemu. Viem však, že maďarská reč prináša so sebou mnohé výhody, takže aj bez týchto donucovacích prostriedkov nájde vždy viac a viac milovníkov. Kto je v nej zbehlý, ľahšie bude vykonávať bezprostredný vplyv na záležitosti svojho otcovského mesta, svojej dedinskej obce, áno, podľa miery oprávnenia, ktoré mu udelí budúce zákonodarstvo, bude to vykonávať aj bez sprostredkujúcej osoby. Tak sa teda budú môcť tisíce ľudí podľa svojich možností zmocniť podobného talizmanu. A s tým by sa bolo treba uspokojiť.

V spojení s týmto je aj to, čo bolo navrhované, aby totiž každý remeselník viedol po maďarsky svoju knihu účtov, každý obchodník svoju knihu dlžníkov a účtov, každý zemepán svoje hospodárske účty. Ba vôbec, kto chce uzavrieť platne svoje zmluvy, aby ich uzavieral po maďarsky. Pýtam sa vás, kde, v ktorej krajine, podľa ktorého prirodzeného alebo pozitívneho zákonníka patrí medzi podmienky platnosti zmluvy, platnosti účtovnej knihy, atď., určitá reč, v ktorej by museli byť napísané? Je to štátnicky rozumné klásť takého neprirodzené okovy priemyslu a obchodným stykom? Ci neviete, že sa tým podstatne ochromí najväčšia časť teraz žijúcich remeselníkov a obchodníkov vo svojej činnosti a že, ak budú chcieť ďalej viesť svoj obchod, musia seba i svoj majetok zveriť možno nevedomým, nestatočným, v každom prípade však vo vernosti nevyskúšaným a veľmi zriedkavým obchodvedúcim? Zámerom najbližšieho zákonodarstva je pövzniesť priemysel, obchod a poľnohospodárstvo; a k tomu si teraz zvolia donútenie, ktoré je naprosto nie v povahe veci! No a najmä zmluvy! Tým ich urobia v niektorých prípadoch, ak aj nie nemožnými,

no jednako neobyčajne ťažkými a drahými, zapríčinia, že často bude nástroj drahší ako predmet zmluvy. Páni, ktorí sa toho domáhajú, zdá sa, nevedia, že sú v Uhorsku celé desiatky dedín vedľa seba, áno, významné mestecká a mestá, kde je maďarsky hovoriaci človek *rara avis*⁴⁰ alebo vôbec niet. Alebo ak je aj tu, istotne patrí takému stavu a takej hodnosti, že sa prostý človek nijako rád neobráti naňho. A čo dedinskí notári!, namietne niekto. Nuž, takých, čo hovoria po maďarsky, je u nás toho času ešte veľmi málo a veľmi ťažko ich budeme mať aj v najbližšej budúcnosti. Iba, ak by si to želali, aby sme si písomne objednali dodávky zahaľáčov a spustlých avanturistov zo Segedína a Debrecína. No ako by nebolo vôbec radno zveriť takýmto individuíam záležitosti obcí, a nemožno predbežne zveriť ani školy, tak by ani samy tie dodávky nezodpovedali potrebám. Bolo by zároveň vecou svedomia zveriť ľubovôli podobných ľudí dedinčana a jeho v pote zarobené groše. Skrátka, kdekoľvek sa obzriem, vidím, že sú tieto návrhy nespravodlivé, protirečia verejnému blahu, brzdia styk a napokon sú ešte neuskutočniteľné.

Akými dovolenými, spravodlivými a zároveň účinnými prostriedkami by sa podľa toho mohla dosiahnuť maďarizácia? Nevedel by som udať ani jeden. Čo je už ako idea nemožnosť, prevrátenosť, čo je ako cieľ nespravodlivý a záhubný, nedá sa, v tomto prípade našťastie, ani docieľiť žiadnym pravým a bezvadným prostriedkom. Čo však predsa môžeme pozitívneho o veci povedať, je toto. Nedomáhajte sa maďarizácie, ale jedine a výlučne pevného zriadenia a zabezpečenia maďarizmu, snažte sa čistotu reči, mrávov a zmýšľania Maďarov ako ľudu, tých Maďarov, ktorí nimi už sú, ochrániť, zošlachtiť a dvíhať na stále vyšší stupeň zdokonaľovania. Aby niekto bol doma silný, šlachetný, samostatný a bezpečný, nemusí zato najprv zaškrtiť svojho suseda. Jeden z vašich spolupracovníkov píše v 177. čísle Pesti Hirlapu: „Čoho sa domáha maďarizmus so svojím nepokojným tlačením sa dopredu, so svojím energickým šírením, spytujú sa nepriatelia maďarskej reči“ a národnosti. Odpoveď je veľmi jednoduchá. Maďarizmus hľadá zabezpečenie svojej budúcej existencie.“ Cieľ je celkom správny, ale prostriedok je nesprávny. Lebo na zabezpečenie svojej existencie netreba sa najprv stať bratovrahom, netreba najprv siahať na život svojmu blížnemu. Je snáď preto potrebné odpratať suseda, lebo vám siaha na život? My tu tento predpoklad zatiaľ len mimochodom označujeme za celkom nepravdivý a podržujeme si v ďalšom dokázať toto svoje tvrdenie.

Podobné zabezpečenie maďarizmu sa však dá celkom ľahko dosiahnuť. Povýšenie reči na diplomatickú sa už stalo. Ostatné splní prostonárodná výchova mládeže v dobre vybavených ľudových školách v maďarských krajoch a prekvitajúca literatúra. Taká vlastná literatúra, ktorá poučuje

o všetkom, čo je hodno vedieť, rozprestiera sa na všetky vedné odbory. Vynikajúce duchovné produkty spôsobia však nielen to, aby sa Maďar nimi osvietil, občerstvil a s pýchou sa na to díval. Nie, aj Slovan, Nemec, Valach bude mať radosť, že sa u bratského národa tak mnoho pekného vykonalo a rozkvitlo. Aj oni siahnu za dielami vašej Múzy a budú vás alebo horlivo nasledovať vo vyvedení podobných plodov, alebo, ak by sa na to cítili nespôsobnými, budú sa vás pridržať. Takto nielen maďarizmus zosilnie, ale sa aj, takmer neviditeľne, napomôže maďarizácia.

Ak chcú ešte viacej urobiť, ak chcú dovolenými prostriedkami napomáhať číselné rozmnoženie maďarstva, nech prijmú to, čo ste vy sami, pán môj, už niekoľkokrát navrhovali: nech presídlia do Uhorska Maďarov z Valašska a Bukoviny, ak budú mať chuť zameniť svoj doterajší domov za krajinu, ktorá im je už cudzia. No v tom nezmýšľam zároveň s vami, že ich treba osadiť po slovanských stolicích. Nie zo strachu, že by sa Slovania od nich pomaďarčili, ale naopak, z obavy, aby príselci nepodľahli tej, keď aj nie práve veľkej kultúre, ktorá existuje u Slovanov. No a prozelytov my nechceme, a to tým menej, že nechceme rásť na susedov účet. Okrem toho v málo úrodných a jednako husto obývaných horných krajoch Uhorska sotva by sa aj našlo nejaké miesto pre takých hostí.

Chceme dúfať, že sa aj najhorlivejší Maďari pozvoľna uspokojia posilňovať maďarizmus v Uhorsku týmto prirodzeným prostriedkom. Čo je nemožné, čoskoro sa dokáže nemožným a vášne podľa svojej povahy nevytrvajú dlho vo svojej výške, na svojom napätí. Nastúpi čas pokojnej rozvahy, kde jeden druhého nebude zle rozumieť, nebude ho odsudzovať a tým menej upodozrievať. Predsa sa len zdá, že vy sami viete občas užasnúť nad vášnivými výpadmi vašich priateľov a viete byť spravodlivý. Podobným znakom vracajúcej sa rozvahy boli nám vaše nedávne slová v 184. čísle Pestí Hirlapu, kde hovoríte: „Boh nás uchovaj, aby sme schvaľovali nespravodlivé prostriedky, Boh nás uchovaj, aby sme chceli rozdrážďovať nemiestnu horlivosť, ktorá by si chcela podrobiť nepriateľov maďarskej národnosti útlakom, posmechom, nenávisťou a invektívami.“ Chytili by sme vás za slovo, keby sme nevedeli, že od toho dňa, v ktorom ste to napísali, ste už často podnecovali vášne svojich čitateľov, nie síce proti „nepriateľom maďarskej národnosti“, lebo nie sme nimi, ani takých niet podľa nášho vedomia, ale proti nepriateľom maďarizácie, ktorých ste vydali nenávisti horlivcov. No nechceme pochybovať o zmene vašich úmyslov, najmä ak ešte častejšie utrpíte podobnú recidívu.

Zostáva nám ešte zodpovedať otázku nadhodenú na začiatku tohto listu, o ktorej prehovoríme v najbližšom liste.

Možno pokladať za isté, že ani maďarizácia ako taká, ani všetky až doteraz navrhované prostriedky na jej dosiahnutie nie sú spravodlivé a dovolené. Ale jednako by sa mohlo zdať, že asi nejaké vyššie, sväté ciele vyžadujú a ospravedlňujú aj menej spravodlivé prostriedky, podľa známej jezuitskej zásady: cieľ posväcuje prostriedky. Hoci sme naskrze nie uzrozumení s touto zásadou, predsa sa chceme pustiť do otázky: aké vyššie ciele sa majú dosiahnuť prostredníctvom maďarizácie? Alebo, čo je to isté: aké sú tie dôležité dôvody, ktoré sú príčinou toho, aby sme sa zmaďarizovali; vy však aby ste nenechali nevyskúšaný žiaden prostriedok prekol-kovať nás za Maďarov? Je to otázka, ktorú som už raz zodpovedal pred desiatimi rokmi,⁴¹ ku ktorej sme však nútení sa vrátiť, lebo po prvé maďarská žurnalistika až dosiaľ pustila na hluch každé slovo zo slovanskej strany, a potom preto, lebo sa vynachádzajú stále nové dôvody, veľmi často klamlivé, prinútiť nás na to, aby sme si vzali k srdcu našu domnelú povinnosť.

Mali by sa predsa už len raz hanbiť uvádzať slovo „*Magyarország*“⁴² ako dôvod na to, aby sme sa všetci stali Maďarmi. Je prirodzené, že táto krajina svoje pomenovanie od dobyvateľov zachovala u dobyvateľov, ale meno je nevinné a nič nerozhoduje vo veci. Ako sa vo Švajčiarsku nehovorí len preto švajčiarsky, že sa krajina tak volá, ale nemecky, francúzsky a taliansky; ako sa v Prusku nepoužíva reč Prusov, hoci je to meno krajiny, ale sa hovorí po nemecky, vo Veľkej Británii však nie britsky: tým menej sa možno v Uhorsku spoliehať na pomenovanie „*Magyarország*“, keďže nemecké, latinské, slovanské pomenovanie nedokazuje to isté. To isté je, keď sa povie: sme „Maďari“, a preto je hanba nehovoriť po maďarsky. Hľa, keď ste Maďari, hovorte v mene božom po maďarsky, to nemôžete ani nesmiete opustiť, my ostatní však sme Slovania, Nemci, Valasi a chceme nimi aj zostať. Celý boj pochádza z tautológie v používaní maďarského pomenovania, takže sa pod menom „magyar“ rozumie ten, kto hovorí touto rečou, ale aj každý obyvateľ Uhorska, a pod menom „*Magyarország*“ Maďarmi obývaná časť krajiny, ale zase aj celá krajina, a tým sa pojmy pletú. Každý na tom vybudovaný sylogizmus musí mať potom nevyhnutne štyri členy, musí byť syllogismus quattuor terminorum,⁴³ a teda nepravý podľa zdravej logiky. Tento zmätok by sa len tak odstránil, keby sa Maďari rozhodli používať nejaký nový alebo aspoň doteraz nie vžitý výraz pre celú krajinu a pre celé obyvateľstvo Uhorska, a keby si podržali výrazy „magyar“ a „*Magyarország*“ pre svoj národ a pre kraje nimi obývané. Básnici, ako je známe, používajú namiesto prozaického, rozťahaného bežného pomenovania meno „*Hunnia*“. Nič by sme proti

tomu nenamietali, keby to meno používali aj v maďarskej próze a celok obyvateľov Uhorska nazývali „Hunnia népei“ alebo „Hunniái“.⁴⁴

Ešte menej by sa mali zmieňovať o cudzích rečiach, keď nám chcú vychváliť alebo, lepšie povedané, nanútiť „honi“ (vlastenskú) reč. Čo to vlastne znamená „cudzía reč“? Že sa hovorí slovansky, nemecky, valašsky aj v susedných krajinách, teda v cudzine, je pravda, lenže nám to slúži na rôzny prospech, a len si priznajte, pre Maďarov by nijako nebolo nepohodlné mať v susedstve krásny, početný národ, ktorý by bol toho istého kmeňa a hovoril by tou istou rečou. Že by však naša reč a s ňou aj my sami sme boli cudzí v tejto požehnanej vlasti, je celkom nepravdivé a odporuje celej histórii. Nedávno tvrdil jeden svetlonos maďarizácie, že keď cudzincov, ľudí bez vlasti skoro z milosti prijali do Uhorska a zabezpečili im ochranu, slobodu a na pôžitky bohatú budúcnosť, pripojili k tomu podmienku, aby patriční prijali maďarčinu za svoju materinskú reč a amalgamovali sa s panujúcim národom. Ako chybne, ako nepravdivé! Vie ten človek niečo z histórie? Sám pán gróf Zay – a na toho iste nikto nepovie že nadŕža Slovanom – predsa hovorí vo svojej inauguračnej reči:⁴⁵ „Každý informovaný a nezaujatý Maďar sa prizná k tomu, že Slovania sú prvorodencami našej vlasti.“ A to isté platí aj o Valachoch, ktorí v pomere k Maďarom nie sú nijakí votrelci, nijakí prišelci bez domova, prijatí z milosti, ale skôr pohostinní domáci páni. Nemcov však, a to tak sedmohradských, ako aj spišských, nemožno pokladať za nič iné ako požiadaných, čo najpriateľskejšie pozvaných hostí, ktorým pri ich prijatí s radosťou zabezpečovali požívanie značných privilégií a medzi nimi aj používanie ich vlastnej reči, aby sa ich pomocou stala krajina obrozenou a civilizácia krajine prístupnou. Bolo by podľa toho oprávnené teraz, keď svoju úlohu čo najslávnejšie rozriešili, odprieť im ochranu a zrušiť podmienky ich prijatia, keď svojej terajšej vlasti preukázali nesčíselné dobrodenia? Ak chce niekto ďalej stavať na šťastí národov, nech teda neporušuje povinnosť spravodlivosti a vďaky, lebo „justitia est regnorum fundamentum“.⁴⁶ Nazývať slovanskú a valašskú reč v Uhorsku cudzou, znamená upierať nám vlasť: akým právom sa to však môže robiť, videli sme už. Preto nás skutočne nesmierne udivilo, že vy sám, pán môj, a to v článku, ktorý obsahuje pre nás mnoho uspokojivého, myslíme na 183. číslo Pesti Hirlapu, opätovne ste sa zmienili o cudzích rečiach.

Najžalostnejší dôvod, používaný na obracanie iných národov na maďarizmus je, keď nám vyčítajú *maďarský chlieb*, ktorý domnele jeme a za ktorý na znak uznania sme povinní obetovať svoju duchovnú existenciu národa. Ako vieme, pred niekoľkými rokmi sa to veľmi často opakovalo, potom však ustúpili od toho ako od nezmyslu, a ja by som sa aj bol chránil vyvolať tónu, o ktorej som myslel, že spí večným snom, keby sa nebol

k tomu vrátil jeden z vašich spolupracovníkov v 177. čísle Pesti Hirlapu, ktorý sa podpísal „Egy szláv“. On totiž varuje odporcov maďarizácie: „Aby raz Maďar nepovedal o Slovanoch a Nemcoch, bývajúcich v Uhorsku: „hľa, aj môj priateľ, ktorý býval v mojom dome a jedol môj chlieb, pošliapal ma svojimi nohami.“⁴⁷ Nie je možné, pán môj, aby ste vy alebo niektorý iný rozumný človek schvaľovali jeho slová a mohli ich pokladať za pravdivé. Je predsa všeobecne uznávané, že Slovania a Nemci v Uhorsku sú veľmi príčinliví a usilovní, takže jedia svoj, *svoj vlastný* a nijaký cudzí chlieb. Alebo malo by to mať hádam ten zmysel, pretože horné kraje, obývané Slovanmi a Nemcami, neprodukurujú plody, aké sa vyžadujú pre miestnu potrebu, a musia sa privážať z dolných krajov, že preto jedia maďarský chlieb? Nuž potom aj Rakúšania jedia v takom istom zmysle maďarský chlieb, Švédi nemecké obilniny, a hádam sú za to povinní aj pomadžarčiť sa a ponemčiť. A čo sú potom povinní plniť Maďari Slovanom a Nemcom za to, že upotrebujú výrobky ich priemyslu, železo, meď, striebro, ľanové plátno, výrobky z dreva, asi aj to, aby sa slavizovali a germanizovali? Ale o tom už viac ani slova, ako ani o vydeľovaní podielu v maďarskom príbytku, lebo my tu bývame doma, máme vlastnú, riadne získanú vlasť. Bolo by sa treba konečne už raz zrieknuť podobných zdanlivých dôvodov, aby ste nielen nikoho neoklamali, ale ani nezosmiešnili tých, ktorí sú nútení hľadať útočisko u vás. Ak by chceli Slovania alebo Valasi popoháňať dejiny, chceli sa odvolávať na dávnovékové svedectvá, na právo primí occupantis,⁴⁸ na právo toho, kto túto zem odňal divému prírodnému stavu, tak by, myslím na už uvedený výrok nášho Spasiteľa, obrátili zbrane proti Maďarom.

Teraz chcem prejsť na dôležitejšie veci a chcem vypočítať hlavné dôvody, ktoré, ako si myslíte vy a vaši priatelia, majú byť také donucujúce, aby nás priviedli do samospasiteľnej ohrady. Prvým z týchto dôvodov sú *krajinské zákony*, hovoriace o maďarskej reči. Povinnosťou každého občana štátu je krajinské zákony pevne a nezlomne zachovávať a mať ich vo veľkej úcte. Ak by teda ony ukladali to, čo sa o nich predstiera, úprimný priateľ vlasti by sa dostal do najťažšej kolízie, z jednej strany by tu bola láska k jeho národu, k jeho reči, k vlastnému duchovnému bytiu, a tá by si ho nárokovala, z druhej strany však by tu bol zákon so svojim kategorickým imperatívom. Pozrime sa ešte teraz a pozrime sa znova na to, čo predpisuje tento zákon. Tam však nenájdeme vôbec nič o maďarizácii, nenájdeme tam jedínú jotu, ktorá by mohla na to poukazovať a na to sa vzťahovať. Od roku 1790 do roku 1840 nachádzame päť vzájomne sa dopĺňajúcich zákonných článkov o maďarskej reči a v nich humánnu, pomaly postupujúcu snahu povýšiť túto reč na *diplomatickú* v krajine. S úctou skláňame hlavu pred Jeho Veličenstvom a zamýšľame ho poslúch-

nuť, lebo s tým — ako to inak ani nemožno očakávať od rozumného zákonodarstva — nie je spojené nijaké donútenie, nijaký útlak jednotlivca, ale všetko ta smeruje domôcť sa svorného spoluúčinkovania a čerstvej, živej účasti na spoločnom blahu všetkých, a to jednou z panujúcich národných rečí, áno, chcem k tomu doložiť, národnou rečou hlavného národa. Alebo je to inak? Je maďarizácia zákonom nariadená alebo odporúčaná? Kto vec tak vidí, nech nás predseda poučí a nech nám predloží zo všetkého aspoň jedno slovo, ktoré by mohlo poukazovať na to. Keď však nemôže tak urobiť, nech sa zriekne vykrikovať o krajinských zákonoch, a to vždy len o nich.

Vy sami chváľte v 175. čísle Pesti Hirlapu miernosť zákonodarstva, ktoré s nami nakladalo s nemožnou šetrnosťou už od päťdesiatych rokov, a váš peštiansky korešpondent, ktorý v 200. čísle Pesti Hirlapu podáva správu o zasadnutí Akadémie, odvoláva sa na to isté. Lenže, pán môj, žalovali sme sa my niekedy na zákon alebo sme hanili jeho prísnosť? Nikdy, veru nikdy sme to nerobili. No žalovali sme sa na nepovolaných ochrancov zákona, na tých, ktorí chcú nachádzať v ňom viac, než znamenajú jeho jasné slová.

Teraz už tí, ktorí dobre vidia, že nie je radno, ba že je márna námaha odvolávať sa na slová zákona, chcú si pomôcť s *duchom* alebo so *zmyslom zákona*. Tak hovorí ten istý „Szláv“, o ktorom sme sa už zmienili, v 177. čísle Pesti Hirlapu: „... cieľom zákona je... všetky cudzie časti bližšie priviesť k žijúcemu celku, sympatie všetkých v Uhorsku bývajúcich národov skoncentrovať na spoločné blaho všeobecnej vlasti.“ Bolo by to veľmi pekné a čiastočne aj pravdivé, lenže nie tak, ako to rozumie „Szláv“, totiž nie tak, že sa tento cieľ má dosiahnuť maďarizáciou, ale iba povýšením maďarčiny na diplomatickú reč. Čo však váš spolupracovník takto naznačuje, to možno každodenne počuť od vašich učeníkov na evanjelických seniorálnych, dištriktuálnych a generálnych konventoch a v súkromných kruhoch, že je totiž maďarizácia všeobecná vôľa národa, vyjadrená aj keď nie podľa litier, ale predsa duchom zákona. Tu sa treba pýtať, odkiaľ sa má a môže poznať duch a cieľ zákona. Ako je známe, podľa uhorskej ústavy je krajinský snem s kráľom, hlavou národa, nielen zákonodarcom, ale aj jediným kompetentným vykladačom zákona. Ktokoľvek iný, nech je to jednotlivec alebo súdna vrchnosť, musí sa uspokojiť s jasnými slovami zákona a tých sa pridržať. Tým však naskrze nechcem naznačovať, že by tu nemali miesta nijaké skúmania. Pravdaže sa ony môžu stať, a to na základe písomnosti krajinského snemu, jeho protokolu. Pri otáznom zákone je úplná pravda, že jednotliví vyslanci plaidovali za maďarizáciu, že sa nemalá časť národa, totiž tak, ako je reprezentovaná na krajinskom sneme, vyslovila za širšie prostriedky na jej dosiahnutie. No je táto časť národa už zákonodarcom, a nie je to len jeho jedna časť?

A keďže len jedna časť, zaväži jej hlas natoľko, že by sa podľa nej mal vykladať zmysel zákona tam, kde jeho slová naskrze nič také nenaznačujú? Vy sám, pán môj, by ste to nepripustili, lebo tým by ste otvorili dvere i vráta svojvôli, lebo ináč by i najjasnejšia litera zákona dávala práve toľkoraký zmysel, koľko strán je v krajine. Nech sa však potom neodvolávajú na ducha a cieľ zákona, keď sa hovorí o maďarizácii, lebo o nej je v zákone vôbec nie reč, na ňu nepoukazuje ani jediná slabika. Neplecha však, akú tým pácha jednak žurnalistika a jednak ústne debaty, môže nanajvýš mať za cieľ zastrašiť nevedomcov a slabochov.

Čo je s predchádzajúcim v spojení a zdá sa mať najväčšiu závažnosť, je idea „jednoty v národnosti“, ktorú chcú dosiahnuť maďarizáciou, a preto sa namáhajú okrášliť ju, urobiť prijateľnou, ba predstaviť ju ako naliehavo potrebnú. Jednota v národnosti je, čo A. B. v číslach 155, 162, 163, 164, 168, čo „Szláv“ v čísle 177, čo vy sami na mnohých miestach Pesti Hirlapu, keď aj nie týmto výrazom, ale predsa v tomto zmysle uvádzate za maďarizáciu. To je, na čo viac ráz mieri aj pán gróf Zay vo svojom spise Protestantismus, Magyarismus, Slavismus. Musíme si teraz najprv sprítomniť, čo sa vlastne rozumie pod touto jednotou v národnosti. Zrejme je to pekná a vznešená idea, ktorá chce pôsobiť na všetky uhorské národy, aby stávali blaho celku nad blaho jednotlivca, nad to vlastné, aby sa každý pokladal za časť celku, účinkoval ako činná a potrebná časť na povznášanie a zvelebovanie celku, ba aby bol pripravený aj obeť prinášať. Aby sa dosiahol tento vysoký cieľ, je však potrebné, aby sa koncentrovali aj záujmy jednotlivcov, zbíjali do celku, aby sa netriedili. Potrebné je, aby to, čo jedného dvíha, iného nezrútilo, aby to, čo koná jednotlivec, bolo aspoň nepriamo pre dobro všetkých. Napokon je potrebné, aby vymožené blaho celku, dosiahnuté dobro, šťastie, ktoré by sa získalo, zase prešlo naspäť na všetkých, ktorí ho napomáhali a vymohli, bolo ich podielom, a aby ich pôžitok z neho ešte viac nabádal napĺňať žriedlo, ktoré obšťastňuje všetkých. Národnosť v tomto zmysle musí existovať v každom štáte, musí v každom čase oduševňovať značnú časť štátnych občanov, lebo inak by štátny zväzok nebol ničím iným ako donucovacím ústavom, agregátom služobníkov, na ktorých vládár zahrmlí svoje: „Poslúchaj!“ Národnosť v uvedenom zmysle nie je nič iné ako patriotizmus, ktorého jednotlivé manifestácie sa po všetky časy často ukazujú v najligotavejšom svetle, aj keď sa na to nereflektuje alebo je to jasne povedomé. Domáhať sa však jednoty v národnosti znamená všetkých štátnych občanov urobiť schopnými pre patriotizmus, je to úloha štátnej múdrosti, je to cieľ, ktorý by si mali vytýčiť všetci priatelia vlasti. Nepotrebujem však zvlášť zdôrazňovať, pretože je tu reč o istej idei, ktorú podľa jej povahy nikdy nemožno úplne dosiahnuť, uskutočniť, stelesniť, lebo je možné len sa k nej bližšie ako

k nejakému v diaľke kynúcemu, veľmi ľúbeznému cieľu. Čím bližšie však mieri k tomuto cieľu niektorý národ, vystúpil na tým vyšší stupeň dokonalosti a národného šťastia. Ale čo má štát urobiť, prikázať, zaumieniť si, aby sme sa k tomuto cieľu priblížili alebo, inými slovami, aby sa dosiahla jednota v národnosti? *Treba najprv pribrať do jej lona všetky triedy, ktoré na dobrodeniach ústavy nemajú nijaký alebo len nepatrný podiel.* Až doteraz bolo všeobecné blaho len vo veľmi nepatrnej miere, len vo veľmi bezvýznamnom pomere blahom más. Urobte tie masy národom, ony budú chcieť byť a zostať ním, budú sa snažiť správať sa ako národ. Tým viac to vyžaduje jednota v národnosti, lebo veru až doteraz v niektorých smeroch záujem más bol v obrátenom pomere k záujmom privilegovaných tried, teda boli k sebe v navzájom nepriateľskom rozpore. Čo túto dvíhalo, to tamtej slúžilo k pádu. Tieto záujmy treba teraz urovnať a zjednotiť, aby boli práve toľkými pákami na napomáhanie spoločnej veci. Vidíte, pán môj, v tom som celkom tej istej mienky, ako hovorí o veci pán gróf Széchenyi vo svojom A Kelet népe,⁴⁹ ďalej čo píše pán Gabriel Lónyay v 170. čísle Pesti Hirlapu, na konci úvodníka, a čo napokon aj vy sami hovoríte v 137. čísle toho istého časopisu. Nemusí sa nijako zvlášť zdôrazňovať, že toto zjednotenie a splynutie záujmov rôznych občanov štátu bude úlohou najbližšieho zákonodarstva. Kým sa tak nestalo a kým bude nad masami šviháť knuta, už či v dôsledku nejakého ukazu, alebo takej konštitúcie, ktorá im nedáva nijaké výhody, neposkytuje nijaké slobody, až dotiaľ sa bude daromne očakávať od nich národnosť.

Pri takomto splnutí ľudových tried budú sa jednako ešte vždy vyskytovať v národe rôznorodé záujmy, a ide už len o to, aby neboli postavené jedno proti druhému, aby neboli jedno s druhým v protirečení, a teda sa vzájomne nerušili, ako je to pri už uvedených. Roľník a priemyselník, mešťan a obyvateľ vidieka, príslušníci rôznych náboženských vyznaní a napokon rozmanité kmene podľa svojich rozdielnych rečí: všetci majú súčasne rozmanité záujmy a snažia sa dovolávať sa pre ne aj zákonodarstva, nie v takom zmysle, aby obetovalo jeho záujmom niekoho iného, ale iba tak, aby ho chránilo pred útlakom a zaručilo mu slobodný rozvoj.

Natíska sa pritom otázka, či záujem jednej reči nebude škodiť niektorej inej a tým aj celku, či nebude prinášať so sebou nebezpečenstvo? Ako by to však bolo možné? Snáď tým, že každý, okolnosťami k tomu privedený, bude používať jednu z tunajších rôznych rečí a naučí sa ju na ten cieľ? Snáď nie tým, že sa nejaký Maďar podľa okolností naučí a bude hovoriť aj nemecky alebo slovansky? Kto by mu v tom mohol zabráňovať? To by bolo najneslýchanejšie obmedzenie slobody! Alebo hádam veríte, že každý kto hovorí nemecky alebo slovansky nie je schopný oduševniť sa za obeť pre spoločné blaho, slovom nemôže byť opravdivým štátnym občanom! Alebo

by to bolo nemožné práve len v Uhorsku? Keby nebol na dennom poriadku takýto náhľad a keby vám ho niekto chcel pričítať, nadali by ste mu do bláznov, že vám chce imputovať podobnú nevkusnosť. Ziaľ, ako som povedal, je takýto náhľad celkom bežný a holdujete mu vy i vaši priatelia a medzi nimi aj pán gróf Zay.

Čujme ho, keďže sa vyjadruje o tom najzreteľnejšie a najzrozumiteľnejšie. Vo svojom liste, adresovanom predstavenstvu evanjelického lýcea v Levoči hovorí: „Slovanská reč nie je viac rečou slobody a protestantizmu, a preto ohrozuje, podobná rušivému elementu, ich všestranný rozvoj.“ Práve preto, myslí ďalej, musia sa v tom zjednotiť všetci dobre zmýšľajúci ľudia, aby pomaďarčili Uhorsko, lebo ono bude len vtedy veľké a šťastné, keď bude maďarské. Keď to človek počuje, mohol by sa zadivene pýtať: Ako to, a či je slovanská reč rečou otrokov? Ktorý nešťastný osud ju teda ňou urobil? Keďže sa dobre vie, že ona najväčšmi podporovala rozšírenie protestantizmu v Uhorsku a už od stáročí mu významne slúžila, pretože sa vie, že ona prostredníctvom Husa a s Husom dala vznik protestantizmu, možno sa pýtať: odkedyže teda prestala byť rečou protestantizmu a odkedy mu prekáža v jeho rozvoji? No pán gróf nás o všetkom tom nenechá dlho tápať v temnote a dáva nám vysvetlenie o veci. Z hĺbin svojej štátnickej múdrosti necháva preto vyrozumieť: „Tu na Severe stojí revúci lev, nepriateľ všetkej slobody, teda i protestantizmu, a hľadá, koho by zničil. Tomuto nepriateľovi doteraz zastúpil cestu do ostatnej Európy chrabrá národ a hájil jej slobodu (dajte dobrý pozor, bol to slovanský národ, ktorý bol oporou slobody). Teraz však je tento chrabrá národ pošliapaný a padol za obeť spoločnému nepriateľovi, a teraz je rad na Uhorsku, aby bolo hradbou slobody, obranou proti obskurantizmu a otroctvu. Toto svoje prirodzené určenie však môže Uhorsko len vtedy dosiahnuť, keď nestrpí vo svojom lone žiadne styčné body s nepriateľom, nijaký s ním príbuzný živel. Vy Slovania v Uhrách ste však taký živel, preto preč s vami, preč s vašou rečou a ľudovosťou, buďte Maďarmi!“^c Ako sa však dáva počuť pán gróf Zay, práve tak v hlavnej veci dôvodí i váš spolupracovník A. B. v číslach 163. a 164. Pestí Hirlapu.

No teraz je už rozriešená táto najväčšia záhada európskej politiky, zabezpečená je sloboda tohto svetadielu, spíte spokojne Palmerston a Aberdeen, Thiers a Guizot. Vy všetci sa nemusíte ustávať s alianciami a môžete spolu s vašimi národmi bezpečne ísť za svojimi obvyklými zamestnaniami, je tu Uhorsko, ono bdie namiesto vás; aj jeho štátnici Zay a A. B. bdejú a budú číro len maďarskou rečou vzdorovať spoločnému nepriateľovi, nech by bol aj sto ráz obrom, len ak bude Uhorsko rýchlo pomaďarčené. Ach, ako len zaostal ten vysoký štátnik „so zdanlive driemajúcim, ale stále bdelym okom“, že ho títo páni predbehli v odkrytí takých ne-

smierne závažných štátnych tajomstiev! Mal by sa poponáhľať a čo mu sily stačia na to ich obrátiť, aby sa čoskoro pomaďarčili Čechy, Morava a Halič, pretože všetky majú slovanské živly; s Uhorskom sa páni už dohodnú. Vy krátkozrakí však, ktorí ste pokarhali pána grófa, že svoj úradný list predstavenstvu levočského lýcea nechal súčasne odtlačiť v Jelenkore, nevedeli ste to, že obsahuje návrhy a odhalenia, celkom postačujúce pritiahnuť na seba pozornosť, nielen skromného predstavenstva školy, ale celej Európy? Ako správne aj v tom pokračoval, že svojho maznáčika dal ešte raz odtlačiť na literárnom svetovom trhu v Lipsku! Akú pravdu len mal, keď slovanským učencom pričítal úplnú nevedomosť vo vysokej politike!

Možno sa vy, pán môj, pozastavíte nad tým, že ja, ako vy myslíte, žartujem o takých vysokozávažných veciach. Nuž a môže to byť inak? Je podobné tláchanie hádam niečo iné, ako, povedané s vaším dobrotivým privolením, politika pri džbánu? Alebo je tá vec predsa len taká vážna, že by bolo treba nad ňou radšej plakať, ako sa smiať? Keď aj nepatrím k tým, ktorí „sú dostatočne oboznámení s politickými pomermi Európy“, ako chce byť jedným z nich pán gróf, predsa patrim k tým, ktorých obzor nie je zatemnený nijakými preludmi a ktorí sa právom dovoľávajú jednoduchého rozumu, a tak chcem tu niečo doložiť na dokázanie svojej nezávažnej mienky. Podľa nej je Rusko síce kolos, a to mocný, ale nie tak pre svoju duchovnú, intelektuálnu, ako skôr len pre svoju hmotnú prevahu. Ak je však ono teraz stelesneným ideálom absolútnej samovlády, mohlo by sa pravdaže stať nebezpečím pre malé a slabé, slobode holdujúce krajiny. Situácia je však vôbec nie taká zlá, lebo oproti Rusku stoja Anglicko, Francúzsko, Prusko a Rakúsko a z nich — ako sme už často mohli vidieť — aj každá krajina sama osebe mu mohla čeliť. Nediňte sa, že menujem Rakúsko, a nie výslovne Uhorsko. Ako som hrdý na samostatnosť Uhorska, pokiaľ ide o jeho ústavu a vnútorné pomery, tak ho vo vzťahu k vonkajšej politike naskrze nemôžem oddeliť od Rakúska, lebo jeho zreteľom je byť závažnou časťou väčšieho celku, a k tomuto spojeniu mu úprimne želim šťastie, lebo samo osebe a pre seba by malo len malý význam. Uvedené zoskupenie týchto mocných štátov, ktoré majú zreteľ na svoju bezpečnosť, a tak s náležitou žiarlivosťou strežú a kontrolujú každý susedov krok a každú myšlienku, o ktorej sa domýšľajú, že ju uhádli, to mi je dostatočnou zárukou pre existenciu a slobodu Uhorska. Vnútorná veľkosť sa dá vydobýť.

No predsa, vy ste sa v 179. čísle Pesti Hirlapu podľa príkladu istého nemeckého publicistu v Allgemeine Zeitung zmienili o konflikte národných kmeňov, ktorý diplomacia nebude schopná odstrániť a ktorý by sa raz na porieči troch riek, Rýnu, Visly a Dunaja, mal odohrať a rozhodnúť

o budúcom osude národov. V tomto konflikte dvoch blízkych národných kmeňov, ako vy myslíte, Uhorsko rozhodne o víťazstve, len čo váhu svojich zbraní hodí na jednu alebo druhú miskú váhy. No a v tomto prípade možnom konflikte bolo by, ako mienite ďalej, veľkou výhodou, keby Uhorsko bolo čistomaďarské. Ale, pán môj, akú to pravdepodobnosť, ak nie až nemožnosť umiestňujete ako takú, čo sa má v budúcnosti prihodiť, ba má byť až nevyhnutnou? Ako to, že by tieto susediace národy, ktoré na dráhe civilizácie robia také mocné a rýchle pokroky, v tom čase zase poklesli na divokých barbarov, aby sa rútili navzájom na seba? Či potom nebude nijaký múdry štátny správca, ktorý by viedol masu? Či Uhorsko v tomto rozprávkovom čase už nezachová Najjasnejšiemu domu onú vernosť, ktorú mu zachovalo už sto ráz a často v najrozhodnejších okamihoch? Takému preludu by Maďari obetovali svojich slovanských bratov, a preto by ich donútili stať sa Maďarmi? Veríme, že sa to nikdy nestane! Dúfame, že sa rozvážni ľudia nenechajú strhnúť slepou horlivosťou žurnalistiky!

Moc zayovskej argumentácie sa zakladá na príbuzenskom pomere jednej časti obyvateľov Uhorska k obávanému nepriateľovi. Kto však boli tí Poliaci, ktorých právom vychvaľujú, že boli po celé stáročia hradbou slobody proti Rusom? Nuž, boli to Slovania, a rečove boli Rusom ešte väčšmi príbuzní ako my, ich reč je pre nás Čechoslávov prechodom k ruštine. Oni boli Slovania a predsa boli hradbou slobody! Ak teda toto príbuzenstvo predsa len nie je také nebezpečné, nie je na slovanskú reč nevyhnutne pripáť servilnosť. Na to by sa mohlo prípadne namietaf: „Áno, Poliaci boli slobodým milovný, ústavný národ.“ Ja však odpovedám, že sme takí aj my, a keď nie sme, urobte nás vy takými a je po všetkom nebezpečenstve. Ak chcete nepredpovať študovať históriu záhuby Poľska, zamyslieť sa nad vnútornými, v konštitúcii sa zakladajúcimi príčinami tohto pádu, a z toho vyabstrahovať pravidlá politického obsahu, budete zmýšľať inakšie, celkom inak.

Zayovo dôvodenie dokazuje príliš mnoho, a práve preto, podľa istého známeho pravidla logiky, nedokazuje vôbec nič. Dokazuje totiž, že v prednom rade stojace, nepriateľovi otvorené a skrz naskrz slovanské krajiny rakúskej monarchie, myslím tu na Halič, Bukovinu, Čechy a Moravu, by sa museli alebo zgermanizovať, alebo dokonca zmaďarizovať: dokazuje, že by i v samom Uhorsku museli byť vyzdvihnuté a zrušené *všetky* príbuzenské vzťahy a *všetky* styčné body k Rusku.

Pýtame sa teraz: ktoré je väčšie príbuzenstvo, či to, ktoré je podmienené spoločným pôvodom, alebo to, ktoré podmieňuje totožné náboženské vyznanie? Úfam, že každý bude so mnou súhlasiť, keď toto druhé vyhlásim za významnejšie, srdečnejšie. Cíti to predsa aj pán A. B., keď v 168. čísle Pestí Hirlapu hovorí o Valachoch: „Zapamätajte si, že tento národ je

orientálneho vierovyznania, a my dobre vieme, akým pevným zväzkom je náboženstvo u východných kresťanských národov, tento čarovný prostriedok, ktorému Rusko zrejme ďakuje za celý svoj vplyv, svoj protektorát, áno, za také neslýchane rýchle rozšírenie svojej ríše.“ Ak chceme byť dôslední, musíme po jasnom uvážení povedať nielen to: buďte Maďarmi, staňte sa jedným národom s nami, prestaňte byť Slovanmi, lebo aj Rusi sú Slovania, ale treba urobiť aj ten celkom rovnaký druhý krok a povedať: prestaňte sa pridŕžať východného vierovyznania, lebo tohto vierovyznania sú aj Rusi, a prijmite maďarské národné vierovyznanie. Tu sa, pravda, treba pýtať: ktoré je to maďarské národné vierovyznanie? Rímski katolíci povedia: Uhorsko je mariánskou krajinou, helvétski príbuzní vo viere zas budú tvrdiť, že je *ich* vierovyznanie „magyar vallás“.⁵⁰ No a kto potom nad tým rozhodne? Kam to povedie?

Tieto prirodzené dôsledky argumentácie sú, ako vidíte, jej zraniteľné miesto. Pre vyhnutie takým dôsledkom mohlo by sa uviesť hádam len toto: spomenuté príbuzenstvo vierovyznaní je pravdaže veľký nedostatok, no náboženské presvedčenie každého jednotlivca je nehmateľné, sväté, lebo sa nadovšetko ctí. Naproti tomu reč nejakého národa nie je nijaké také veľké dobro, aby sa nemohlo a nedalo obetovať, najmä keď to súrne požaduje ešte väčšie dobro, ako je jednota národa a nezávislosť vlasti. My však na to odpovedáme: po prvé, najprv treba ešte len dokázať prospešnosť alebo nevyhnutnosť tohto obetovania, a po druhé: našu materinskú reč, našu národnú reč nemožno sice postaviť na roveň náboženskému presvedčeniu, ktoré zahrňuje v sebe najvyššie záujmy ľudstva, najvyššie kvety ľudského ducha, ale tamto obsahuje náboženskému presvedčeniu najbližšie duchovné záujmy, celkové duchovné bytie a život, tak jednotlivca, ako aj národného celku. Alebo ešte zrozumiteľnejšie: rozum ako riša ideí, ako moc ducha, ktorou človek chápe a pevne sa pridŕža svojho náboženského presvedčenia, je síce najvyššou potenciou ľudského ducha, no jeho zmysel alebo myslenie, spôsob predmety chápať a o nich rozjímať, jeho spôsob cítenia, milé rozpomienky, láska a nenávisť, jeho vzťahy k najdrahším ľuďom — práve tie mnohé závažné momenty duchovného bytia človeka — všetko to prináleží k reči, k materinskej reči. Záujem o ňu je teda človekovi najbližší po záujme o vieru. No k tomu pristupuje ešte jedna okolnosť, ktorá vyrovnáva toto mínus. Materinská reč je totiž staršie dobro človeka ako jeho náboženské presvedčenie, je mu takrečeno vrodené vlastníctvo, lebo sa naň pripína jeho najvčaššie bytie, bytie detstva a jeho rozpomienky. No v tomto sme zajedno s maďarskou žurnalistikou, ktorá je nevyčerpatelná vo zvelebovaní materinskej reči, sme však spravodlivejší než ona, lebo my každému zo srdca dožičíme to, čoho sa pre seba dovolávame a čo si chceme chrániť. Ona však vo svojej prevrátenosti u seba

vychvaľuje to, čo u iných veľmi odsudzuje, totiž lásku a oddanosť k materinskej reči. Áno, aj v tom musíme celkom súhlasiť s vami keď vy od cudzenie sa tomuto vysokému dobru pokladáte za odsúdeniahodné zmýšľanie, za nemravnosť, za mravný zločin, áno, hovoriac s grófom Zayom, za „matkovraždu“. My totiž tak cítime, že veľký dar boží, nám zverené dobro nikdy nemôže byť bez hriechu podceňované a odhodené, že sa od „onoho lona pestúanky, ktorému ďakujeme za náš život, náš duchovný a hmotný blahobyť“, nikdy nemožno s odcudzením odvrátiť alebo zúriť proti nemu, aby sa nespáchal zločin. Ak súhlasne s Maďarmi pokladáme národnú reč za podobný boží dar, milujeme svoju reč a pevne sa jej pridržame, áno, obviňujeme z veľkého hriechu a nemravnosti, z „matkovraždy“ — nie tých, ktorí sa maďarsky učia a radi tak hovoria, ale — všetkých tých, ktorí narodení ako Slovania alebo Nemci, svoju materinskú reč podceňujú, nenávidia, proti jej záujmom sa k cudzej reči obracajú, alebo sa dokonca nepriateľsky proti nej stavajú a ju hanobia. Ak to však robia z takeého presvedčenia, ktoré sa odlišuje od nášho, ak to robia bona fide, vtedy obdivujeme ich neprirodzené zaslepenie a odpúšťame im. Známa vec je, že náboženský prozelyti sú najdivokejší nepriatelia svojej niekdajšej náboženskej strany, prečo by teda neboli aj v rečovom ohľade prozelyti, a práve takí fanaticí? Vo všetkých týchto veciach sme teda úplne toho istého názoru so zástupcami maďarskej reči, len sme spravodlivejší, lebo dávame suum cuique⁵¹ a iným jednostranne to neupierame, čo sami od nich požadujeme. Maďarskí spisovatelia ani len netušili, ako mocne rozpálili slovanských mladíkov, aby sa verne pridržali svojej materinskej reči, keď sa snažili lásku k maďarskej (domnele všetkých nás materinskej) reči urobiť vecou svedomitej povinnosti každého. Ak sa snažili vydať v opovrhnutie každého, kto sa odvracal od materinskej reči, ako sa mohol potom vyhnúť opovrhnutiu slovanský mladík vo vlastnom svedomí, u svojich rečových príbuzných, ba aj u nepredpojatých Maďarov, keď sa proti tej istej reči obrátil s podceňovaním?

Z jednej strany teda dokazuje dôvodenie grófa Zaya viac, ako môže dokázať, ale z druhej strany zase menej, ako by sa malo dokázať. Ak treba len Slovanov, pre ich kmeňové príbuzenstvo s Rusmi, obetovať budúcej mohutnosti, nezávislosti a bezpečnosti Uhorska, to znamená z týchto dôvodov pomaďarčiť, tak nechajte Nemcov a Valachov s ich rečou, lebo jedni i druhí patria k celkom rozličným kmeňom, jedni i druhí hovoria od ruštiny celkom odlišnou rečou. No keď je to tak, aký nový dôvod sa nám predloží, že aj oni majú byť spolu s nami odvrátení na obojstranný oltár maďarizácie? Pri nedostatku podobných dôvodov aj pán A. B. v 68. čísle Pestí Hirlapu len tak potíšku vystupuje proti Valachom, ba dokonca im lichotí, aby ich udržal v dobrej nálade. Nepredpojatý človek musí uznať,

že ak možno uvádzať proti Slovanom v Uhorsku len domnelé dôvody, proti Nemcom a Valachom nemožno uviesť vôbec nijaké, aby ich obťažovali s tým netvorom, s ideou maďarizácie uhorských národov.

Proti tomu sa nám z druhej strany toto odpovedá: Že slovanský živel a kmeňové príbuzenstvo Slovanov s Rusmi pre Uhorsko môže byť a bude nebezpečné, dokazujú panslávské pohyby nedávnych čias, otvorený príklon k slobodu vraždiacemu Severu. Aby sa však tomuto tvrdeniu a v ňom obsiahnutému obviňovaniu dodala váha, existujú medzi Maďarmi hotoví ňuchači panslavizmu, ktorí privoniavajú po všetkých kútoch a koncoch, aby prišli na stopu nebezpečnému jedu, a vo fixnej idei, že je poruke, veria že ho všade nachádzajú. Táto mánia je to, čo sa najnovšie prepleťá ako červená niť cez všetky nápady priateľov maďarizácie na Slovanov. No predovšetkým je toto podozrenie celkom nové a požiadavka na ňom založená je stará. Pred desiatimi rokmi práve tak ostro naliehali na nás, aby sme sa stali Maďarmi a prestali byť Slovanmi, hoci v tom čase ešte nikomu neprišlo na myseľ hovoriť o panslavizme. Z toho teda celkom jasne vysvitá, že toto podozrenie len tak mimochodom zobrali a na nás ho uvalili iba v nedostatku podstatných dôvodov, aby nás mohli utláčať pod zámienkou nášho previnenia. Po druhé je toto podozrenie vonkoncom nepravé, naskrze bezzákladné a *vášmu* Pesti Hirlapu by sa právom mohlo uložiť predložiť o tom dôkaz, a ak by sa ho zdráhal predložiť, obviň ho z utrhačstva. To by bola najkratšia odpoveď na obviňovania bez akéhokoľvek základu. Aby však na obviňovaní nezostala ani tóna pravdy, chceme vec bližšie objasniť.

Pod *panslavizmom* sa rozumie snaha Slovanov po bližšom vzájomnom spojení, po pripätí rôznych kmeňov na veľký celok. Zväzky, ktorými sa usilujú o to pripätie, môžu byť politické, náboženské, literárne alebo len zväzky ducha a lásky. Nám Uhroslovanom kladú za vinu, že bažíme po spojení s Ruskom v zmysle prvého, čiže politického zväzku. Predsa ešte nikomu neprišlo na myseľ, a ostatne bolo by to číre bláznovstvo, pripisovať nám akúsi ľahostajnosť voči našim náboženským presvedčeniam a náklonnosť k ruskej cirkvi u uhorsko-slovanských protestantov alebo katolíkov. Ale akési *politicko-panslavistické* snahy, čím sme ich verejne prejavili. No hej, pred rokmi si niektorí prešporskí študenti zaputovali k zrúcaninám Devínskeho hradu, urobili si tam dobrý deň, veselo, so spevom zaznela ich životná odvaha a vo svojej odvážnosti in effigie upálili⁵² pánov baróna Mik. Wesselényiho a grófa Št. Széchenyiho, pretože ich, sčasti neprávom pokladali za najväčších maďarománov. A opäť: niektorí levočskí študenti vo svojich štýlových cvičeniach⁵³ sa rozpomenuli na to, že prislúchajú k národnému kmeňu, ktorý má osemdesiat miliónov, a ich po obrazoch dychtia Múza sa poplietla pri tej ich voľbe. A napokon istý

počet evanjelických kazateľov a učiteľov, skormútený nad slobodou cirkvi, lebo nebezpečie hrozilo od jej vlastných detí, ustarostený nad vlastným dobrým menom, ktoré bolo beztrestne hanobené, utiekal sa — hádam k nepriateľovi vlasti? nie — k podnožiu trónu, tam prosiac o záštitu.⁵⁴ A potom čo nasledovalo? Hádam štát a jeho ustanovení strážcovia obrátili na vec svoju pozornosť a odsúdili previnilcov? To predsa nie, oni sa na to dívali čiastočne ako na nie nebezpečnú svojvôľu a čiastočne ako na dôverčivé predstúpenie pred hlavu štátu a nechali každého sa brániť. Lež žurnalistika, ozajstná strážkyňa spoločného blaha (si diis placet)⁵⁵ spustila nárek, zhanobila ich čo najneslušnejšie a chcela v podstate nepatrné fakty kvalifikovať ako zločin a na takto vynájdené zločiny vedela sa dívať práve tak ako na mnohé motívy maďarizácie. Napodiv, že práve to, čo chceli zo seba zvaliť evanjelickí duchovní, keď sa blížili k najvyššiemu trónu, práve to použila maďarská žurnalistika za ďalší dôvod pokarhať ich za to isté previnenie. Možno nás hádam ešte z niečoho takého ohovoriť, čo obstojí, aby sa odôvodnilo podozrenie z politicko-panslavistických pohybov? Isteže nie, lebo žurnalistika pri svojej veľkej ochote, pri svojej horlivosti v tejto veci by všetko to bola už dávnejšie vykonala. Ak niečo až doteraz premeškala, tak von s tým na denné svetlo! Prosím však, len nie nijaké prázdne osočovania, nezakladajúce sa na nijakých skutočnostiach! Len nie nijaké drzé obviňovania, nalapané zo vzduchu, a nijaké radomontády!

„Szláv“, ktorého sme už častejšie spomenuli, chcel síce v 177. čísle Pestí Hirlapu z niektorých slov p. Jána Kollára, povedaných v jeho spise Ueber die literarische Wechselfeitigheit, ktoré však „Szláv“ vybral z Pentarchie,⁵⁶ dokázať, že v Uhorsku našla prívržencov idea všeobecnej slovanskej ríše pod supremáciou Ruska. Ale „Szláv“ mal sám hľadať v tom vynikajúcom spise pána Kollára, čo sa môže od neho naozaj slušným spôsobom požadovať, ak chcel na tom založiť také ťažké obvinenie: bol by sa odtiaľ poučil, že v apostrofovaných slovách sa nič nenaznačuje ako to, že ruskí *skúmatelia jazyka* veľmi potrebujú znalosť českého dialektu, aby mohli bezpečne postupovať vo svojich výskumoch. Bol by sa zároveň — ak je inak nepredpojatý človek — poučil z toho spisu, že v Uhorsku sú síce priatelia literárneho panslavizmu, ten však je nesmierne odlišný od politického panslavizmu. Nepredpojatosť je však potrebná na to, tak tento spis — ako aj každý iný — čítať a hodnotiť, lebo bez nej sa v každej knihe nájde to, čo sa v nej hľadá, ako napr. nejaký fixnou ideou postihnutý človek všade objavuje nepriateľov, ktorí mu siahajú na život. Áno, už sme sa aj skutočne dožili toho, že pán Pulszky v Kollárovej úvahe naozaj v každom, aj tom najnevinnejšom výraze objavil jed nebezpečného politického snaženia. Tým však len to docielil, že mnohí svedomití čitatelia

Pesti Hirlapu žiadali si prečítať sám spis a boli uchvátení onou vznešenou ideou, ktorá už sama oduševňuje.

Chcete snáď, pán môj, politicko-panslavistickým snahám vymedziť užšie hranice, chcete veriť s pánom grófom Zayom, že ktokoľvek medzi nami myslí na takzvanú západoslovanskú ríšu? Keď sme o tom čítali prvé náznaky v *Allgemeine Zeitung*, začudovane sme sa dívali jeden na druhého, o čom je tu vlastne reč, v čích hlavách to tam straší! Po podrobných dotazoch, ktoré sme vykonali, sme sa presvedčili, že táto chiméra nepovstala ani v Uhorsku, ani v Čechách a na Morave v hlave nejakého Slovana, že môže byť len kukučkinovo vajce, ktoré nám akosi podhodil nejaký nemecký pseudopolitik. Práve preto môžeme ubezpečiť pána grófa, že bojuje s veternými mlynmi a nie s obrami, a že nám udeľuje výstrahy proti takému zlu, ktoré my ani najmenej nepoznáme. No pán gróf hovorí, že „určité úkazy dávajú viac než tušiť“, že myslíme na založenie západoslovanskej ríše. Ej, potom by to bolo isté! Lenže potom je prísnu povinnosťou pána grófa nedenuncovať nás v Lipsku, ale obžalovať vo vlasti pred tribunálom pre vlastizradcov. Hovoríme, prísna povinnosť, lebo spoluvedomie a konivencia s vlastizradou je zákonmi zakázaná pod pokutou. Vieme my to veľmi dobre, že podľa krajinských zákonov je trestom za to infámia,⁵⁷ ale vieme aj to, že existuje poena talionis⁵⁸ pre toho, kto niekoho bez každého dôvodu obviní z vlastizrady.

Je pravda, že sme s Čechmi a Moravanmi, ktorých okrem nás počítajú k západným Slovanom, v dokonalom spojení, áno, sme s nimi celkom jedno. Sme s nimi v dokonalom splynutí vzhľadom na našu literatúru, lebo nás už od stáročí zjednotila jedna a tá istá reč, jedna a tá istá horlivosť túto reč zdokonaľiť, pozdvihovať a ňou rozširovať inteligenciu a nehladiac na celkom odlišné politické pomery, v ktorých žijeme my a oni, splynúť s nimi v nedeliteľný celok. Je to teda naskrze nie politické zjednotenie, ale celkom prirodzené, v ktorom napr. sedmohradskí Maďari, aj keď sami nepatrili k uhorskej korune, jednako budú spojení s Maďarmi v Uhorsku, s ktorým sú vnútorne spojení severoamerickí Nemci s poddanými rakúskeho cisára.

Ako politický panslavizmus nemá medzi nami vôbec nijakých priateľov, naproti tomu ich má literárny panslavizmus mnoho a mnohých ďalších ešte stále získava. Je to snaha, ktorá je najjasnejšie vyslovená v uvedenom spise pána J. Kollára *Ueber die literarische Wechelseitigkeit*, podľa ktorého učenci jedného zo štyroch slovanských kmeňov majú si všímať literárne zjavy v ostatných kmeňoch, majú ich čítať a s nimi nielen seba vzdelávať, ale aj vlastným duchovným produktom dávať vyššie, zvláštne, viac slovanské posvätenie — oproti provinciálnym záujmom a kmeňovým obmedzeniam. Že podobný literárny a duchovný panslavizmus nepotrebuje

nijaké ospravedlnenie, a že by ma viedlo už za hranice týchto listov, stačí len poukázať na to, že aj sami Maďari by veľmi radi vytvorili tomu podobné úsilie, keby to len bolo možné. Na to ukazujú cesty do ázijských stepí, objaviť nejaký príbuzný národ a jeho rečou maďarčinu akoby omladiť a obohatiť. Túto snahu my nijako nekarháme, hoci ju pokladáme za márnú, lebo najviac sa môže prísť v Ázii na nejaký národ, ktorý je s maďarstvom natoľko príbuzný ako Slovanstvo s brahmanstvom a jeho sanskritom, len s tým rozdielom, že ten národ nebude mať nijakú Védu a nijakú Sakuntalu. No keď je tak, pokladáme za nespravodlivé, aby sa nám preto zle robilo, že patríme ku mnohokmeňovému národu, a práve preto sa nechceme vzdať spoločných koreňov. Áno, bez ujmy našich uhorsko-národných sympatií, bez ujmy hrdosti, ktorú pocítujeme, že požívame takú slobodu, aká chýba všetkým našim súkmeňovcom na severe, chceme sa pridržať jednoty, ktorá nás spojuje s nimi, chceme pamätať na to, že tak na širom severe, ako aj na ďalekom juhu máme bratov, v ktorých žilách tečie krv príbuzná našej. My to nazveme panslavizmom lásky.

Aby sme sa domohli jednoty v národnosti, povedali sme si, musí najprv zákonodarstvo tých, ktorí sa dosiaľ necítia národom, s ním spojiť, k nemu priraziť. To druhé však, čo je nevyhnutné, je *výchova ľudu*. Aj o tom už bola zmienka v predošlom liste a povedali sme, že by bolo mohutnou pákou vychovávať ľud prostredníctvom škôl, keby sa napomáhal a dvíhal materiálny blahobyt nás. V tomto smere k uvedenému dokladám: táto výchova sa aj tým mocne napomôže, keď si každý človek bude vedomý toho, že je štátnym občanom, že má práva a slobody v štáte, že požíva prospech z tohto zväzku. Požívanie týchto slobôd a prospechov naplní každého pýchou a šlachetným sebavedomím, ktoré bude zase spätne účinkovať na jeho lásku k všeobecnému blahu, na jeho vlastenectvo. Vzhľadom na výchovu školou, pýtame sa, čo sa tam stane. Zo strany štátu nič iné, *ako že každý štátny príslušník má možnosť svoje duchovné dary zdokonaľiť podľa svojej zvláštnosti, a to zdokonaľiť primerane k hlavnému cieľu štátu*. Čo sa týka tohto posledného, hlavným cieľom štátu pri výchove jeho príslušníkov nie je nič iné, než aby všetci boli zdatní, užitoční, dobre zmýšľajúci a vlasteneckí občania. Tento cieľ ani najmenej neprotirečí tomu, aby sa prvá výchova budúcich štátnych občanov diala prostredníctvom materinskej reči každého z nich, ba tento cieľ to práve požaduje, aby sa v Uhorsku každý človek, aj vysokovzdelaný, dostatočne zoznámil so svojou vlastnou materinskou rečou, aby tak mohol vykonávať blahodarný a užitočný vplyv na menej vzdelaných a nevedomých ľudí, a aby sa mohol priblížiť k nim. Potom bude mať každý tú možnosť vzdelávať sa prostredníctvom školy podľa svojej zvláštnosti, teda v súlade s prírodou, čo sa len, hovorím len vtedy môže stať, keď prvá výučba v ľudovej škole —

ktorá predovšetkým utvára človeka, kým neskoršia utvára učenca — bude sa diať v materinskej reči. Túto možnosť má štát dovoliť rôznym národným kmeňom vo svojom lone, ba má ju zaopatriť a zaručiť.

Kto sa nevyzná v pomeroch, môže sa iste ustarane pýtať, ako dostanú tie rôzne malé tlupy v Uhorsku, ktoré vy voláte aj národnými kmeňmi, Slováci, Rusíni, Srbi, Slovinci, Nemci a Valasi, príslušné, vhodné ľudové školy, keďže tieto ľudové školy nemôžu byť bez národnej literatúry, a tá zas bez učencov, schopných písať v národnej reči, a tí zas akože sa môžu vzdelávať v strede malých národov? Všetky tieto otázky nie je však tak ťažko zodpovedať, ako by sa zdalo. Valasi, ako je známe, patria do takej národnej rodiny, ktorá býva síce v Uhorsku a Sedmohradsku len na oázový spôsob, no proti tomu v Moldavsku a Valašsku býva výlučne sama, a tam robí významné pokroky na ceste civilizácie. Naši nemeckí spoluobčania budú — ako aj my ostatní ešte za dlhý čas spolu s nimi — čerpať z bohatej studnice svojej literatúry a ju znova zase aj obohacovať. Slovinci hovoria s Kranjcami a Korutancami tou istou rečou, takou rečou, ktorá sa najnovšie usilovne kultivuje a vzmáha. Srbi, sami v sebe už mocní, budú časom ešte mocnejšou oporou zvyšovania inteligencie u zadunajských Srbov. Len Rusíni sú takí slabí, izolovaní a, priznajme si pravdu, tak veľmi odkázaní na cudzokrajný živel so svojím vzdelaním, že nijakým spôsobom nemôžu obstať sami osebe. Našťastie je však aj tu výpomoc nablízku. Slováci, ktorým sa Rusíni asimilovali už v stovkách dedín, sú im všade najbližší susedia, sú im veľmi blízki rečoví príbuzní, a ich splynutie v blízkej budúcnosti, keď nastúpi priaznivý čas pre ľudové vzdelanie, je nevyhnutné. A sama slovanská reč, akou hovoria vo východných stoliaciach, na Spiši, v Sariši, Zemplínskej, Abaujskej, Užhorodskej, Berežskej, je taký žargón, ktorý je veľmi blízky rusínskemu nárečiu. Napokon Slováci, ako sme už povedali, majú s Čechmi a Moravanmi skoro už štyristo rokov spoločnú a bohatú literatúru, a pomocou týchto svojich príbuzných iste nezaostanú ani za samými Maďarmi, ba za priaznivých okolností ich ešte aj predbehnú. Štát a jeho zákonodarstvo nech len podporuje každého v prirodzenom rozvíjaní jeho zvláštnych duchovných síl, jeho vzdelávacieho elementu a v ostatnom nech ponechá voľnosť každému celku, a za krátko uzriete najkrajšie plody tejto tolerancie a budete sa z nich radowať.

Dobre ja viem, že mnohí, i tí rozvážni, budú v tom vidieť s obavou rozptýlenie síl, ktoré mali spolupracovať k jednému cieľu. Tomu sa tu nedá odpomôcť bez násilia, bez neprirodzených, a preto skazu v sebe samých nosiacich prostriedkov a bez kriklavej nespravodlivosti. No a konečný cieľ je ten istý, totiž vzdelanie ľudí a štátnych občanov, len prostriedky na to sú iného druhu, lež podľa existujúcich potrieb zase len nie

v nepriateľskom rozpore navzájom, naopak navzájom podobných, tak isto ako cesty, ktoré vychádzajú z rôznych bodov, ale všetky vedú dobre a všetky smerujú k tomu istému spoločnému stredobodu.

Iní zase budú v tom s úžasom vidieť nebezpečné opieranie sa rôznych kmeňov na zahraničie a zničenú „jednotu v národnosti“. Ale aj v tejto veci možno byť bez starosti. Lebo človek je predsa všade ten istý človek, len jeho vzťahy inak a inak upravujú jeho vnútro a jeho pocity. Je aj istý druh literatúry, istý druh duchovných produktov, ktorý je spoločný všetkým národom — nech je akýkoľvek značný rozdiel v ich zriadení, pod vplyvom ktorého žijú a bydlisk, ktoré majú. A je zase literatúra, ktorá sa týka len jedného národného kmeňa, ktorá podnecuje jeho pocity. Zase iná, ktorá sa vzťahuje na domáce zriadenie, na okolnosti a vzťahy, medzi ktorými sa žije, a ešte jedna, ktorá sa utvára podľa vierovyznania niektorej cirkvi. Všetky tieto druhy sa však odrážajú v národnom živote, dokonca už v samej ľudovej škole. Lebo človek, aký je už raz, je najprv človek, potom príslušník národného kmeňa, potom štátny občan a napokon je oddaný určitému vierovyznaniu: vo všetkých týchto jeho vzťahoch musí ho škola rovnomerne vzdelávať, zošľachťovať, ani jeden z nich nemôže byť uprednostňovaný na úkor druhého, alebo že by dokonca druhý vzťah zatlačil. Tak napr. človek nikdy nebude natoľko občanom štátu, aby preto obetoval svoje náboženské presvedčenie, a zase z náboženských dôvodov sa neodvrátil chladno alebo nepriateľsky od vlasti. — Pán gróf Zay vo svojom uvedenom spise dobromyseľne vystriha nás protestantských Slovanov Uhorska od spojenia s Čechmi a Moravanmi, keďže sú to katolícke krajiny, ich vyššie stavy sú katolícke a masa národa dokonca nepriateľsky zmýšľa o protestantizme. On nám, pravdaže, poskytuje túto výstrahu, keďže uvalil na nás chiméru západoslovanskej ríše. Tá výstraha má predsa platíť aj pri zrejmej nepravde tejto obžaloby. My však chceme zostať tak uhorskí vlastenci, ako aj protestanti a náš záujem o literatúru a vzdelanie ľudu nás chráni, bez toho aby sme sa ich preto zriekali, mať práve s týmito českými a moravskými katolikmi iné druhy spoločnej literatúry. My sme a chceme zostať práve takí dobrí protestanti a práve takí dobrí Uhri, ako je aj sám pán gróf. Okrem toho ako literáti nemáme čo robiť ani s vyššími stavmi, ani s masou, ale s literátmi, ktorých katolicizmus práve tak ignorujeme, ako zas oni náš protestantizmus. Podľa toho chceme si prisvojiť všetko čo hodno vedieť o človeku a o prírode, priblížiť to nášmu pocitu prostredníctvom nemeckej alebo maďarskej, ale nadovšetko prostredníctvom slovanskej reči. Podľa toho chceme naslúchať Múze a prenechať sa sneniu básne, v zvukoch ktorej sa vždy dá porozumieť Múze, ale predovšetkým nám bude hovoriť a bude nás povznášať slovanská Múza. Podľa toho budeme bez pomoci slovanských bratov z tamtej strany Mo-

rapy, ale v zhode s maďarskými spoluobčanmi, ba čoviac s ich pomocou, vedomí si svojho štátneho zväzku a budeme tam informovať o našich pomeroch. Ako protestanti budeme sa s nemeckými a maďarskými súvercami snažiť v ktorejkoľvek reči vypátrať sväté pravdy náboženstva. Podobnú slobodu si nárokuje pre spisovateľov. Pre ľud však požadujeme právo, aby sa mohol prostredníctvom svojej vlastnej reči učiť všetkému čo hodno vedieť, a žiadame, aby najmä ňou dosiahol svoju náboženskú známosť a vznášal k Bohu svoje city.

Váš priateľ, pán A. B., ktorý v 162. čísle Pesti Hirnapu odsudzuje všetkých v tejto veci miernych a pokladá ich za odcudzených veľkej národnej veci, porovnáva nás s umierajúcimi hladom, ktorí odumierajú prv než sa naučili uvariť si svoje jedlo. Ďakujeme mu za ľudomilnú pomoc, ktorú nám podáva, ale i jeho ubezpečujeme, že sa čoskoro nasýtíme, len čo uvidíme, že nejdú natískať nášmu žalúdku cudzie a nezodpovedajúce jedlo.

Keď tu hovorím o literátoch, nemyslím pod nimi len spisovateľov, ale duchovenstvo a inteligentných učiteľov vôbec, a potom inteligentov zo všetkých stavov, ktorí sa pre ideu maďarizácie neodcudzili skutočným záujmom toho ľudu, ku ktorému patria. No či my ako takí máme vôbec právo predkladať požiadavky a robiť si nároky? Či máme vôbec čo hovoriť k tejto veľmi dôležitej otázke? Táto otázka bola už často nadhodená a takzvaní mužovia pokroku, liberáli, vaši učenici, zodpovedali ju záporne. My na tú otázku bezpodmienečne kladne prisviďčame a tvrdíme, že na to máme všetci také isté právo ako žurnalistika. Pokiaľ ide o duchovných, prisviďčame na to tým viac, lebo oni boli ustanovení cirkvou za strážnych všetkých duchovných, a najmä náboženských záujmov ľudu a svoju povinnosť, jeho vec v tom smere brániť aj slávnostne prevzali. Či sú naše nároky oprávnené a vhodné, o tom nech rozhodne vyšší, kompetentný sudca.

Nielen rozumové dôvody, ale aj dôvody zo skúsenosti potvrdzujú, že ináč podobný vzťah rôznych národných kmeňov k ich kmeňovým príbuzným mimo krajiny nemusí prinášať nebezpečenstvo pre jednotu národa. Pozrite len na Alsasko. Ako je známe, tamojší Nemci patria medzi najlepších občanov Francúzska a netúžia ani najmenej po nejakom politickom zjednotení s Nemeckom, a pritom zostávajú v ľudovej škole, v chráme a doma Nemcami. Dávajme však dobrý pozor, nie sú zjednotení s Francúzskom ani celých dvesto rokov a už požívanie slobody podľa ústavy ich celkom zlialo s hlavným národom. Pozrite sa potom na Švajčiarsko, ktoré má v tomto ohľade najviac podobností s Uhorskom. Tamojší Nemci, Francúzi a Taliani sú v najdokonalejšom literárnom spojení so svojimi rečovými a kmeňovými príbuznými, a sú snáď preto menej Švajčiarmi? Môže pochybovať niekto o ich láske k vlasti, o ich zmysle pre celok? Či švajčiarski Francúzi vo vojnách s Francúzskom alebo tamojší Nemci vo vojnách s Ne-

meckom opustili dakedy spoločné záujmy vlasti? Neurobili to nikdy, vôbec nikdy. Nemci sú tam nesporne najpočetnejší, ale či by sa im nebolo počítalo za nezmysel, keby boli požadovali, aby francúzski a talianski Švajčiari preto hovorili nemecky, že to vyžaduje jednota národa? Preto právom zakľúčujeme svoje dôvodenie takto: Rozdielnosť rečí v Uhorsku nemôže ohrozovať jednotu v národnosti, pokiaľ tie reči spája *jedna vlasť, totožná sloboda a tá istá* možnosť rozvíjať svoje zvláštne duchovné sily.

Aby sme nič z toho nevynechali, čo sa nám doteraz uvádzalo na to, aby sa nám na srdce nakladala naša domnelá povinnosť pomaďarčiť sa, nakoniec sa chcem zmieniť ešte o *duchu času*. Totiž poukazovalo sa nám na to, že duch veku, v ktorom máme šťastie žiť, 19. storočie, prísne požaduje podporovať maďarizáciu. Hoci neprikladám nijakú väčšiu cenu tomu, čo nazývajú duchom času, keďže dobre viem, že sa v neskorších časoch už často museli vracieť k tomu, čo ako osvedčené nerozvážnym spôsobom obetovali duchu času, viem aj to, že často bolo nebezpečné vzpierať sa dobre rozumenému duchu času. Je však otázka, čo požaduje od nás duch času? Nič iné, len aby sme ďalej kráčali po ceste, ktorú nám vyznačila príroda. Ľudia už stokrát skúsili, že nikto nemôže beztrestne porušovať zákony prírody a že každý musí smerovať dopredu, ak nechce zaostáť a nechce na svoju škodu späť cúvať. Isteže 19. storočie je vekom pokroku a my radi chceme nasledovať jeho hlas, chceme podporovať inteligenciu a verne chrániť pozitívnym zákonom už danú alebo dať sa majúcu slobodu. Chceme sa so všetkými nám k dispozícii stojacimi silami snažiť o to, aby sme dohonili národy, ktoré nás predbehli na ceste civilizácie, tak, aby sme im raz s hrdým sebavedomím mohli privolať: Hľadte na nás, ani naša hrivna nebola zakopaná, ale priniesla stonásobný úžitok. Čo však požadujeme, je, aby nám pri našich snahách prislúchala zákonná ochrana a všetko ostatné sa nám nechalo na vôľu. Vy sami ste predsa povedali v 175. čísle Pesti Hirlapu, že 19. storočie sa môže nazvať vekom prebudenej národnosti. Je potom len prirodzené, že aj my tak poslúchame túto výzvu, rozumieme duchu storočia a splníme svoje poslanie, mať povedomie, že sme národom! No je potom správne, za to nás haníť, alebo hľadať dôvody v smeroch nám celkom cudzích a imputovať nám zločin?

Z toho môžete vybadať, pán môj, že dôvody vaše a vašich priateľov, podľa ktorých sme sa mali za to rozhodnúť, aby sme sa pomaďarčili, u nás nezavážili, ba čiastočne ešte hovorili v náš prospech. Slovo „Magyarország“, takzvaný maďarský chlieb, krajinské zákony a ich duch, jednota v národnosti, rusofóbia, všetko to je alebo nemožnosť, alebo, správne pochopené, bojuje za nás. Čo my teraz od vás — nie prosíme, lebo načo prosiť to, čo nám patrí podľa prirodzeného práva, ale — požadujeme, je, aby ste nám dokázali, že sme sa ocitli v omyle, dokázali nám to alebo starými,

ale lepšie podloženými, alebo novými, presvedčivými dôkazmi, že je našou prísnou povinnosťou podporovať maďarizáciu. Počítame sa, chceme veriť nie bezdôvodne, medzi inteligentných ľudí a chceme, aby sa s nami ako takými zachádzalo, chceme, aby sa inteligentným spôsobom vplývalo na naše presvedčenie. Len upodozrievania si chceme raz navždy vyprosiť od vás alebo prostredníctvom vášho časopisu od všetkých vašich priateľov. Možno stojí za námahu vystúpiť s nami na kolbište a čestným spôsobom si ísť pre kytku zo zápasu. Moje dôvody, ako môžete ľahko pochopiť, sú dôvody a presvedčenie stovák evanjelických duchovných a im podobných učiteľov. Ak nás presvedčíte, že sa mylíme, urobili ste najdôležitejšiu službu veci, ktorú vy pokladáte za vec vlasti. Pokúste sa o to! Alebo ak máte oveľa dôležitejšiu prácu než sa s nami zabávať, nech sa o to pokúsi niektorý z vašich menej zaujatých priateľov. Získaní pre vec a presiaknutí presvedčením, vykonáme závažné služby. Nech sa pokúsia nám dokázať, že krajinský zákon alebo aspoň jedno slovo z neho, jeho duch alebo úmysel v ňom čo len jednou čiarkou naznačený, požaduje našu maďarizáciu. Nech nám, pravda, dokážu, že je ohrozená bezpečnosť uhorského národa, že je na kocke jeho jednota, ak sa nestaneme Maďarmi. Ak to nemožno, nech radšej mlčia a nech neživia nebezpečný oheň rozbroja a nedôvery. Nech však presvedčia aj svet dôvodmi, že my príklonom k Rusom alebo úmyslom západoslovanskej ríše prechováваме záujmy vlasti nebezpečné. Ak to vedia urobiť alebo už urobili, nech stihne vinníkov prísnosť zákona. Až dotiaľ však nech nás nechajú žiť bez akéhokoľvek osočovania, lebo sa inak vystavia podozreniu, že nás len preto vystavujú verejnému odsúdeniu, aby ešte viac bez ostýchania mohli byť voči nám nespravodliví.

Kýmkoľvek nepočujeme podloženejšie dôvody, musíme veriť, že nie sú nijaké iné, ako nie sú ani nijaké lepšie prostriedky, než o akých vysokodostojný zástupca maďarizácie ešte pred koncom roku 1840 prehovoril v Társalkodó, síce trochu cynicky, ale zato tým úprimnejšie, a slová ktorého, pre ich pozoruhodnosť, môžu sa tu uviesť:

„Že je primerané slovanskú reč čím prv vyhnáť z hraníc Uhorska, je istá vec. Ide len o možné a nemožné prostriedky Slovanov pomaďarčiť a vyzliecť z ich národnosti. Ak sa však ten alebo onen z nás počíta k Slovanom, a my sa tu alebo tam neodhodláme k smelému pokusu iba pre mienku, že je odnárodňovanie tak isto proti predpisom mravnosti, ako i náboženské prenasledovanie, budú sa Slováci drzejšie vzpierať maďarizácii. Možno to pozorovať na mnohých alebo, presnejšie povedané, na všetkých evanjelických školách, a ako sa to, žiaľ, dá vypozerovať aj u všetkých evanjelických duchovných. Musíme vytrhnúť stromček, kým je ešte slabý, lebo s vyrasteným stromom nemôžeme viac zaobchádzať podľa svojej vôle. Podľa tohto porekadla je teraz najlepší čas začať so Slovanmi.

Kde nepomáhajú slová, dohováranie, peňažné dary, tam sa musí použiť fyzický prostriedok; len sčerstva do práce a Slovania čoskoro zmiznú spomedzi národov. Títo Iudia sú na všetko súci, sú pracovití, radi čítajú, a čím viac Slovákov budeme môcť počítať k nášmu slávnemu, v celom svete známemu národu, tým viac získajú Maďari. Potom budú mať naše knihy neslýchaný odbyt. Krásne diela umenia, ktoré sa teraz pripisujú Slovákom, budú na česť nášmu národu a zlepšia sa dokonca i mravy nášho ešte surového Iudu. Nemôžeme preto nadostač pochváliť Iudí, ktorí sa snažne zaoberajú maďarizáciou tohto Iudu, ako sú Sárkány, Molitoris a mnohí iní. Ó, keby len každý nasledoval príklad týchto mužov! Ostatne vieme zo skúsenosti, že je to nie taká ťažká práca; treba len chytiť Iudí za ich slabú stránku. Obecný Iud Slovanov je bojazlivý, preto postačí nepatrná hrozba, aby sa premenili na Maďarov. Poprední bažia za titulmi, a tak tu vykoná svoje podráždená márnivosť. Iní túžia po zisku, a tí nám vďačne zapredajú svoj národ za malú nádej, malý sľub. Iní zase sú dobro-myseľní Iudia, a na tých zapôsobí zásada: »Magyarországbán magyarnak kell lenni.«⁵⁹

Túto žartovnú vec máme vlastne z Allgemeine Zeitung, príloha k číslu 160 z roku 1841. Zdá sa nám, ako by tým boli dupírovali⁶⁰ redakciu Tár-salkodó. Každým spôsobom to však charakterizuje mnohých, veľmi mnohých priateľov maďarizácie.

6

Vy a vaši priatelia máte veľmi v obľube všade vetriť tajomstvá, čoviac nebezpečné tajomstvá, a keď sa dodatočne dozviete nejakú maličkosť, ktorá bola všeobecne známa v publiku rozdielnom od vášho, zapríčiňuje to vo vašom tábore volanie na ratu, a to len preto, lebo sa domnievate viac tušiť za záclonou, než koľko bolo verejne zjavené. Pre zovrubné dorozumenie o tom, že sa medzi nami nevyskytuje nijaké tajomstvo, chcem ešte niečo doložiť na objasnenie terajšieho stavu spornej otázky.

Kým sa inak vaši spolupracovníci čudovali na tom, ako sa slovanské pohyby tak neočakávane vynorili vprostred jasotu maďarizantov — jeden z nich nás pritom celkom humánne nazval sovím vojskom, uhúkajúcim dlho v nočnej temnote, ktoré teraz vyliezlo — a jeho pôvod rozliční Iudia vykladali na rôzny spôsob, prichádzate vy na to v 175. čísle vášho časopisu, kde podávate správu o kongregácii⁶¹ Peštianskej stolice a hovoríte: Každý sa náramne mýli, kto sa domnieva, že toto hnutie bolo vyvolané excentrickou horlivosťou pri rozširovaní maďarskej národnosti. Dokladáte k tomu, že jeho príčinu treba hľadať v prebudení národného citu, ktorý

sám vznikol za vojen proti Napoleonovi na popud vládcov, pretvoril sa na určitý druh entuziazmu — a treba ho hľadať v type našich čias, podľa ktorého naše storočie treba pomenovať dobou prebudenej národnosti.

Tento váš náhľad na vec je už preto nesprávny, lebo Slovania v Uhorsku spomenutými udalosťami na označený spôsob nijako neboli dotknutí. Pôvod prebudenej slovanskej duchovnej národnosti treba hľadať za panovania nesmrteľného cisára Jozefa II., ktorý tak zavedením nemeckej reči do verejných konaní nepriamo, ako aj prikázaním slobodomyselnej cenzúry priamo pôsobil na to, aby sa rozvinuli prvé krásne puky česko-slovanskej a s ňou i slovenskej literatúry, a v strede niekoľkých horlivých literátov zapálil ranné červánky krajšej, toho si vedomej budúcnosti. Teda presne v tom istom čase s Maďarmi, ba ešte o niečo včasnšie, stalo sa naše prvé opätovné prebudenie.⁶ S prvým rokom tohto storočia sa potom spojili v Uhorsku mnohí muži do spoločnosti, ktorá sa nazvala Slovanská banská spoločnosť, aby podporovali slovanskú literatúru, najmä ľudového obsahu, a založili aj slovanskú školskú katedru na evanj. lýceu v Prešporku. Neskoršie však roku 1805 ešte druhú v Štiavnicí, ktorá však zanikla po nemnohých rokoch, pretože jej držiteľ čoskoro popustil zo svojej horlivosti. Že táto spoločnosť nebola nič nedovolené a že sa nesnažila o nič takého, vysvitá z toho, že vydala mnoho spisov, ktoré nesú na čele jej meno, že mávala verejné schôdze, udeľovala diplomy, ktorými vymenúvala za svojich členov vynikajúcich mužov, a oni sami sa honosili touto čťou na tituloch svojich vydaných diel. Všetko to sa však dialo pred očami Maďarov a krajinskej vlády, bez toho, žeby sa boli na tom pohoršovali alebo ju pokladali za nebezpečnú. Spoločnosť vinou svojho vtedajšieho predstavenstva od roku 1821 poľavila vo svojej horlivosti. No námahy ojedinelých mužov ešte vždy trvali. Od tých čias vo viacerých odboroch vyšli vynikajúce práce, áno, diela, ktoré sú nesmrteľné, vyšli rovnako v Uhorsku, ako aj v Čechách. Potom prišli najnovšie uhorské krajinské snemy so svojimi zákonmi vo veci maďarskej reči. Proti týmto zákonom nikto nič nenamietal, pretože ustanovovali máločo nového, išli len o krok ďalej na ceste, ktorú nastúpili predchádzajúce krajinské snemy, a neboli nebezpečné slovanskej národnej kultúre.

V tom istom čase však vystúpili Tudományos Gyűjtemény, Sas a Jelenkor jedno za druhým a požadovali, nespokojné s tým, čo nariaďovali krajinské zákony, maďarizáciu všetkých národných kmeňov Uhorska. V nich bolo so všetkými, ktorých materinská reč bola iná než maďarská, nakladané ako s cudzincami, nazývali ich „zsellerek“⁶² a každá vášeň bola vybičovaná, každý možný prostriedok bol odporúčaný a každý použitý vychválený, len aby bolo Uhorsko čoskoro pomaďarčené. V tom istom zmysle vyniesli svoje determinácie⁶³ i niektoré stolice. Je potom div, že sa na to

ozvali Nemaďari? Urobili tak v štyroch spisoch, ktoré vyšli jedno za druhým v rokoch 1833–1835. No vzopreli sa hádam v nich proti krajinskému zákonu, odporovali jeho nariadeniam? Nie, ani v najmenšom nie! Poukázovali na smiešnosť, nemožnosť, neprirodzenosť maďarizácie a protestovali tak proti prostriedkom, ktoré sa pritom niekedy používali, ako aj proti samej idei, ktorá nebola zakotvená v zákone. Tak sa mali veci a už sa zdalo, ako by sa obojstranné záujmy mali mlčky vyrovnaf, keď pán gróf Zay prevzal vedenie evanjelických zborov a škôl ako generálny dozorca. Jeho prvé vystúpenie, reč, ktorú povedal pri nastúpení svojho úradu, oznamovala maďarizáciu ako jeden z hlavných cieľov jeho života a jeho budúceho snaženia. V tomto úrade mal cirkevno-politické práva Slovanov práve tak dobre brániť ako tých málopočetných Maďarov, veď na tento úrad bol povýšený dôverou početných slovanských zborov, ktoré by sa nikdy neboli nazdali od neho niečo také. No aj dokázal príliš skoro, že uňho nezostane len pri slovách. Nezrelý učiteľ gramatickej školy v Rožňave, Kramarcsik, denuncoval v Tár-salkodó levočského profesora teológie, že vstúpuje do mládeže protimaďarské idey a že strpí, aby mládež pod jeho hlavným dozorom spisovala básne upomínajúce na slovanskú „grande nation“⁶⁴ a viac tomu podobného. Prv než sa verejne napadnutý profesor mohol verejne brániť, už ho pán generálny dozorca — bez vy počutia odsúdil. Jeho list však, ktorý obsahuje toto odsúdenie, bol na jeho podnet, aby svedčil o jeho úradnej horlivosti, hneď odtlačený v Tár-salkodó. Vec sa ďalej pretriasa v tom istom časopise a tam sa Slovanom ďalej pripisujú z povetria vychytené panslávske pohyby a príklon k Rusom, teda nič menšieho ako vlastizrada. Bez toho však, že by táto redakcia alebo ktorýkoľvek iný časopis chcel odtlačiť obranu Slovanov — hoci aj ony unisono napadli Slovanov. Keď potom vyšiel proti pánu grófovi v Lipsku nie práve jemný leták,⁶⁵ vyzdvihovali ho ako martýra maďarizmu, on sám však nechal tiež tam vytlačiť odpoveď, v ktorej verejne obviňoval jednu časť Slovanov z vlastizrady, druhú časť však z chyméry, že chce založiť západoslovanskú ríšu.

Za týchto okolností sa konal generálny konvent v septembri roku 1841. Vystúpil istý pán K.⁶⁶ a priamo hovoril o vynučení (kiirtás) Slovanov v Uhorsku, a to pred zhromaždením, ktoré zo troch štvrtín zastupuje slovanské zbory a bol — čo sa zdá byť ešte nepochopiteľnejšie — s pochvalou pozdravený veľkou masou ľudí. Keď viacerí rečníci ako ozvenu Tár-salkodó vypichli proti Slovanom nenávistné obvinenia, keď istý pán R.⁶⁷ proti jednému evanjelickému duchovnému, ktorý sa najmiernejšími výrazmi vyjadril v prospech slovanskej reči, beztrešne povedal: Kto takto hovorí, kto podporuje slovanskú reč, zaslúži, aby mu vypálili na čelo znamenie hanby vlastizradcu, a keď slová niektorých prítomných Slovanov

zapadli bez stopy — nielen že odhlasovali vótum dôvery pánu generálnemu dozorcovi, ale i to vyslovili, že na evanjelických školách nesmie odteraz existovať žiadna slovansko-filologická spoločnosť a len teológovia sa smú cvičiť v homiletických prácach. Keďže tie takzvané filologické spoločnosti neboli nič iné ako učebné hodiny slovanskej gramatiky, ktoré dával mimo-riadny profesor, a to bola jediná možnosť osvojiť si slovanskú gramatiku a pocvičiť sa v štýle, preto zrušenie týchto hodín obsahuje nepriamy zákaz učiť sa túto reč.

Posaďte sa teraz, pán môj, vy na miesto Slovana, toho vypošmechovaného Slovana, ktorému sa zničením vyhrážajú a bez vypočutia ho odsudzujú, toho Slovana, ktorého vlastná, zastupujúca ho vrchnosť zaprela a odsúdila. Pripusťte i to, že Slovania milovali svoju reč, svoju ľudovosť a vo všetkom pokračovali bona fide — a potom odpovedzte: čo by ste vy urobili za takýchto okolností? Mohli by ste pokojne zostať sedieť? Vy sami kdesi spomínate, že predsa Slovanov na tomto konvente ubezpečovali, a to zápisnične ubezpečovali, že nieto nijakej reči o vyničení Slovanov. Veď áno, to sa robí in thesi⁶⁸ a hneď nato sa im zakazuje učiť sa svoju reč. Čo potom urobili Slovania? Stali sa veci, ktoré sme nemohli a nesmeli mlčky strpieť, aby sme si nezošklivili sami seba. No, čo sa dalo robiť? Bol o tom len jeden hlas, ktorý sa vyslovoval pri každom stretnutí priateľov a susedov a v každom priateľskom liste posielanom do ďaleka. Odtiaľ, odkiaľ evanjelický duchovný a učiteľ očakával ochranu všetkých svojich záujmov, boli sme posmešným spôsobom odmietnutí. Potom sme sa obrátili k najvyššiemu trónu a zložili sme pred ním svoje žaloby, tam, kde skutočne platí: *justitia regnorum fundamentum*.⁶⁹ Pritom sa nič nedialo tajne, vôbec nič, každý mohol o tom vedieť, veď sa nedialo nič nedovoleného. No nechceli sme pokračovať s veľkým hlukom. Preto v niektorých seniorátoch, v ktorých by sa s radosťou boli podpísali všetci duchovní, všetci učители, boli vyzvaní na podpis len niekoľkí, takže by tých tristo, keby sme si to boli želali, bolo najľahším spôsobom vyrástlo na šesťsto. Oní mužovia však, ktorým ich úradné a majetkové pomery to čím najskôr dovoľovali, nikým nevyzvaní vydali sa s tým celkom dobrovoľne na cestu. No a teraz, keď sa tá skutočnosť stala verejne známou prostredníctvom Pestí Hirlapu, až teraz sa videlo, do akého osieho hniezda sme siahli. Žurnalistika predchádzala v hromobití, advokáti, juráti,⁷⁰ kancelisti, všetci nepovolani spustili škrek a neušetrili ani najsvätejšie pomery, len aby si vyliali zlosť. Chceme spustiť závoj na hanlivé reči, lebo by postavili do veľmi divného svetla celý „liberalizmus“, ba ešte niečo, čo sa vyššie cení.

Nato prišiel konvent Banského dištriktu a generálny konvent v júli tohto roku. Obidva v plnej miere potvrdili, že sme mali pravdu, keď sme od nich nič, vôbec nič neočakávali pre vec ľudu, ktorý zo troch štvrtín

zastupujú. Obidva konventy ukázali, ako súrne potrebujú naše inštitúcie reformu. Bolo sa možno presvedčiť, že kým budú mať peštianski advokáti hlavné slovo na našich konventoch a každý z nich bude mať rozhodujúci hlas, a ich chvost, masa jurátov kráľovskej tabule,⁷¹ ich bude podporovať svojím hlasom, právoplatní predstavitelia cirkvi nadarmo budú podnikat svoje nákladné cesty do Pešti. Bolo tam počuť najpoburujúcejším spôsobom na posmech vydané ctihodné šediný. Bolo tam počuť ľudí, ktorí tvoria miliónťú časť hlasov, voliacich superintendentov, a to bez toho, aby boli na to kýmkoľvek splnomocnení, ako drzo navrhovali zosadenie z úradu superintendentov alebo ich dobrovoľné odstúpenie.⁷² V samom chvoste bolo počuť nahlas o tom rozprávať, že treba obesiť len niektorých z otázných mužov a ostatní už potom budú mlčať. Je to za liberálna mládež!

Otvorene, ako sa svedčí na čestných ľuďoch, vyložil jeden z pánov superintendentov, ako vznikol a čo obsahoval prosbopis, zložený na podnoží trónu. Neurobili sme nič iného, ako: 1. verejne osočovaní, ubezpečili Jeho Veličenstvo, že nielen neochraňujeme panslavizmus alebo ruskú propagandu, ale ani nie sme v žiadnom spojení s cudzinou, a to ani cirkevnom, ani politickom, lež sme verní poddaní Jeho Veličenstva; 2. prosili, aby sa v slovanských zboroch nenatískala maďarská bohoslužba; 3. aby pre potrebu slovanských diel bol ustanovený cenzor, ktorý rozumie slovansky; a 4. aby na prešporskóm lýceu už štyridsať rokov existujúca slovanská katedra mohla zostať aj na budúce. Čo sa týka druhého bodu, treba na porozumenie podotknúť, že ak by sa slová tak chápali, ako by sa maďarské kázne tam natískali, kde nikto nerozumie po maďarsky, potom by sa tento bod mohol veľmi ľahko ukázať ako bezzákladný a prípad z Malej Čalomie by sem vôbec nespadal. No sťažnosť je v tom, a je tak aj opísaná, že v slovanských zboroch, aby ľud pomaďarčili, nariadili maďarský kázať. Táto žaloba je odôvodnená prípadom z Malej Čalomie, ako ho vyložil váš korešpondent, a odôvodnená je aj pre mnohé pokusy v Békešskej a Peštianskej, od ktorých sa, aspoň čiastočne, upustilo, pretože nebolo nikoho, komu by sa mohlo kázať. Čo sa týka tretieho bodu, treba poznamenať, že slovanskí spisovatelia, ktorí chceli dať tlačiť nejakú pre ľud určenú knihu v Pešti alebo Prešporku, nenašli na ňu žiadneho cenzora. Túto prosbu sme teda nepredložili ako duchovní, ale ako spisovatelia. Napokon k štvrtému bodu treba doložiť, okrem toho, že profesor slovanskej filológie a literatúry bol rozhodnutím generálneho konventu z r. 1841 odsúdený na nečinnosť, že sme mali v rukách hodnoverné listy pána generálneho dozorcú, v ktorých zreteľne dáva najavo, že jeho úmyslom je zrušiť túto slovanskú katedru.

Ako je známe, tento náš krok odsúdili obidva naše konventy z roku 1842, a ja tu chcem celkom stručne vyložiť dôvody, pre ktoré tak urobili.

Predovšetkým sa nám kládlo za vinu, že sme sa postavili do opozície s krajinským zákonom, „s jeho duchom a cieľom“, s podmienkami existencie štátu. Prosím vás, pán môj, prejdite všetky tie body a povedzte nám, ktorý z nich je namierený proti zákonu týkajúcemu sa maďarskej reči? Rozkazuje zákon, aby sa v slovanských zboroch maďarsky kázalo? Zakazuje on učiť sa slovansky alebo tlačiť slovanské knihy? Čo sa však týka ducha a cieľa tohto zákona a čo podmienky existencie štátu, sme sa už vyjadrili, ako ich treba rozumieť, a všetko to pokladáme za novinárske úskoky, aké nesmú mať nijaké miesto v cirkevnej zápisnici. Ďalej nás obviňujú, že sme sa previnili proti 26. zák. článku z roku 1791, podľa ktorého protestanti voľne spravujú svoje cirkevné záležitosti vo svojich konventoch. No a ako je to, či hádam nemá Kráľovské Veličenstvo jus supremae inspectionis circa sacra,⁷³ či nemá právo bdieť nad tým, aby každý našiel svoje právo u cirkevných vrchností? Sme my v cirkevných veciach suverénni a bez každej zodpovednosti alebo dokonca neomylní? Či v každom čase tí, ktorí sa domnievali byť ukrátení cirkevnými vrchnosťami, nehľadali útočisko pri vysokých a najvyšších dikastériách?⁷⁴ Môžeme uviesť zo zápisníc stovky takýchto príkladov, bez toho, aby sa tým bolo kedy stalo sporným oprávnenie kohosi na to. — Hovorí sa však aj to, že prosbopis, ktorého obsah sa týka cirkevných vecí a predkladá sa vyslanstvom, na čele ktorého je superintendent, nemôže byť pokladaný za súkromný prosbopis. No my na to odpovedáme: my sme len podali prosbopis vo *svojom* mene, hoci vo vyššom záujme humanity. V našom mene odišli aj martýri pravdy, aby ho odovzdali, nie v mene našich zborov, a tým menej seniorátov alebo superintendentií. Napokon sa tvrdí, že na generálnom konvente z roku 1841 sa stalo všeobecné zmierenie, a keď sa nám od tých čias stala nejaká krivda, mali sme svoje sťažnosti zase ta priniesť. Vy sami dokladáte k tomu vo vašom časopise: kde boli vtedy — totiž v čase toho takzvaného zmierovacieho konventu — apoštolovia Slovanstva? Ach, pán môj, nahliadnite, že to bolo zmierenie vlka s baránkom, zmierenie, pri ktorom nikto nedbal na naše hlasy. Ba práve pri tom zmierení, nedbajúc na naše rozklady — veď sme boli tam — olúpili nás o jediný ústav, na ktorom sa dalo naučiť slovansky, lebo zakázali prednášať slovanskú filológiu. Alebo sme sa mali predsa len odvolať a pontifice male informato ad melius informandum?⁷⁵ Urobil to predsa zvolenský seniorát vo veľmi dlhom rozklade, a či si povšimli jeho hlasu, či ho vypočuli?

Z toho možno vidieť, že my sme nič, celkom nič nevykonali, len čo nám kázali okolnosti. Vidieť možno, že excentrická horlivosť bola na strane Maďarov, a že sme mali dostatočnú príčinu k nášmu kroku. Ostatne musím doložiť, že sa aj u niektorých našich stali také vyjadrenia, ktoré neboli lojálne. Sem počítam žiadosť Báčanov o zrušenie maďarských zápisníc

z konventov, a výrok tamojšieho seniora,⁷⁶ ktorý maďarskú reč nazýva „nenávidenou“. Prečo to však doviedli až tak ďaleko nezmyselnou horlivosťou, že sa inak rozvážni mužovia napokon museli popudíť? List tohto pána by mal priateľom maďarizácie poslúžiť za najzrozumiteľnejší dôkaz o tom, že zašli príliš ďaleko.

Mohla by sa síce položiť otázka: bolo dostatočne rozumné rozhlásiť náš hlas na podnoží trónu? Obyčajná múdrosť, ktorá chce mať pokoj s celým svetom, môže to poprieť, no my sme si vedomí toho, že sme konali rozumne a splnili sme súrnu povinnosť. Išlo predsa o našu česť, lebo nás potupili, obžalovali a bez vypočutia odsúdili. Museli sme si preto zachraňovať svoju česť, chrániť ju pred vysokými i nízkymi. No a potom kto má mať viac na srdci duchovné záujmy ľudu ako práve my, kto je viac povinný obhajovať tie záujmy ako práve my, ktorí sme zložili prisahu, že týmto záujmom zasvätime svoj život? Opačne, ja by som všetkým tým z nášho stavu, ktorí nepriateľsky vystúpili proti slovanskému živlu a podporujú maďarizáciu a ktorým je podporovanie inteligentnosti slovanského ľudu rovnako tak zverené, dal na uváženie, ako môžu podobné konanie porovnať so svojím daným povolaním, so svojou svätou povinnosťou! — Je pravda, týmto krokom sme mnohých popudili a vystavili sa indignácii⁷⁷ mnohých. No charakterný muž nebude sa mnoho starať o indignáciu tých, ktorí ju majú voči iným bez každého dôvodu, ktorí nevydávajú žiaden počet zo svojho zmýšľania a slepo nasledujú hlas vášne alebo žurnalistiky. Ani by táto indignácia nemala taký stupeň a nevyskytovala sa v terajšom rozsahu, keby sa náš krok nebol stal súčasne so stoličnou reštauráciou v Záhrebe⁷⁸ a keby ho neboli uvádzali do súvisu s ňou. Tento prípad však vedeli pohotove využiť priatelia maďarizácie, aby ním zaúčinkovali aj na rozvážnych ľuďoch. Preto ani Chorváti, raz už odsúdení, a v dôsledku toho ani ponížení prositelia nemohli ujsť chystanému im údely. V tomto ja však naskrze nechcem odsudzovať Chorvátov. Ich údel je veľmi podobný údely Nemaďarov z tejto strany Drávy. Tak dlho ich poštvali pri obrane práv ich materinskej reči, tak dlho im predkladali strašidlo maďarizácie, až napokon v rozvášnení prekročili hranice miernosti. Keď sa to už stalo, našli maďarizátori hľadanú zámienku a presvedčili svet, že Chorváti sú vinní, lebo ich sami dohnali k previneniu. To isté je aj v našom prípade. Ak sme chybili, je to vaša vina, prečo ste nám nenechali žiadne iné východisko ako chybiť. Či sme však skutočne chybili, je už iná otázka.

Tým som teda dokázal, že prebudenie lepšieho, vyššieho slovanského národného života treba oveľa dávnejšie hľadať, jeho obranný — nie nepriateľský — postoj proti maďarizácii však že je len novšieho dáta. Najprv totiž muselo prísť zlo a len potom sa učili bojovať proti nemu. Preto mal celkom pravdu pán gróf Széchenyi, keď vo svojej reči pri otvorení 11. ve-

rejného zasadnutia uhorskej učenej spoločnosti podľa správy vášho peštianskeho korešpondenta v 200. čísle Pesti Hirnapu pokladá túto obranu alebo, ak sa tak páči, najnovšie pohyby Slovanov za reakciu na prepíatiu horlivosť Ultramaďarov. On totiž karhá, že sa iným rečove príbuzným maďarská reč „mocou“ natíska a potom ich preto, že sa tomuto nespravodlivému donucovaniu zbabelo nepodrobujú, nenávidia, prenasledujú a odsudzujú, hoci by si ich mali za to vážiť. My mu za to prinášame — hoci jeho sebavedomie, že prepožičal svoj hlas právu a pravde, je najväčšia odmena, ktorú on hľadá — lebo nás na to ponúka naše srdce, najvrelejšiu vďaku, ktorú cítime. Už raz, keď vo svojom A Kelet népe smelo pozdvihol za nás svoj hlas a odporúčal voči nám spravodlivosť, zajasali sme mu v ústrety s pochvalou, anjelovi pokoja, hoci sme na druhej strane museli ľutovať, že on, strhnutý tisíc násobne zvučiacim hlasom prepíatcov, mohol čo len na okamih uveriť, že by Slovan alebo Nemec mal to za zlé, že Maďar chce žiť. Teraz však je naša radosť nezakalená, teraz musíme jemu, vysokému tlmočníkovi spravodlivosti, všeobecne prisvedčiť. Pevne veríme, dokonca by sme mohli ručiť za to, že on nikdy nezakúsi, že nám, obhajcom Slovanstva, pre jeho slová „rohy narástli“, ako sa váš korešpondent čisto „kocsisan“⁷⁹ vyjadril a čoho sa obáva. Nie, my získame na pokoji, na rozvahe, lebo vieme, že sú medzi Maďarmi muži, ktorí nielen cítia, ako nehodne sa s nami nakladalo, ale majú aj dosť smelosti, aby to vyznali, napriek odporu všetkých prepíatcov.

Váš korešpondent chce dokázať, že je pánom grófom na horlivcov vyslovená obžaloba bezzákladná, ale akými dôvodmi? Pozrime sa predsa na vec. Po *prvé* zákonodarstvo nedalo nijaký znak podobnej násilnosti. Veľmi radi to veríme, a práve preto sme ani nevznášali žalobu na zákonodarstvo. Ďalej že sa ani *vrchnosti* nikde nedopustili podobného donucovania. Všeobecne to však robili. Je to síce dostatočne dokázané už v Sollen wir Magyaren werden? no tu to nakrátko vyložím, aby som dokázal vášmu korešpondentovi, že alebo pre stromy nevidí les, alebo popiera pravdu. Aradská stolica, ktorá zahrňuje iba niekoľko málo maďarských obcí, nariadila: za sudcov, prisažných⁸⁰ a notárov v mestečkách a po dedinách smú byť len tí zvolení, ktorí vedia dobre po maďarsky. Nikto v stolici nemôže byť učňom, učeň tovarišom a tovariš majstrom, ak neovláda maďarčinu. Obchodníci museli viesť svoje knihy po maďarsky, ak mali mať hodnovernosť na súdoch. Šopronská stolica nariadila 27. júla 1829, že v každej obci, v ktorej *trochu po maďarsky* rozumejú, musia byť maďarské kázne. Tá istá Aradská, ako aj Čanádska, Rábska, Mošonská chce, aby maďarčina bola jedinou vyučovacou rečou v školách a Ostrihomská žiada, aby sa zo školských kníh vyobcovali všetky reči okrem maďarskej a aby sa vôbec nestrpeli ako kolaterálne. Trenčín a Zvolen zakázali divadelné

predstavenia v slovanskej reči. Keby som chcel uvádzať ešte i prečiny jednotlivých úradníkov proti Slovanom ako takým, nemalo by to konca kraja. Uvediem len niečo. Boli prípady (Ratková, Maglód), kde nanútili Slovanom, napriek všetkým vzpieraniam a prosbám, maďarské, im nezrozumiteľné prisahné formuly. Boli prípady, že slúžni donútili slovanských obecných predstavených kúpiť kalendár Mezei naptár.⁸¹ Boli prípady, že boli slovanskí obecní predstavení preto pokutovaní, lebo nerozumeli poslané im maďarské rozkazy (Currentales).⁸² V Tolnianskej pokutoval slúžny Nemcov, lebo sa po uplynutí troch mesiacov, ním ešte povolených, neobliekali po maďarsky. Ako veľmi sa previnili evanjelické cirkevné vrchnosti voči Slovanstvu, som už vyššie dostatočne dokázal. Sem patrí aj prípad z Lajoškomárna, obyvateľov ktorého týrala nielen superintendencia, ale aj stolica lebo si boli vedomí svojich ľudských práv a požadovali bohoslužbu v materinskej reči. Sem i prípad z Velegu, obyvatelia ktorého po celé roky per omnia fora⁸³ žiadali takého učiteľa, ktorý slovansky bude hovoriť a ich deti slovansky vyučovať, ale vždy a všade nadarmo. Kto sa ostatne chce presvedčiť o tom, aké náchylné sú niektoré stoličné vrchnosti nohami šliapať ľudské práva Slovanov, stačí mu len pripamätať si poburujúce inštrukcie, aké dávali niektoré z nich krajinským vyslancom vo veci maďarizácie. A z toho aj vyrozumiete, že vrchnosti pravdaže urobili mnoho takého, čo sa musí označiť za donútenie, lebo i *slová a uznesenia sú činy*, veď inak by sa muselo povedať, že sa v Uhorsku veľmi málo urobilo.

Keď sa však žalujeme na bezprávie, myslíme tu najmä na maďarskú žurnalistiku a ako nás upodozrieva, na jej rady, ktoré ohrozujú naše bytie,⁴ s jej osočovaniami a hanobeniami a napokon s jej ideou maďarizácie, ktorú nám stále drží pred očami ako hroznú príšeru. O všetkom tom som podal dostatočné dôkazy v týchto listoch. Ak by som chcel o tom zhrnúť čítanie z iných maďarských časopisov, znamenalo by to len lajno zamiešať, ešte raz predviesť len to, čo sa mi z duše protiví. Ale načo ísť ďalej? Sám váš korešpondent, a práve vtedy, keď chce svoju stranu načisto umyť od viny, upadá do nej. Povymýšľal na nás zločiny, ktoré sa vôbec nedokázali, a ktoré on nikdy nedokáže. Odvoláva sa síce na Slávy dceru, Jitřenku a viac pod., no najprv ešte musí dokázať, že sa tam skutočne to nachádza, čo on v nich nájsť chce. On má dokázať, že sa tam vyskytuje nejaká náklonnosť k Rusom alebo nemožnosť o západoslovanskej riši. Veru sa nám tak zdá, že tento pán vie dávať najavo, ako on pokladá za potrebné pomaďarčiť „barbarov“ Uhorska. Maďarizáciu ako takú však, ako sme to už častejšie vyhlásili, pokladáme za najväčšie zlo, ktoré sa nám chce spôsobiť, pokladáme ju za bezprávie volajúce do neba, za lúpež, ktorá sa vykonáva na nás, a práve toto bezprávie, ktoré nás ohrozuje, nedá nám prísť k nijakému pokoji.

Áno, je to tak. Keby sa nám inak aj nebolo stalo žiadne bezprávie, nahromadila toho žurnalistika za plnú mieru, lebo ona lojálnych mužov, ktorí konali vo vedomí svojho dobrého práva, svojich čistých úmyslov, neprestala až doteraz upodozrievať, ona ich stokrát predstavila ako nepriateľov Maďarov, priestupníkov zákona, nepriateľov, áno, ako vlastizradcov. Vy sami, pán môj, a vaši spolupracovníci robíte to proti nám bez ostýchania bezmála v každom čísle vášho časopisu, to je to vaše „Carthaginem esse delendam“.⁸⁴ Vy sami vyvolávate onú zľú vašeu, aby ste mohli bojovať proti nám. Nech budúcnosť rozsúdi medzi vami a nami.

Ja však tu protestujem proti nepoctivej politike vašich novín. Nepoctivou ju nazývam preto, lebo nedokazuje nič z toho, čo sa nám kladie za vinu, ani to dokázať nemôže. *Protestujem proti jej spôsobu* predstavovať nás ako nepriateľov Maďarov, nepriateľov jej krokov, urobených v záujme vzdelania a rozvíjajúcej sa humanity, a tak nás vystaviť nenávisti Maďarov. Práve naopak, my sa úprimne radujeme každému pokroku, ktorý urobia Maďari, a pokladáme ho za taký, ktorý sa stal v záujme spoločnej vlasti. Čo im však na ich poli želáme, to si prajeme vidieť urobené i na našom poli a k tomu si žiadame slobodný, nehatený pohyb. Ak Maďari nechcú, aby ich niekto absorboval, ani my to nechceme. Ak je im ich duchovné bytie drahé a cenné, je i nám niemenej. Čo my požadujeme, je to, aby Maďari nepokladali seba za jediných v Uhorsku existujúcich, lež aby aj iným dopriali život, aby aj s inými nakladali ako s rovnocennými bratmi, no a skromnejším už nemožno byť. Potom my od Váhu a Hrona, od Slanej a Hornádu s radosťou im chceme podať ruku na povznášanie spoločného blaha prostredníctvom spoločného úsilia. *Protestujem* proti upodozrievaniam z náklonnosti k Rusom alebo z úmyslu chcieť zakladať vlastné kráľovstvo akéhokoľvek mena, čo oboje zrejme involvuje⁸⁵ vlastizradu, a vyhlasujem za utrhača každého, kto by sa opovážil opakovať túto obžalobu. Nech si všetci dajú povedať, že my podľa nášho zmýšľania sme práve takí verní Uhri, práve takí dedičnému zriadeniu oddaní synovia vlasti, a politicky práve tak budeme nepriateľmi Ruska, ak by ono chcelo ohroziť našu vlasť alebo jej panovníka ako ktorýkoľvek spolupracovník Pesti Hirlapu. Majte sa dobre!

TLAČIL PHIL. RECLAM JUN. V LIPSKU.

^a V Békešskej je istý vyšší duchovný, ktorý vo veľkej maďarománskej horlivosti skoro zabudol po slovansky a na slovanskej kazateľnici si často musel vypomáhať s „izé“ alebo „hogy is mondják“. Iný duchovný v Peštianskom senioráte chcel raz svoj zbor presvedčiť o potrebnosti pomaďarčiť sa podľa evanj. Lukáša 11, 17. Len to neviem, či vydával za diablovu ríšu Maďarov alebo Slovanov. (Ed. pozn.: Maď. „izé“ znamená „oné“ a „hogy is mondják“ je: „akože sa to povie“. Luk. 11, 17 sú Kristove slová, povedané proti tým, ktorí tvrdili, že Belzebúbom, kniežaťom nad démonmi, vyháňa démonov. Slova o kráľovstve, rozdelenom proti sebe, sa vskutku týkali diablovej ríše.)

^b Nepoznáme žiadnych nepriateľov maďarskej reči.

^c Tu sa neuvádzajú vlastné slová pána grófa, ale uvádza sa predsa ich zmysel. Pozri jeho reč, ktorú povedal pri svojej inštalácii za generálneho dozorcú a jeho tak často spomínaný list, vytlačený v brožúre: Protestantismus, Magyarismus, Slawismus, Lipsko 1841. Že autorstvo tohto spisu tak bez okolkov pripisujem pánu grófovi, je preto, že sa tak už stalo verejne a bez toho, aby on bol odmietol túto česť.

^d Znova slová toho istého p. grófa Zaya na iných miestach.

^e Nemusíme zvlášť upozorňovať, že naša literatúra, beztak už predtým v najkrajšom rozkvetu, potrebovala len prebudenie zo svojho zadriemania.

^f V časopise Századunk navrhovali taký zákon, podľa ktorého by časom nikto nemohol vlastniť nehnuteľný majetok, kto nevie po maďarsky.

Editorské poznámky

¹ Horná Mičiná, vo Zvolenskej, vtedajšie autorovo bydlisko.

² Jablko sváru (lat.).

³ Doslovne by to bolo „ľudovosť“.

⁴ Maď. i nem. termín znamená to isté: národnosť.

⁵ Lat. regnum je kráľovstvo, krajina, maď. ország je tiež krajina.

⁶ Národ.

⁷ Vlastenca (dosl. syn vlasti).

⁸ Národnosť. Holíč dával tomuto termínu špeciálny zmysel, ktorý sa — pochopiteľne — neujal. Maďarskí šovinisti dávali tomu názvu pejoratívny zmysel: pre nich boli „nemzetiségek“ (národnosti) všetky nemaďarské národy v Uhorsku, kým termín „nemzet“ vyhradili sebe, resp. ním chceli označovať súhrn obyvateľov Uhorska, teda „národ“ v politickom význame slova.

⁹ „Slovan“. (Tento pseudonym nerozlúštil ani Gulyásov podrobný slovník maďarských pseudonymov.)

¹⁰ Rozumej Poliakoch, s ktorými maďarskí šľachtici sympatizovali z ideologických dôvodov.

¹¹ Ironický názov, utvorený podľa názvu „apoštolský kráľ“ uhorský. Lahko uhádnuť, že autor pod „apoštolmi“ mienil maďarizátorov.

- ¹² Nádvorník (palatín), bán, župan, vojvoda, udvorník.
- ¹³ Úbohý poplatný ľud (lat.).
- ¹⁴ Právo národov (lat.), čiže medzinárodné právo.
- ¹⁵ K vysokej panej, rozumej Márii Terézii. „Umrime za kráľa a za vlast“ (lat.).
- ¹⁶ Praobyvatelia (lat.).
- ¹⁷ Zemlin, dnešný Zemun, v Juhoslávii.
- ¹⁸ Brána, kosa, hrable, stoh, mlat, slama, pšenica, pitvor, povala, dvor.
- ¹⁹ Ľud (lat.).
- ²⁰ Totiž pánovník.
- ²¹ František Kubinyi.
- ²² Bola to Raupachova hra Izidor a Oľga. O tom, ako znemožnili jej predvedenie v Trenčíne r. 1842, podrobnejšie píše Ján Francisci vo *Vlastnom životopise* (Bratislava 1956, 107).
- ²³ „Nikto sa nezaväzuje na nemožnosti“ (lat.), čiže: od nikoho nemožno požadovať nemožné veci.
- ²⁴ Konvencionálnej mince (v mene vtedy platnej).
- ²⁵ Viedenského čísla.
- ²⁶ 30. novembra.
- ²⁷ 24. apríla.
- ²⁸ Maď. Nemzeti Intézet. Mal vyslovene maďarizačné poslanie, preto ho autor nazýva „takzvaný“.
- ²⁹ Prídavok (lat.).
- ³⁰ Ako slepý o farbách (lat.).
- ³¹ „Umenie nemá nenávisníka, iba nevedomca“ (lat.).
- ³² Michal Vörösmarty (1800–1855), významný maďarský romantický básnik.
- ³³ Je to Melcerova obrana, ktorú tu prinášame v celosti, aj ju komentujeme.
- ³⁴ „Služobník ponížený“ (lat.; tu v ironickom význame).
- ³⁵ Dvojazyčný zbor v Hontianskej, dnes v Maďarsku. Vec nijako nebola taká jednoduchá, ako si ju predstavovali maďarizátori, lebo podľa Székácsovho schematizmu (1848) sotva tretina zboru bola maďarská. V Haanovom schematizme (1885) tento zbor figuruje ako slovensko-maďarský a v Bachátovom (1891) je ešte stále aspoň maďarsko-slovenský.
- ³⁶ „Niečo nepočuté“ (neznáme; lat.).
- ³⁷ Protestantský časopis (maď.).
- ³⁸ „Pod trávou sa skrýva had“ (lat.). Je tu nebezpečenstvo.
- ³⁹ Porov. pozn. 13.
- ⁴⁰ Zriedkavý vták (lat.).
- ⁴¹ Totiž r. 1833, vo svojej prvej obrane: Sollen wir Magyaren werden?
- ⁴² „Maďarsko“.
- ⁴³ Správny sylogizmus (úsudok) môže mať len tri členy (podmet, prísudok a výrok). Syllogismus quattuor terminorum (lat.), sylogizmus o štyroch.
- ⁴⁴ „Národy Hunnie“ (maď.). Termín sa, pravda, neujal.
- ⁴⁵ Rozumej reči pri nastúpení úradu generálneho dozorca.
- ⁴⁶ „Spravodlivosť je základom štátu“ (lat.).
- ⁴⁷ Veľmi voľná parafráza Kristových slov z evanjelia Jána 13, 18, Milý Egy szláv tým deklaroval odporcov maďarizácie za – judášov.
- ⁴⁸ Prvého obsadzovateľa (lat.), totiž toho, kto vzal do držby ničiu vec.
- ⁴⁹ Ľud Východu (maď.).
- ⁵⁰ „Maďarské náboženstvo“ (maď.).

⁵¹ Každému svoje (to, čo mu patrí; lat.).

⁵² Tu autor napodiv berie za dokázanú vec novinársku lož, ktorú Ľudovít Štúr výslovne a dôrazne odmietol v novinách Társalkodó z r. 1841, č. 34., z 28. 4., str. 133–134: Igazítás a Társalk. f. évi 10d. számában közlött „szükséges igazítás”-nak (Oprava „potrebnej opravy“, uverejnenej v tohoročnom 10. čísle Társalkodó).

⁵³ „Štylovými cvičeniami“ rozumel autor Jitřenku. (Hodnotí ju príliš prísne.)

⁵⁴ Išlo o známy prestolný prosbopis z r. 1842.

⁵⁵ Ak sa tak páči bohom (lat.).

⁵⁶ Anonymného politického spisu nemeckého (*Die europäische Pentarchie*, Lipsko 1839).

⁵⁷ Strata občianskej cti (lat.).

⁵⁸ Trest odvety (lat.), odplatenie zlého skutku takým istým skutkom.

⁵⁹ „V Maďarsku musí byť každý Maďarom“ (maď.).

⁶⁰ Oklamali, mali za blázna.

⁶¹ Zhromaždení.

⁶² „Želiari“ (maď.).

⁶³ Uznesenia (lat.).

⁶⁴ „Veľký národ“ (franc.).

⁶⁵ Chalupkov *Schreiben* ...

⁶⁶ Kubinyi, už oboznámený (porov. pozn. 21).

⁶⁷ Ján Rákóczy. Duchovným, proti ktorému tak neparlamentárne vystúpil na tom búrlivom generálnom konvente, bol Karol Kuzmány.

⁶⁸ Teoreticky (lat.-gréc.), kým prax je celkom iná.

⁶⁹ Porov. pozn. 46.

⁷⁰ Skončení právnicki, mladí ľudia, ktorí konali prax na kráľovskej tabuli.

⁷¹ Bola to druhá časť uhorského najvyššieho súdu (prvou bola septemvirálna tabula a obidve ako celok tvorili „kúriu“).

⁷² Takto soptil proti nim Ondrej Fabó, maďarský farár z Agárdy, slovenského zboru v Novohradskej.

⁷³ Právo najvyššieho dozoru v cirkevných veciach (lat.).

⁷⁴ Úradoch (gréc.).

⁷⁵ Od zle informovaného pápeža k pápežovi lepšie informovanému (lat.).

⁷⁶ Jána Sztehlú, petrovského farára.

⁷⁷ Nemilosti (lat.).

⁷⁸ Dňa 31. mája 1842. Tam z príležitosti voľby stoličných úradníkov (reštaurácie) chorvátski buditelia („Ilýri“) násilným spôsobom sa zbavili svojich maďarónov, vyhnaní ich z volebného miesta.

⁷⁹ Po kočišsky (maď.), čiže grobiansky.

⁸⁰ Prísazných prisediacich, ktorí boli stálymi orgánmi samosprávy a súdnictva v stoličiach.

⁸¹ Poľný (poľnohospodársky) kalendár (maď.).

⁸² Obežníky (lat.).

⁸³ Na všetkých úradných miestach (lat.).

⁸⁴ „Kartágo treba zničiť“ (lat.). Cato týmito slovami, ktorými končil každú svoju reč v rímskom senáte, šťval mysle proti nenávidenému súperovi Ríma, beztak už podlomenému v druhej púnskej vojne.

⁸⁵ Zahrňuje (lat.).